

THE

NAMMIRA MAHAKAVYA

OF

NAYACHANDRA SURI.

EDITED BY

NILKANTH JANARDAN KIRTANE,

AUTHOR OF

A REVIEW OF CAPTAIN GRANT DUFF'S HISTORY OF THE MARATHAS",
"A TRANSLATION INTO MARATHI OF SHAKESPEARE'S 'TEMPEST'",
"NOTES ON THREE MALWA INSCRIPTIONS"; &c., &c

Gomberg

PRINTED AT THE

EDUCATION SOCIETY'S PRESS. BYCULLA.

1879

(Copyright reserved)

चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी-१

Dedicate.

TO

H. H. NÁRÁYAN RAW DÁDÀ SÀHEB PAWAR,

OF

DEWÀS JUNIOR BRANCH,

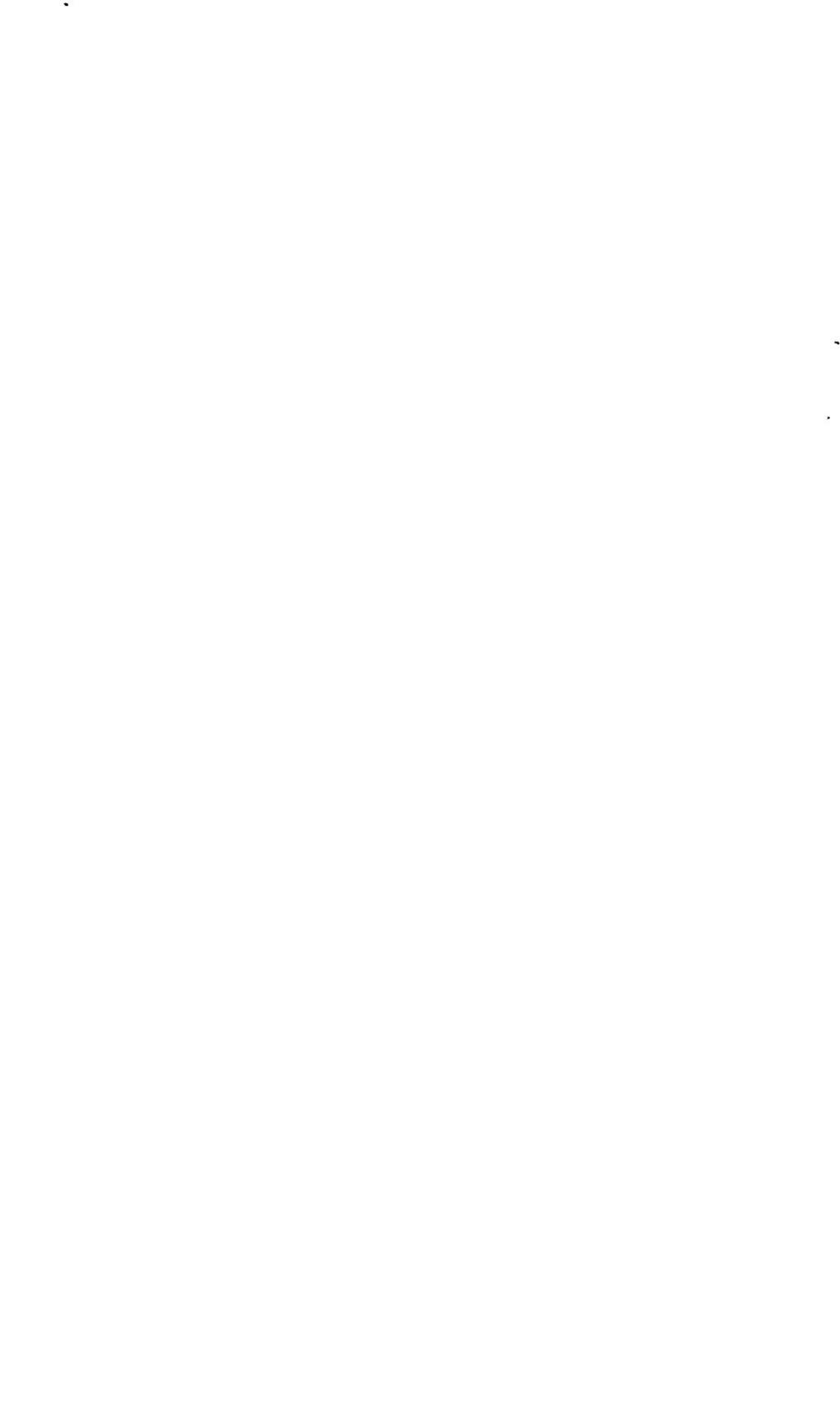
AS A TOKEN OF AFFECTION AND FSTEEM,

BY

HIS TUTOR, THE EDITOR

Chduani, Indore,

20th November 1878

THE HAMMÎRA MAHÂKÂVYA

OF NAYACHANDRA SURI

Dr Buhler, in his Introduction to the *Vilramâṅka Charita* (p 2), mentions the *Hammuramardana*, or "The destruction of Hammîra," as an historical Sanskrit poem that was extant some ninety years ago in the Jain library at Jesalmîr. I have recently obtained a work, written in the Jain character, styled *The Hammîra Mahâkâvya*, which, notwithstanding the difference of the title, I presume is a copy of the same work as that which was once in the Jîsalmîr Sarusvatî Bhîndîr, since it ends with the death of Hammîra and a lamentation over the event. Colonel Tod, indeed, mentions in his *Râjasthân* Hammera Kâya and a *Hammera Râsâ*, both composed, he says, by Sarangadharâ, whom he makes the bard of Hammîrî Chohîn of Ranathambhôr. We have the authority of Sîrangadharâ himself for stating that he was not contemporary with Hammîra Chohîn of Ranathambhôr, and that his grandfather, Raghuṇîtha, was that prince's Guru or spiritual teacher. Sîrangadharâ in his *Paddhati*, and Gadâdharâ in his *Rasîka Jnan* under the head of "anonymous," quote some verses relating to Hammîra that have no place in the present *Kâya*. Appayyî Dîkshîta, also, in his *Kuvalayâna*, cites a verse as an instance of the *Akramâtisayoti Alankâra* of which the subject is Hammîra, and which is not to be found in the work of our author. This shows that there must be some other poem in Sanskrit bearing the name of *Hammera Kâvya*, but it may be doubted whether it

has any reference to the history of the hero of our poem. Colonel Tod does not inform us in what language the *Hammīra Kāvya* and the *Hammīra Rāśd* were written, though he says he possessed both, and mostly translated with the assistance of his Jain Guru. He does not attempt anything like a connected narrative of Hammīra. Indeed, what he says incidentally of Hammīra does not at all relate to any one individual of that name, but is a jumble of anecdotes relating to several distinct personages bearing the same name.

I obtained the *Hammīra Mahākāvya* through Mr. Govinda Śāstri Nirantar of Nāsik, who got it from a friend of his.

The colophon reads—"The present copy was made for the purpose of reading by Nayahānsa, a pupil of Jayasimha Sūri, at Firuzpur, in the month of Śrāvana of the Samvat year 1542" (A.C. 1496). Possibly this was made from the poet's original copy, and, as such, possesses an interest of its own.

Nayachandra Sūri's work, as a poetical composition, has considerable merits, and deserves publication as a specimen of the historical poems so rarely met with in the range of Sanskrit literature. Though the author did not live, like Bāṇa and Bilhāna, in the reign of the hero whose history he celebrates, yet his work is not of less historical importance than theirs. The information that the poems of Bāṇa and Bilhāna contain has been made accessible to English readers through the labours of two eminent European Sanskritists. The present attempt to place the English reader in possession of the historical information contained in the *Hammīra Kāvya* will, I presume, be acceptable to those who are interested in the advancement of our knowledge of Indian history.

Following the custom of other writers in Sanskrit, who have attempted historical compositions, our author devotes the greater part of one entire chapter, the fourteenth and last, to an account of his lineage, and the reasons that led to the production of his

work Part of this will be reproduced here in an English dress —

"Hail, Krishna Gachha, who gladdened the whole earth, the beauty of whose person was like that of a blooming bunch of the *Narayana* flower, and whose praises were celebrated by crowds of learned men, who might well be compared to so many black humming bees,—he whose feet were ever borne on the crowns of the followers of the Jain religion !

"In the circle of the Suris, whose actions are the homes of wonders, in time, Jayasimha Suri was born, who was the crowning ornament of the wise, who easily vanquished in disputation Siranga, who was the leading poet among those who were able to write poetical compositions in six languages, and who was honest among the most honest, who wrote three works—(1) *Nyaya Saratilak*, (2) A New Grammar, (3) A Poem on Kumara Nripati,—and who hence became known as the chief of those who knew the three sciences of logic, grammar, and poesy

"To the lotus like Gidi of Jayasimha Nayachandra is like the life giving sun, who is the essence of the knowledge of the sciences, who is the exciting moon to the sea of the rices of the poets This poet his spirits raised to the height of the subject by a revelation imparted to him in a dream by the king Hammira himself, has composed this poem,¹ which is gratifying to the assembly of the kings and in which the heroic (*vasa*) is developed

"The author in lineal descent is the grandson of Jayasimha Suri, the great poet, but in that of poesy his son

"Let not good readers take into much account the faults of expression that I may have fallen into How can I, who am of

¹ Our poet also says that he was invited to the composition of this poem by a rash assertion which some courtiers of king Tomara Virama had the presumption to make in the presence of our poet that there existed no one now who could compose a poem that would come up to the excellence of the works of old Sanskrit poets King Tomara Virama whoever he was appears to have lived seventy years before Akbar

mean capacity, escape stepping into that path which even poets like Kâlidâsa² were not able to avoid? But a poem that is replete with good matter loses none of its value for a few commonplaces of expression."

The poem begins, as is usual with Sanskrit authors, with invocations addressed to several deities, and the author has been at the pains of making the invocations seem applicable to both the Hindu gods and some of the Tîrthaîkaras of the Jainas. This procedure calls for remark. Nayâchandra Sûri, as his name implies, is a Jain by persuasion, and his seeming to invoke blessings at the hands of the most prominent members of the orthodox Hindu pantheon is to be explained either by the freedom of thought so characteristic of the age in which the author lived, when the narrow and bigoted intolerance even of the Muslim had begun to appreciate the beauties of the allegorical language of the Hindu popular religion, or by the strong desire of writing *dvayarthi* ('having two meanings') verses, with which the author seems possessed.³

² Perhaps our author had in view the following lines of *Dhanan-Jaya* :—

अपशब्दशतं मावे भारवै तु शतव्रयम् ।
कालिदासे न गण्यते कविरेको धनंजयः ॥

³ Probably everybody has heard of the *Râghava Pândarîya Kârya*, every line of which can be so construed as to apply to either Râma or the Pândavas, at the option of the reader. I have recently been shown a *Kârya* called the *Sapta Nândi Mahâkâya*, by Megha Vijaya Gani, a learned Jain of recent times, every verse of which can be made to apply alike to Râma, Krishna, and Jinendra.

In the present *Kârya* the first *sloka* of the Nândi is addressed to the Paranyotis—'the divine flame,'—a manifestation of the divine being in whom both Hindus and Jainas, especially the Kevali Jainas, believe. The second *sloka* is addressed to Nâbbihî, which may mean the Bramhâ of the Hindus, or the son of Nâbbi (Nâbbi Deva), the first Tîrthaîkara of the Jainas. The third is addressed to Sri Pârvati, whom the Hindus may take for Vishnu, the Jainas for Sri Pârvatî, the 23rd Tîrthaîkara. The 4th *sloka* is addressed to Saikara Vîrabhadra, which may mean either Mahâdeva or Mahâvîra, the 21st Jain Tîrthaîkara. The fifth verse is addressed to Bhîsvân Sañjuti, who may either stand for the Sun, or Santi, the 16th Jain Tîrthaîkara. The sixth is addressed to Samudra, Jumna, which may be either the Moon, or Neminâth, son of Samudra, the 22nd Jain Tîrthaîkara.

The hero of the poem is Hammīra Chohān of Ranathambhpura (Ranathambhōr), a name celebrated in Hindi song. Hammīra is one of those later heroes of India who measured their swords, with the Muhammadan conquerors and fell in the defence of their independence. Even the history of the conquered is not without interest. The man who fights against hope,—fights because he thinks it his duty to do so,—who scorns to bow his neck before the oppressor, because he thinks such a course opposed to the ways of his ancient house, deserves our sympathy and our admiration. Hammīra is such a character. (The poet places him on a par with Māndhātā, Yudhishtīra, and Rāma. This is poetical exaggeration, but we have no mean measure of praise in the following verses; and the grounds of eminence mentioned are some of the proudest that a Rājput can cherish, and a rigid maintenance of which singles out the race of the Sisodiyās of Udayapur and the Hārās of Kotā and Bundi as the noblest among the chivalry of Rājasthān:—

“सत्वैकृते: किल यस्य राज्यधिको विद्वासा अपि जीवितं च।
शकाय पुर्वा शरणागतीशाऽप्यच्छतः किं तणमप्यऽभूवन् ॥”

Born in the noble house of the Chohāns, to whom, as Tod observes, “the palm of bravery amongst the Rājput races must be assigned,” Hammīra tried to uphold the independence of his race and to make its usages respected, and was for a time preeminent in his wars against his enemies. Some of these were undertaken to protect those who had sought refuge with him (*sāyanā*), and so far were disinterested. Indeed, he fell in a war undertaken to protect a Mongol nobleman who had fled to him from the tyranny of ’Alāu’d-dīn. “In the third year of the reign of ’Alāu’d-dīn, a nobleman whom he had disgraced took refuge with Hammīra, the Chohān prince of Ranathambhōr, one of the strongest forts in India. ’Alāu’d-dīn demanded the delinquent of the

Hindu monarch, who nobly replied that the sun would sooner rise in the west, and Sumeru be levelled with the earth, than he would break his plighted faith to the unfortunate refugee. The siege of Rāṇāthāmībhōr was immediately commenced, and the fort was at length captured, but the heroic Hammīra fell in its defence ; and the females of his family, determining not to survive him, perished on the funeral pile.” This history of Hammīra supplies some information which the sentimental and enthusiastic annalist of Rājasthān would have gladly interwoven into the pages of his work, and which sheds fresh light on the eventful period in which the hero lived.

The *Hammīra Mahākāvya* is divided into fourteen cantos, of which the first four are concerned with the hero’s ancestors,—the Chohāns, many of whom were paramount lords of India. ‘The empire belongs to the Chohān’ is an admitted Indian historical fiction, and the mere mention of the names of the old kings, many of whom were the lords paramount of India, accompanied as it is with much poetical nonsense, carries our knowledge of them a step further than the researches of Colonels Wilsford and Tod.

The narrative is, all through, very uneven. The genealogy of the Chohāns, as given in the first three chapters, though with some more names than are to be found in Tod’s list, cannot be regarded as satisfactory. The author really knew nothing about the more ancient kings of the race ; the names are simply brought in to give him opportunities of displaying his power for poetical conceits, and thus the accounts of the princes about whom he had no historical information are filled with fanciful conceptions, in which some of the natural phenomena are explained with admirable contempt of the teachings of the “proud philosophy” of Nature. From Pṛithvirāja Chohān to the death of Hammīra the narrative is fairly historic ; but the author now and then, even here, relapses into rhapsody which amounts to a confession of his ignorance of the historical facts of the reign in hand.

Cantos V-VII of the poem are taken up, according to the rules of Sanskrit epic poetry, with descriptions of the seasons, and the sports and festivities in which Hammira engaged. These cantos, as not possessing any historical value, may be ignored in this précis of the poem. I pass over a long lecture also on *Nir-sūstra* which Jitrisingh, the father of Hammira, is made to deliver to Hammira. Chand gives a similar dissertation on grammar in his *Prithvirāja Rājā*.

With these introductory remarks, I come to the *Purāya Varanīya*, i.e., the account of the ancestry of Hammira, and, in order to give some faint idea of the author's style of writing, I shall, in the following, attempt some sort of translation of the first few reigns. The style throughout is so ornate, inflated and redundant, and the tendency of the author to punning is so persistent, that a longer translation is as difficult as the task would be tedious —

"Once upon a time, Brahmî wandered in search of a holy place where to hold a sacrifice. The lotus which he held in his hand fell on the ground as if unable to bear the superior beauty of the lotus like palm of the god. The god from this circumstance regarded the spot where the lotus fell as an auspicious one, and there, freed from anxiety, commenced the sacrifice. Anticipating persecution from the Dānavas, the god remembered the thousand rayed one (*the Sun*), when a being, his face surrounded by a halo of radiance, came down from the orb of the sun. Him, the destroyer, Brahmî appointed to the work of protecting the sacrifice.

I "From that day the place where the lotus fell has been called Pushkara and he who came down from the sun the Chohān." Having obtained the paramount power from the

* The 'Chaturbhaya Chohān' as described by Tod issued like the other three progenitors of the Agnikulas—Parīkṣa Parīkṣa Chālukya—from the Agni Kunda the sacrificial fire fountain. But the genealogy is described differently in different books. Perhaps where there is no truth we must not expect to find concord.

four-faced Creator, he ruled over the heads of the kings, as his ancestor the sun rules over the heads of the mountains. Bali, mortified at seeing the glory of his charity eclipsed by the greater charity of this king, has hidden himself in the nether world; for what else could a man afflicted with shame do? The moon, taken to task by this prince for attempting to rival his glory, every month hides himself, through fear, in the sun's disk, and comes out as if desirous of propitiating the offended king by presenting him with the brilliant orb. The fire of the king's valour has so burnt the gardens of the same of his enemies, that the smoke issuing from the conflagration, ascending into the atmosphere, has to this day left its mark in the blue sky. The Śeshanāga, when he heard of the fame of this prince, was tempted to nod approval, but, fearing that the earth resting on his hoods might be thereby convulsed with pain, restrained from giving way to the generous impulse. Angry that his son should rival him in glory, the king deprived the ocean of his wealth of gravity. Are not sometimes fathers made to suffer for the faults of their sons? By the name of Chohān, this prince became the shoot of the family tree, served by the poets; famous in the three worlds; the bearer in abundance of human pearls. In this family rose many a monarch surrounded by a halo of glory, whose lives, beautified with the triple acquisition,⁵ are able to destroy mountains of sins.

II. Vāsudeva.—“In process of time Dīkshita Vāsudeva was born, who conquered the world by his valour; who seemed the very incarnation of Vāsudeva come down to this earth for the destruction of the demon Śakas. He whetted his sword, blunt with striking down the heads of his enemies, in the fire of his valour, and then cooled the steel in the water of the tears gushing from the eyes of the wives of his enemies. The goddess of victory, as if enamoured of this prince, shone in his hand in the battle-

⁵ Acquisition of *arthā* (wealth), *karma* (love), and *moksha* (salvation).

field in the disguise of his sword red with the blood of the necks of his enemies that he had severed. In the field of battle, while the martial bands were playing, and the gods in the heavens viewing the performance, the king caused the goddess of victory to dance in the guise of his quivering sword. Does not the sun, surpassed by this prince in brilliancy, drown himself in the deep, and—alas! for the pain of dying—come every day above the waters in his struggles?"

III Naradeva—"Vāsudeva begat Naradeva, fit to be praised by Brahmî himself, the delight of the eyes of women—his body surpassing in beauty that of Cupid himself. When the king went out into the world, the other chiefs, to protect their possessions, did not take the sword out of its sheath, but only took wealth from their coffers. In the battlefield his arms, bearing the brilliant white sword, bore the beauties of the Eastern Mountain, destroying the freshness of the lotuses of the faces of his enemies. It is but natural that the fire of the king's valour should have burnt down the forests of iniquity, but it is strange that the same fire should have filled his enemies with cold shakings. Methinks the sun, with his progeny, in token of submission, had fixed his abode in the toe nails of this prince."

IV "Chandrarâja by his fame and the beauty of his countenance, achieving a double conquest over the moon, vindicated the appropriate significance of his name, which means 'Lord of the moon.' Strange was the power of the fire of his valour, for it burnt bright in the enemy in whom the stream of bravery flowed, while it was extinguished in that enemy who was destitute of this stream," &c

The above paragraphs may suffice to show the style of fulsome eulogy used by the poet in disposing of those princes of whom he had no historical information to give. The same similes occur again and again, and often the language is stiff and artificial.

I subjoin a list of the Chohâna princes up to Hammâra as

given by our author, and below that given by Tod in his *Rājasthān* :—

- (1) Chāhaman (Canto I sh. 11-25).
- (2) Vāsudeva (*ib.* 26-30).
- (3) Naradeva (*ib.* 31-36).
- (4) Chandrarāja (*ib.* 37-40).
- (5) Jayapāla Chakri (*ib.* 41-52).
- (6) Jayarāja (*ib.* 53-57).
- (7) Sāmanta Simha (*ib.* 58-62).
- (8) Guyaka (*ib.* 63-68).
- (9) Nandan (*ib.* 67-71).
- (10) Vapra Rāja (*ib.* 72-81).
- (11) Hari Rāja (*ib.* 82-87).
- (12) Siṅha Rāja (*ib.* 88-102)—(killed Hetim, the Muhammadan general, and captured four elephants in the battle).
- (13) Bhīma (nephew of Siṅha, adopted by him) (Canto II. sh. 1-6)
- (14) Vigraha Rāja (killed Mūla Rāja of Gujarāt,^c and conquered the country) (*ib.* 7-9).
- (15) Gaṅgadeva (*ib.* 10-15).
- (16) Vallabha Rāja (*ib.* 16-18).
- (17) Rāma (*ib.* 19-21).
- (18) Chāmuṇḍa Rāja (killed Hejama'd-dīn) (*ib.* 22-24).
- (19) Durlabha Rāja (conquered Shahābu'd-dīn) (*ib.* 26-28).
- (20) Duśala (killed Karṇadeva⁷) (*ib.* 29-32).
- (21) Viśvala (Visaldeva), killed Shahābu'd-dīn (*ib.* 33-37).
- (22) Prīthvi Rāja I. (*ib.* 38-40).

^c According to the Gujarāti chroniclers, Mūla Rāja reigned from 998-1053 A.D., i. e. 55 years. Soon after his succession to the throne he was assailed by two armies—that of the Sapādalakṣhiya, Rāja of Sakāmbharī (Sāmbhar), and that of Bārapa, the general of Tailapa of Kaliyāṇi: see *Ind. Ant.* vol. VI. p. 184. Sapādalakṣhiya might be a *biruda* of Vigraha Rāja. [Bhagavānlāl Indraji points out that Sapādalakṣa or Savālakha is the name of the Sivālik hills, and that the early rājas of Kamaṇi called themselves Sapādalakṣhanīpatis; and that the Sakāmbharī rājas may have originally come from that country.]

⁷ Is this Karnadeva the same with the Karṇadeva of Gujarāt, the fifth in descent from Mūla Rāja I.? His date, as given by Dr. Bühler, is 1068-1093 A.D. Duśala is sixth in descent from Vigraha, the enemy of Mūla Rāja: see *Ind. Ant.* vol. VI. p. 186.

- (23) Alhana (*ib.* 41 44)
- (24) Anala (dug a tank at Ajmer) (*ib* 45-51)
- (25) Jagadeva (*ib* 52 55)
- (26) Visala (*ib* 56 59)
- (27) Jayapâla (*ib* 60 62)
- (28) Gungupâla (*ib* 63 66)
- (29) Somesvara (married Karpurâ Devî, or, according to Tod, Rukâdevî, daughter of Anangapâla Tunâr of Dehli) (*ib* 67 71)
- (30) Prithvi Râja II (Canto II sloka 75—Canto III sloka 72)
- (31) Hari Râja (*ib* 91) (Canto III sloka 73—Canto IV sloka 19)
- (32) Govinda of Rânatthambhôr, father of—(Canto IV sloka 20—31)
- (33) Bâlhana—had two sons—Prahliâda and Vâgbhata (Canto IV sloka 32—40)
- (34) Prahliâda (son of Bâlhana) (41—71)
- (35) Viranârayana (son of Prahliâda) (72—105)
- (36) Vâgbhata (son of Bâlhana) (106—130)
- (37) Jaitrasingh (son of Vâgbhata) (131—142)
- (38) Hammira (son of Jaitrasingh) (Canto IV 143—Canto XIII sloka 225)

Genealogy of the Chohâns as given by Tod —

Anhala or Agnipâla (the first Chohân, probable period 650 before Vikrama, when an invasion of the Turushkâs took place, established Mâlakavati Nagri (Garha Mandla), conquered the Konkana, Aser, Golkondâ

Suvâchâ

Mallana

Galan Sûr

Ajyâla Chakravarthi (universal potentate, founder of Ajmer—some authorities say in 202 of Vikrama, others of the Viratah Saivat, the latter is the most probable)⁸

Dola Râya (slain, and lost Ajmer, on the first irruption of the Muhammadans, S 741, A D 695)

Manikya Râya (founded Sâmbhar, hence the title of Sâmbhari Râo

⁸ Wilford inserts here Sâmantâ Deva, Mahâdeva Ajayasimha, Virasimha Vindasura, and Vairi Vihanta

borne by the Chohân princes his issue : slain by the Mosque invaders under Abu'l Aâs).⁹

Harsharâja or Harihara Râî (defeated Naziru'd-dîn [qu. Subaktegin ?], thence styled 'Sultângrâha').

Bîr Billandeva, (Balianga Râî or Dharmagachha; slain defending Ajmer against Mahmud of Ghazni).

Bisaldeva (classically Viśaladêva); his period from various inscriptions, S. 1066 to S. 1130.

Saraṅgadêva, his son (died in nonage).

Âna Deva (constructed the Ânâ Sâgar at Ajmer, which still bears his name), his sons—

Jayapâla or Jayashîha (A.D. 977) father of—

Hursapâl (Hispâl of Ferishtah).

Ajaya Deva or Anandeva, son of Jayapâla (A.D. 1000); Bijyadeva and Udayadeva were his brothers.

Someśvara, son of Ajaya Deva, married Rukâbhî, the daughter of Anangapâla of Dehli. His brothers were Kauharâî and Jaitrasiiha, Goelwâl Kanharâî's son Îśvaradâs turned Muhammadan.

Pritihvi Râja (A.D. 1176), son of Someśvara, obtained Dehli ; slain by Shahâbu'd-dîn, S. 1249, A.D. 1193.

Renâsî (A.D. 1192), son of Pritihvirâja, slain in the sack of Dehli.

Vijayarâja, son of Châhadadeva, the second son of Someśvara (adopted successor to Pritihvirâja; his name is on the pillar at Dehli).

Lâkhansi, son of Vijayarâja, had twenty-one sons; seven of whom were legitimate, the others illegitimate, and founders of mixed tribes. From Lakhansi there were twenty-six generations to Nonad Siñha, the chief of Nîmrânâ (in Col. Tod's time), the nearest lineal descendant of Ajayapâla and Pritihvirâja).

As observed before, up to the time of Pritihvirâja, the last great Chohân, the poem is made up mostly of poetical bombast, in which, at intervals, a grain of historical matter may be

⁹ Tod, *Raj.* vol. II. p. 444. Ten more names are given in *Bombay Government Selections*, vol. III. p. 193; and Prinsep's *Antiquities* by Thomas, vol. II. Us. Tab. p. 247.

found concealed under bushels of poetical chaff. It is therefore useless to give a further analysis of this part of the poem. I begin with Somesvara, the father of Prithvi Raja.

After the death of Gangadeva, who was brave like Bhishma of old, Somesvara became king. He was married to Karpuri Devi, who gave birth to a son as the east gives birth to the cold rayed beautiful disk of the moon. This son was named Prithviraja by the king his father. Day by day the child throve, and grew up a strong and healthy boy. After he had acquired proficiency in letters and arms, Somesvara installed him on the gadi, and himself retiring into the woods died in the practice of the *yoga*. As the eastern mountain shines beautiful by the rays that it receives from the author of day, so did Prithviraja shine in the royal insignia obtained from his father.

While Prithviraja was ruling over his subjects with justice, and keeping his enemies in terror, Shahabud din was vigorously trying to subjugate the earth. The kings of the West, suffering greatly at his hands, chose Sri Chandraraja, son of Govindaraja, as their spokesman, and in a body came to Prithviraja. After the customary presents had been offered, the suppliant kings seated themselves in the presence of Prithviraja, who, seeing the settled gloom of their countenances asked the reason of their sorrow. Chandraraja replied to him that a Muhammadan named Shahabud din had arisen for the destruction of kings, and that he had pillaged and burnt most of their cities, defiled their women, and reduced them altogether to a miserable plight. "Sire," said he, "there is scarcely a mountain pent valley in the country but is filled to suffocation with Rajputs who have fled thither for protection from his tyranny. A Rajput has but to appear before him in arms, when at once he is transferred to Yama's gloomy realm. Methinks Shahabud din is Parasurama come down to this earth again for the extirpation of the warrior caste. The people are so panic stricken that they abstain

from rest, and, not knowing from what quarter he may appear, circumspectly raise their eyes in every direction. The noblest of the Rājput families have disappeared before him, and he has now established his capital at M u l t â n. The Rājas now come to seek the protection of your Majesty against this unrelenting enemy and his causeless persecution."

P r i t h v i r â j a was filled with anger when he heard this account of the misdeeds of Shahâbu'd-dîn, his hand was raised to his moustache by the vehemence of his feelings, and he declared to the assembled princes that he would force this Shahâbu'd-dîn to beg their pardon on his knees with his hands and feet heavily manacled and fettered, else he were no true Chohân.

After some days, P r i t h v i r â j a, with an efficient army, set out for M u l t â n, and after several marches entered into the enemy's country. Shahâbu'd-dîn, when he heard of the king's approach, also advanced to encounter him. In the battle which ensued, P r i t h v i r â j a took Shahâbu'd-dîn captive, and was thus enabled to fulfil his vow: for he obliged the haughty Muhammadan on his knees to ask forgiveness of the princes whom he had despoiled. His vow now fulfilled, P r i t h v i r â j a gave rich presents and gifts to the suppliant princes, and sent them to their respective homes. He also allowed Shahâbu'd-dîn to go to M u l t â n, bestowing on him like gifts.

S h a h â b u 'd - d i n , though thus well treated, felt bitterly mortified at the defeat he had sustained. Seven times after this did he advance on P r i t h v i r â j a to avenge his defeat, each time with greater preparations than before, but each time was signally defeated by the Hindu monarch.

When S h a h â b u 'd - d i n saw that he could not conquer P r i t h v i r â j a either by the force of his arms or by the ingenuity of his stratagems and tactics, he communicated an account of his successive defeats to the king of the G h a t a i k a¹⁰

¹⁰ Might not this be a name for the modern Kumbheri?

country and solicited his aid. This he obtained in the form of many horses and men from the king's army. Thus reinforced, Shahibû'd dîn rapidly advanced upon Dehlî, which he at once captured. The inhabitants were panic stricken, and fled from the city in every direction. Prithvirâja was greatly surprised at this, and said that this Shahibû'd dîn was acting like a naughty child, for he had already been defeated several times by him, and as often allowed to go unmolested to his capital. Prithvirâja, elated with his former victories over the enemy, gathered the small force that was about him, and with this handful of men advanced to meet the invader.

Slightly attended as the king was, Shahibû'd dîn was greatly terrified at the news of the approach of the king, for he remembered too well the former defeats and humiliations sustained at his hands. In the night, therefore, he sent some of his confidential servants into the king's camp, and through them, with promises of large sums of money, he seduced from their allegiance the king's master of the horse and the royal musicians. He then sent a large number of his Muhammadans secretly to the enemy's camp, who entered it early in the morning, when the moon in the west had scarcely reached the horizon, and the sun was but beginning to illuminate the east.

All was now uproar and confusion in the king's camp. Some cried out, "Oh, brave comrades! up and to your arms! Haste, haste! the enemy has approached and taken us by surprise. Let us fight and return conquerors to our homes or to heaven!" While the king's followers were thus preparing to meet their assailants, the disloyal master of the king's horse, as advised by his seducers, saddled and brought forth as the king's charger that day a horse styled Nîtyârambhâ ('leader of the dance'), and the musicians, who were waiting their opportunity, when the king had mounted, began to play upon their instruments tunes that were the king's favourites. At this the royal steed

began to dance proudly, keeping time with the musicians. The king was diverted with this performance for a time, and forgot the all important business of the moment.

The Muhammadans took advantage of the king's indolence and made a vigorous attack. The Rājputs, under the circumstances, could do little. Seeing this, Prīthvirāja alighted from his horse and sat on the ground. With the sword in his hand he cut down many Muhammadans. Meanwhile, a Muhammadan taking the king unawares from behind, threw his bow round his neck and drew the king prostrate to the ground, while other Muhammadans bound him captive. From this time the royal captive refused all food and rest.

Prīthvirāja, before he set out to encounter Shahābu'd-dīn, had commanded Udayarāja to follow him to attack the enemy. Udayarāja¹¹ reached the battlefield just about the time when the Muhammadans had succeeded in taking Prīthvirāja captive. But Shahābu'd-dīn, fearing the consequences of further fighting with Udayarāja, retired into the city, taking with him the captive monarch.

When Udayarāja heard of the captivity of Prīthvirāja, his heart throbbed heavily with pain. He wished himself in the place of Prīthvirāja. He was unwilling to return back leaving the king to his fate. Such a course, he said, would be detrimental to his fair name, in his own country of Gauradeśa. He therefore laid siege to the city of the enemy (Yoginipura or Dehlī, which Shahābu'd-dīn had taken possession of before this battle), and sat before the gates for a whole month, fighting day and night.

One day during the siege, one of Shahābu'd-dīn's people went up to him and remarked that it would be becoming on his part for once to release Prīthvirāja, who had several times taken

¹¹ This must be the famous Udayāditya Puwār of Mālwā, mentioned by Chanda as the great friend and ally of Prīthvirāja.

him captive and then dismissed him with honours Shahābu'd-din was not pleased with this noble speaker, to whom he replied sharply that councillors like him were the sure destroyers of kingdoms The angry Shahābu'd din then ordered that Prithvirāja should be taken into the fortress When this order was given, all the brave people hung their necks with shame, and the righteous, unable to suppress the tears gathering in their eyes, lifted them towards heaven Prithvirāja a few days after this breathed his last and went to heaven

When Udayājīa learnt of the death of his friend, he thought that the best place of abode for him now was that only whither his late friend had sped He therefore gathered together all his followers and led them into the thickest of the battle, and there fell with his whole army, securing for himself and them eternal happiness in heaven

When Harītījīa learnt the sad news of the death of Prithvirāja, his sorrow knew no bounds With tears gushing from his eyes, he performed the funeral ceremonies for the deceased monarch and then ascended the throne He had not ruled long when the king of Gujārāt, in order to secure his favour, sent to him some dancing women from his country as presents¹² These girls were exceedingly beautiful and highly accomplished, and they drew to themselves the king's heart so much that all his time was usually spent in their company, in listening to their music and seeing their dancing At last matters came to such a pass that most of his revenues were squandered on musicians and dancers, and nothing was left with which to pay the salaries of the servants of the state, who naturally were disgusted with the king and his manners His subjects also were dissatisfied

¹² Gujārāt in ancient times was famous for the number and beauty of its dancing girls One of its kings was forced to give his daughter in marriage to an ancient Persian king who took with him from the country 1200 dancing girls The professional dancing girls of Persia are said have been the descendants of this stock! Vide *As. Res.* vol IX, Bickram and Sibhān

Apprised of these circumstances, Shahâbu'd-dîn thought this a favourable opportunity for destroying Harirâja and his power. He therefore marched his army into the country of Harirâja. Ever since the death of Prithvirâja, Harirâja had vowed not to see even the face of the hated Muslim, and he passed his time, as described, in the company of women. He was therefore ill prepared to meet Shahâbu'd-dîn in the battle-field. As a last resource, Harirâja determined to perform the '*sak*.' He gathered together all the members of his family, and ascended the funeral pile along with them, and so went to the other world.

Harirâja had no son, and Shahâbu'd-dîn pressed his followers hard. In the utmost confusion and misery, therefore, they assembled in council to deliberate on the course they had best adopt. They were now, they said, without a leader, while their army was so disorganized that it could not look the enemy in the face. Shahâbu'd-dîn was a great warrior and they were weak. It was impossible that they should be able to protect themselves and their capital. They therefore resolved to abandon the country to its fate, and go and live under the protection of Govindarâja, the grandson of Prithvirâja, who, having been banished the kingdom by his father, had by his bravery acquired a new kingdom and established his capital at Ranathambhôr. They accordingly gathered in all the remnants of Harirâja's power and wealth and started for Ranathambhôr. Ajmer, vacated by Harirâja's party, was now pillaged and burnt by Shahâbu'd-dîn, who took possession of the city.

The followers of Harirâja were well received by Govindarâja, and appointed to suitable offices in the kingdom. Govindarâja was paralyzed at the sad news of the fall of Ajmer, and the death of Harirâja, to whom he paid the last rites. For some years after this Govindarâja ruled well and justly. At last he died and went to heaven.

After Govindaraja, Bâlhana succeeded to the throne. Bâlhana had two sons—Prâhlâda, the elder, and Vâgbhatta, the younger. Being brought up and educated together, there was between them very great brotherly affection. When they came of age, their father, who had grown old and feeble, placed his elder son, Prâhlâda, upon the gârh and appointed the younger, Vâgbhatta, to the post of prime minister. The old king did not long survive this arrangement. Prâhlâda was a just king, and, as he ruled mildly, his subjects were contented.

One day, however, as fate would have it, he went out to the forest to hunt. The hunting party was a grand one. There were many dogs with them, and the party was dressed in fine clothes. Merely they went that day over hill and dale and the prey was unusually heavy. Many a roughty lion was found to bite the dust. While the party was thus engaged, the King saw a big lion lying at his ease in a patch of tall reed grass, and, being dexterous with his bow, aimed an arrow at the lion and killed him. The attendants of the King raised a shout of joy at this feat of royal archery, which had the effect of rousing from his slumbers another lion that was lying by, but of whose presence they were not aware. In an instant the brute rushed on the King, with the swiftness of lightning, and tearing one of the King's arms in his mouth tore it from the body. This sudden onset put a stop to the sport, and the party bore the wounded monarch home, where the effects of the poison of the animal's bite terminated his life.

The death bed of the King was an affecting scene. He placed on the gârh his son Viranârâyanâ, and called to his presence Vâgbhatta, his brother and minister, and said to him that the three qualities of bravery, penetration, and circumspection were the main stays of a monarch, but that these were acquisitions to which people attained in their majority. Rarely were they

possessed by inexperienced youths. "My son," said he, "is yet a child, and he knows only how to sleep and rise again to play. Be thou, therefore, such a guide to him that he may not come to ruin."

Vîranârâyaṇa from his very childhood was a naughty and unmanageable boy, and Vâgbhatâ, convinced of this, could not find it in his heart to hold out the language of decided hope to his dying and beloved brother. "My dear brother," said he, as the tears rushed down his cheeks, "you know that no one is able to avert what is to happen. As for myself, I will serve the prince as faithfully and as diligently as ever I have served you." Scarcely had Vâgbhatâ finished his speech when the king breathed his last.

When Vîranârâyaṇa came of age, a marriage was arranged between him and the daughter of the Kachhvâha prince of Jayapûr, and he set out for Amarapûr (Amber), the capital of the Kachhvâha. On the way Vîranârâyaṇa and his party were pursued by Jelâlu'd-dîn, and had to turn back to Rânatambhôr without being able to marry the Jayapurâni. Here a great battle ensued, but neither party obtained the advantage. Jelâlu'd-dîn saw that it would be difficult to conquer Vîranârâyaṇa in the field, and therefore determined to entrap him into his power by stratagem. For the present, therefore, he returned to his country; but after some days he sent a very flattering message to Vîranârâyaṇa through one of his most trusted servants. The messenger represented to Vîranârâyaṇa that he and Jelâlu'd-dîn were the sun and moon in the surrounding starry heaven of kings, and that his master, extremely pleased with the gallantry displayed by the prince in the late war, sought his friendship. He also represented how good it would be if they both lived in harmony and saw each other frequently; how strong they both would be by this alliance, which would be like the union of wind with fire, and which would

enable them to bear down all their many enemies. Jelâlu'd-din, said the envoy, now looked upon Vîranârâyaṇa as his brother, and called upon the Almighty to witness if there was aught of deceit in his heart. The envoy concluded by inviting the prince, in the name of his master, to be the guest of the latter in his capital. "Should your Majesty have any objection," added the wily man, "to accept of Jelâlu'd-din's hospitality, Jelâlu'd-din himself will come to Râṇathambhôr and pass a few days with you."

At this time there was pending some feud between Vîranârâyaṇa and Vigraha, king of Vakshasthalapura. Bent upon chastising Vigraha, Vîranârâyaṇa gave a willing ear to the ambassador, and resolved upon an alliance with Jelâlu'd-din. Vâg bhaṭa disapproved of this alliance with the wicked Muhammadans, sought an interview with Vîranârâyaṇa and spoke against it. "An enemy," said he, "is never changed to a friend, do what service you may to him; and if you have any wish to live and govern the kingdom, you must listen to the advice of your teachers and elders, and avoid having aught to do with Jelâlu'd-din and the Muslims."

Vîranârâyaṇa was incensed at his uncle's advice, and contemptuously asked him not to think of the cares of the state, as they were now ill-suited to his old and weak mind; that he himself was equal to the task of government, and henceforth would do and act as best pleased him.

Vâg bhaṭa, stung to the quick by this answer, left the palace and departed for Mâlwâ. Other courtiers, too, after Vâg bhaṭa had left, tried to dissuade the king from going to his enemy, but all failed. Vîranârâyaṇa at length went to Yoginipura. The wily Muslim came out to receive him, and treated his guest apparently with the greatest respect. The prince was delighted with his reception, and became much at-

tached to Jelâlu'd-dîn. After a few days' hospitality, however, the prince was poisoned and died.

The joy of the Muhammadans at this event was excessive. They exclaimed that now the whole tree was prostrate at their feet, and they could help themselves to any part of it.

As the king was no more, and Vâg b h a t a had left for Mâlwâ, Rañath a m b h ô r was without defenders, and easily fell into the hands of the enemy. Once in possession of Rañath a m b h ô r, Jelâlu'd-dîn sent a message to the king of Mâlwâ to say that Vâg b h a t a should be put to death.

The king of Mâlwâ, it appears, lent a willing ear to this nefarious proposal, but Vâg b h a t a discovered the secret. He murdered the king of Mâlwâ, and possessing himself of his throne, soon gathered round him many of the distressed Râjputs. Possessed thus at once of a country and an army, he made a league with the Khar pûrâs,¹³ who were already in arms against the Muhammadans. Vâg b h a t a conducted the combined army to Rañath a m b h ô r and reduced its Muslim garrison to such a plight that they vacated the fort. Thus Vâg b h a t a and the Râjputs once more became masters of Rañath a m b h ô r.

It was Vâg b h a t a's policy to station large forces at different posts along the frontier and thus to keep off his enemies. He died after a happy reign of twelve years.

Vâg b h a t a was succeeded by his son Jaitrasi ng h. His queen was named Hirâ Dêvî, who was very beautiful, and in every way qualified for her high position. In course of time, Hirâ Dêvî was found to be with child. Her cravings in this condition presaged the proclivities and greatness of the burden she bore. At times she was possessed with a desire to bathe herself in the blood of the Muslims. Her husband satisfied her wishes, and at last, in an auspicious hour, she was delivered of a

¹³ Ferishta says "Khakars," a Mongol tribe, who also seem to have invaded India at this time.

son. The four quarters of the earth assumed a beautiful appearance ; balmy winds began to blow ; the sky became clear ; the sun shone graciously ; the king testified his joy by showering gold on the Brâhmaṇas, and by making thankofferings. The astrologers predicted, from the very favourable conjunction of the stars that presided over the child's nativity, that the prince would make the whole earth wet with the blood of the enemies of his country, the Muhammadans. Hammîra (for that was the name bestowed on the child) thrived and grew up a strong and handsome boy. He easily mastered the sciences, and soon grew an expert in the art of war. When he attained a proper age, his father had him married to seven beautiful wives.

Jaitrâsingh had two other sons also, Surattraṇa and Virâma, who were great warriors. Finding that his sons were now able to relieve him of the burden of government, Jaitrâsingh one day talked over the matter with Hammîra, and, after giving him excellent advice as to how he was to behave, he gave over the charge of the state to him, and himself went to live in the forest. This happened in Samvat 1380 (A.D. 1283).¹⁴

Being endowed with the six *gunas* and the three *saktis*, Hammîra now resolved to set out on a series of warlike expeditions. The first place which he visited was Sarasapûra, the capital of Râja Arjuna. Here a battle was fought, in which Arjuna was defeated and reduced to submission. Next the prince marched on Gaḍhamandalâ, which saved itself by paying tribute. From Gaḍhamandalâ Hammîra advanced upon Dhûra. Here was reigning a Râja Bhoja, who, like his famous namesake, was the friend of poets. After defeating Bhoja, the army arrived at Ujjain, where the elephants,

¹⁴ The text runs as follows —ततश्च सवन्नवन्दिवन्हृष्णन्मूर्तयने माधवलक्षपते । पैद्यां तिथौ हेलिदिने सपुद्ये ज्योतिर्विदादिष्टबले विलम्बे ॥

horses, and men bathed in the clear waters of the Kshiprâ. The prince also performed his ablutions in the river and paid his devotions at the shrine of Mahâkâla. In a grand procession he then passed through the principal streets of the old city. From Ujjain, Hammîra marched to Chitrakotâ (Chitod), and ravaging Modapâtâ (Mewâd), went on to Mount Âbû.

Though a follower of the *Vedas*, Hammîra here worshipped at the temple of Rishabha Dêva,—for the great do not make invidious distinctions. The king was also present at a recitation in honour of Vastupâl. He stayed for some days at the hermitage of Vasishtha, and, bathing in the Mandâkinî, paid his devotions to Achalôśvara. Here he was much astonished at seeing the works which Arjuna had executed.

The king of Âbû was a famous warrior, but his prowess little vailed him at this juncture, and he was obliged to submit to Hammîra.

Leaving Âbû, the king arrived at Varddhanapura, which city he plundered and despoiled. Changâ met with the same fate. Hence, by way of Ajmer, Hammîra went to Puskarâ, where he paid his devotions to Adivarâha (the primeval boar). From Puskarâ the prince repaired to Sâkambhari. On the way the towns of Marhatâ,¹⁵ Khandilla, Chamdâ, and Kânkrolî were plundered. Tribhuvanendra came to see him at Kânkrolî, and presented to him many rich gifts.

After having accomplished these brilliant exploits, Hammîra returned to his capital. The advent of the king caused a great commotion there. All the great officers of state, headed by Dharmasingh, came out in procession to receive their victorious monarch. The streets were lined by loving subjects eager to get a glimpse of their king.

¹⁵ There is no town of this name that Hammîra could have ravaged on his way to Sâkambhari. There is such a town as Međatâ, on the borders of Mewâd.

Some days after this, Hammira inquired of his spiritual guide, Viśvarūpa, as to the efficacy of the merits arising from the performance of a sacrifice called the *Koṣī-yajña*, and being answered by the high priest that admittance into Svarga-loka was secured by the performance of the sacrifice, the king ordered that preparations should be made for the *Koṣīyajña*. Accordingly, learned Brāhmaṇas from all parts of the country were convened, and the sacrifice was completed according to the ordinances laid down for its performance in the holy Śāstras. The Brāhmaṇas were sumptuously feasted, and handsome *dalshiyas* were given to them. To crown all, the king now entered on the *Munivratā*, which he was to observe for an entire month.

While these things were taking place at Rāṇathambhōr, many changes had occurred at Delhi, where 'Alā'u'd-dīn was now reigning. Apprised of what was passing at Rāṇathambhōr, he commanded his younger brother Ulugh Khān¹⁶ to take an army with him into the Chohān country and to lay it waste. "Jaītrasingh," he said, "paid us tribute; but this son of his not only does not pay the tribute, but takes every opportunity of showing the contempt in which he holds us. Here is an opportunity to annihilate his power." Thus commanded, Ulugh Khān invaded the Rāṇathambhōr country with an army of 80,000 horse. When this army reached the Vārāṇasī river, it was found that the roads which led into the enemy's country were not practicable for cavalry. Ulugh Khān, therefore, encamped here for some days, burning and destroying the villages in the neighbourhood.

The king at Rāṇathambhōr, not having yet completed the *Munivratā*, was unable to take the field in person. He therefore despatched his generals, Bhimasingh and Dharmasingh, to drive away the invaders. The king's army came

¹⁶ Mālik Mūzzu'u'd-dīn Ulugh Khān, called "Aluf Khan" by Briggs in his translation of Firishtah.

upon the invaders at a place on the Vārṇānāśā, and gained a decisive advantage over the enemy, great numbers of whom were killed. Contenting himself with the advantage thus gained, Bhīmasingh began to retrace his steps towards Rāṇathambhōr, Ulugh Khān secretly following him with the main body of his army. Now it so happened that the soldiers of Bhīmasingh, who had obtained immense booty, were anxious to carry it home safely, and, in their anxiety to do this, they outstripped their chief, who had around him only a small band of his personal followers. When Bhīmasingh had thus gained the middle of the Hindavāt pass, in the pride of victory he ordered the kettledrums and other musical instruments he had captured from the enemy to be vigorously sounded. This act had an unforeseen and disastrous consequence. Ulugh Khān had ordered his army to follow Bhīmasingh in small detachments, and had commanded them to fall on him wherever he should sound his martial instruments, which they were to understand as the signal of some great advantage gained over the enemy. When the detached parties, therefore, of the Muhammadans heard the sound of the *nagāras*, they poured into the pass from all sides, and Ulugh Khān also coming up began to fight with Bhīmasingh. The Hindu general for a time nobly sustained the unequal combat, but was at last wounded and killed. After gaining this signal advantage over the enemy, Ulugh Khān returned to Dehli.

Hammīra, after the completion of the sacrifice, learnt the details of the battle and of the death of his general Bhīmasingh. He upbraided Dharmasingh for deserting Bhīmasingh, and called him blind, as he could not see that Ulugh Khān was on the track of the army. He also called him impotent as he did not rush to the rescue of Bhīmasingh. Not content with thus upbraiding Dharmasingh, the king ordered the offending general to be blinded and castrated.

Dharmasingh was also superseded in the command of the army by Bhoja Deva, a natural brother of the Raja, and a sentence of banishment was passed upon him, but, at Bhoja's intercession, it was not carried out.

Dharmasingh, thus mutilated and disgraced, was bitterly mortified at the treatment he had received at the king's hands, and resolved to be avenged. In pursuance of his determination, he contracted an intimate friendship with one Radha Devi, a courtesan, who was a great favourite at court. Radha Devi kept her blind friend well acquainted every day as to what was passing at court. One day it so happened that Radha Devi returned home quite cross and dejected, and when her blind friend asked her the cause of her low spirits, she answered that the king had lost that day many horses of the celha disease, and consequently paid little attention to her dancing and singing, and that this state of things, in all probability, was likely to continue long. The blind man bade her be of good cheer, as he would see ere long that all was right again. She was only to take the opportunity of insinuating to the king that Dharmasingh, if restored to his former post, would present the king with twice the number of horses that had lately died. Radha Devi played her part well, and the king, yielding to avarice, restored Dharmasingh to his former post.

Dharmasingh thus restored, only thought of revenge. He pandered to the king's avarice, and by his oppression and exactions reduced the rayats to a miserable condition and made them detest their monarch. He spared no one from whom anything could be got—horses, money, anything worth having. The king, whose treasury he thus replenished, was much pleased with his blind minister, who, flushed with success, now called on Bhoja to render an account of his department. Bhoja knew the blind man grudged him his office, and going to the king he informed him of all Dharmasingh's schemes, and applied

to him for protection from the minister's tyranny. But Hāmīra paid no attention to the representations of Bhōja, telling him that as Dharmasingh was entrusted with full powers, and could do whatever he thought proper, it was necessary others should obey his orders. Bhōja, when he saw that the king's mind was turned from him, submitted to his property being confiscated and brought into the king's coffers as ordered by Dharmasingh. As in duty bound, however, he still followed his chief wherever he went. One day the king went to pay his devotions at the temple of Vaijanāth, and seeing Bhōja in his train, scornfully remarked to a courtier who stood by, that the earth was full of vile beings; but the vilest creature on earth was the crow, who, though deprived of his last feather by the angry owl, still clung to his habitation on the old tree. Bhōja understood the intent of the remark, and that it was levelled at him. Deeply mortified, he returned home and communicated his disgrace to his younger brother Pītāma. The two brothers now resolved to leave the country, and the next day Bhōja went to Hāmīra and humbly prayed to be allowed leave to undertake a pilgrimage to Banāras. The king granted his request, adding that he might go to Banāras or further if he chose,—that there was no danger of the town being deserted on his account. To this insolent speech Bhōja made no reply. He bowed and withdrew, and soon after started for Banāras. The king was delighted at Bhōja Deva's departure and he conferred the Kotwālship vacated by him on Ratiपाला

When Bhōja reached Shirśa, he reflected on the sad turn his affairs had taken, and resolved that the wanton insults heaped upon him should not go unavenged. In this mind, with his brother Pītāma, he went to Yoginipura, and there waited upon Alāudīn. The Muhammadan chief was much pleased with Bhōja's arrival at his court. He treated him with distinguished honour, and bestowed upon him the town and

territory of Jigari was a jahign. Henceforth Pitamā lived here, and the other members of Bhoja's family, while he himself stayed at court. 'Alāud dīn's object was to learn Hammīra's affairs, and he therefore lavished presents and honours on Bhoja, who gradually became entirely devoted to the interests of his new master.

Convinced of Bhoja's devotion to his cause, 'Alāud dīn one day asked him, in private, if there were any easy and practicable means of subduing Hammīra. Bhoja answered that it was no easy matter to conquer Hammīra, a king who was the terror of the kings of Kuntala, Madhyadeśa (Central India), Angadeśa and the far Kūñchi—a king who was master of the six *gunās* and the three *sallis*, and who commanded a vast and powerful army—a king whom all other kings feared and obeyed, and who had a most valiant brother in Virūma, the conqueror of many princes—a king who was served by the fearless Mongol chiefs Mahimīshī and others, who, after deserting his brother, had defied 'Alāud dīn himself. Not only had Hammīra able generals, said Bhoja, but they were all attached to him. Seduction was impossible save in one quarter. One man only had his price in the court of Hammīra. What a blast of wind was to a lamp, what the cloud was to the lotuses, what night was to the sun, what the company of women was to an ascetic, what avarice was to all other qualities, that was this one man to Hammīra—the sure cause of disgrace and destruction. The present time, too said Bhoja, was not ill suited for an expedition against Hammīra. There was a bumper harvest this year in the Chohān country and if 'Alāud dīn could but snatch it from the peasantry before it could be stored away he would induce them, as they already suffered from the blind man's tyranny, to forsake the cause of Hammīra.

'Alāud dīn liked Bhoja's idea, and forthwith commanded Ulugh Khan to invade Hammīra's country with an army of

100,000 horse. Ulugh Khân's army now poured over the land like an irresistible torrent,—the chiefs through whose territories it passed bending like reeds before it. The army thus reached Hindavât, when the news of its approach and intention was carried to Hammîra. Thereupon the Hindu king convened a council, and deliberated on the course they had best adopt. It was resolved that Vîrama and the rest of the eight great officers of state should go and do battle with the enemy. Accordingly, the king's generals divided the army into eight divisions, and fell on the Muhammadans from all the eight points of the compass at once. Vîrama came from the east, and Mahimâsâhi from the west. From the south advanced Jâjadéva, while Garbhârûka advanced from the north. From the south-east came Ratipâla, while Tichâr Mongol directed the attack from the north-west. Ranamalla came from the north-east, while Vaichâra chose the south west for his direction of attack. The Râjputs set to their work with vigour. Some of them filled the enemy's entrenchments with earth and rubbish, while others set on fire the wooden fortification raised by the Muhammadans. Others, again, cut the ropes of their tents. The Muhammadans stood to their arms and vauntingly said they would mow down the Râjputs like grass. Both sides fought with desperate courage; but the Muhammadans at last gave way before the repeated attacks of the Râjputs. Many of them, therefore, left the field and fled for their lives. After a time their example was followed by the whole of the Muhammadan army, which fled ignominiously from the battlefield, leaving the Râjputs complete masters of it.

When the battle was over, the modest Râjputs went over the field to gather their dead and wounded. In this search they obtained much booty and arms, elephants and horses. Some of the enemy's women also fell into their hands. Ratipâla forced them to sell buttermilk in every town they passed through.

Hammira was exceedingly delighted at the signal victory over the enemy gained by his generals. He held a grand darbâr in honour of the event. In the darbâr the king invested Ratipâla with a golden chain—comparing him, in his speech, to the war elephant that had richly deserved the golden band. All the other nobles and soldiers were also rewarded according to their deserts, and graciously ordered back to their respective homes.

All but the Mongol chiefs left the presence. Hammira observed this, and kindly asked them the reason of their lagging behind. They answered that they were loth to sheathe their swords and retire to their houses before they had chastised the ungrateful Bhoja, who was enjoying himself in his jahâgir at Jagarâ. On account of the refection in which he stood to the king, said they, they had up to this time allowed Bhoja to live; but he now no longer deserved this forbearance, as it was at his instigation that the enemy had invaded the Rânatthambhôr territory. They therefore asked permission of the king to march on Jagarâ and attack Bhoja. The king granted the request, and at once the Mongols left the palace for Jagarâ. They took the town by storm, and taking Pitama captive, with many others, brought him back to Rânatthambhôr.

Ulugh Khan after his discomfiture hastily retired to Dehli and apprised his brother of what had happened. His brother taxed him with cowardice; but Ulugh Khan excused his flight by representing that it was the only course open to him, under the circumstances, which could enable him to have the pleasure of once more seeing his brother in this world, and have another opportunity of fighting with the Chohân. Scarcely had Ulugh Khan done with his excuses, when in came Bhoja, red with anger. He spread the cloth which he had worn as an upper garment on the ground, and began to roll upon it as one

possessed with an evil spirit, muttering incoherently all the while. 'Alâu'd-dîn was not a little annoyed at this strange conduct, and inquired the reason of it. Bhoja replied that it would be difficult for him ever to forget the misfortune that had overtaken him that day; for Mahimâsâhi having paid a visit to Jagarâ, had carried it by assault and dragged his brother Pîtama into captivity before Hammîra. Well might people now, said Bhoja, point the finger of scorn at him, and say, Here is the man who has lost his all in the hope of getting more. Helpless and forlorn, he could not now trust himself to lie on the earth, as it all belonged now to Hammîra; and he had therefore spread his garment, on which to roll in grief which had deprived him of the power of standing.

Already the fire of anger was kindled in the breast of 'Alâu'd-dîn at the tale of the defeat his brother had sustained, and Bhoja's speech added fuel to the fire. Throwing to the ground, in the vehemence of his feelings, the turban he had on, he said Hammîra's folly was like that of one who thought he could tread upon the lion's mane with impunity, and vowed he would exterminate the whole race of the Chohâns. Then at once he despatched letters to the kings of various countries, calling upon them to join him in a war against Hammîra. The kings of Anga, Telainga, Magadha, Maisûr, Kalîngâ, Baingâ, Bhot, Medapât, Panchâl, Bângâl,¹⁷ Thamim, Bhilla, Nepâl, Dâhâl, and some Himâlayan chiefs, who also obeyed the summons, brought their respective quotas to swell the invading army. Amongst this miscellaneous host there were some who came on account of the love they bore to the goddess of war, while others were there who had been drawn into the ranks of the invaders by the love of plunder. Others, again, only came to be spectators of the desperate fighting that was expected to

¹⁷ I spell these names as they are in the original.

take place. There was such a thronging of elephants, horses, chariots, and men that there was scarcely room for one to thrust a grain of *tila* amidst the crowd. With this mighty concourse, the two brothers, *Nusrat Khan* and *Ulugh Khan*, started for the *Ranathambhor* country.

'Alau'd-din with a small retinue stayed behind with the object of inspiring the *Rajputs* with a dread of the reserves that must have necessarily remained with him, their king.

The numbers in the army were so great that they drank up all the water of the rivers on the line of march. It was therefore found necessary not to halt the army longer than a few hours in any one place. By forced marches, the two generals soon reached the borders of the *Ranathambhor* territory—an event which gave rise to conflicting sentiments in the minds of the invaders. Those that had taken no part in the late war said victory was now *certain*, as it was impossible the *Rajputs* should be able to withstand such troops as they were. The veterans of the last campaign, however, took a different view of the matter, and asked their more hopeful comrades to remember that they were about to encounter *Hammira's* army, and that, therefore, they should reserve their vaunting until the end of the campaign.

When the pass was gained which was the scene of *Ulugh Khan's* discomfiture and disgrace, he advised his brother not to place too much confidence in their power alone, but, as the place was a difficult one, and *Hammira's* army both strong and efficient, to try stratagem by sending some one on to the court of Hammira, there to try to while away some days in negotiations about peace, while the army should safely cross the mountains and take up a strategical position. *Nusrat Khan* yielded to the superior experience of his brother, and *Sri Molhana Deva* was sent to propose the terms on which the Muhammadans would conclude a peace with *Hammira*. Pending negotiations,

Hammîra's people allowed the invading army to cross the dangerous pass unmolested. The Khân now posted his brother on one side of the road known as the Mañqî Read, and he himself occupied the fort of Śrî Mañdapa. The forces of the allied princes were stationed all round the tank of Jaitra Sâgara.

Neither party was sincere. The Muhammadans thought they had artfully secured an advantageous position from whence to commence their operations; whilst the Râjputs were of opinion that the enemy had so far advanced into the interior that he could not now possibly escape them.

The Khân's ambassador at Rañathambhôr, admitted into the fort by the king's order, from what he saw there, was inspired with a dread of Hammîra's power. However, he attended the darbâr held to receive him, and, after the exchange of the usual courtesies, boldly delivered himself of the message with which he was charged. He said that he was despatched to the king's court as the envoy of Ulugh Khân and Nusrat Khân, the two brothers of the celebrated 'Alâ'u'd-dîn; that he had come there to impress on the king's mind, if possible, the futility of any resistance that he could offer to so mighty a conqueror as 'Alâ'u'd-dîn, and to advise him to conclude a peace with his chief. He offered to Hammîra, as the conditions of peace, the choice between paying down to his chief a contribution of one hundred thousand gold *mohors*, presenting him with four elephants and three hundred horses, and giving his daughter in marriage to 'Alâ'u'd-dîn; or the giving up to him the four insubordinate Mongol chiefs, who, having excited the displeasure of his master, were now living under the protection of the king. The envoy added that if the king desired the enjoyment of his power and kingdom in peace, he had the opportunity at hand of securing his object by the adoption of either of these conditions, which would equally secure to him the good graces and assistance

of 'Alā'ud-dīn, a monarch who had destroyed all his enemies, who possessed numerous strong forts and well furnished arsenals and magazines, who had put to shame Mahādeva himself by capturing numerous impregnable forts, like Dvāragadha, whereas the fame of the god rests on the successful capture of the fort of Tripura alone.

Hammīra, who had listened with impatience to the ambassador's speech, was incensed at the insulting message delivered to him, and said to Sri Molhāna Deva that if he had not been there in the capacity of an accredited envoy, the tongue with which he uttered those venting insults should ere this have been cut out. Not only did Hammīra refuse to entertain either of the conditions submitted by the envoy, but on his part he proposed the acceptance by 'Alā'ud-dīn of as many sword cuts as the number of the gold mohors, elephants, and horses he had the impudence to ask for, and told the envoy he would look upon the refusal of this martial offer by the Muhammadan chief as tantamount to his ('Alā'ud-dīn's) feasting on pork. Without any further ceremony, the envoy was driven from the presence.

The garrison of Ranathambhōr now prepared for resistance. Officers of approved ability and bravery were told off to defend various posts. Tents were pitched here and there on the ramparts to protect the defenders from the rays of the sun. Oil and resin were kept boiling in many places ready to be poured on the bodies of any of the assailants to scald them if they dared come too near, and guns were mounted on suitable places. The Muhammadan army, too, at last appeared before Ranathambhōr. A desperate struggle was carried on for some days. Nusrat Khan was killed by a random shot in one of the engagements,¹³ and, the monsoon having set in, Ulugh Khan was obliged to stop all further operations. He retired to some distance from

¹³ Elliot and Dowson's History vol III p 172—Ed

the fort, and sent a despatch to 'Alâ'u'd-dîn, informing him of the critical situation he was in. He also sent him in a box Nusrat Khân's body for burial. Upon this intelligence reaching 'Alâ'u'd-dîn, he started at once for Râna-thâimbhôr. Arrived there, he immediately marched his army to the gates of the fort and invested it.

Hammîra, to mark his contempt of these proceedings, had caused to be raised, on many places over the walls, flags of light wickerwork. This was as much as to say that 'Alâ'u'd-dîn's advent before the fort was not felt to be a burden to, or an aggravation of, the sufferings of the Râjputs. The Muhammadan chief at once saw that he had to deal with men of no ordinary resolution and courage, and he sent a message to Hammîra saying he was greatly pleased with his bravery, and would be glad to grant any request such a gallant enemy might wish to make. Of course this was bidding in some way for peace. Hammîra, however, replied that as 'Alâ'u'd-dîn was pleased to grant anything he might set his heart upon, nothing would gratify him so much as fighting with him for two days, and this request he hoped would be complied with. The Muhammadan chief praised very much this demand, saying it did justice to his adversary's courage, and agreed to give him battle the next day. The contest that ensued was furious and desperate in the last degree. During these two days the Muhammadans lost no less than 85,000 men. A truce of some few days being now agreed upon by both the belligerents, fighting ceased for a time.

On one of these days the king had Râdhâ Dêvî dancing before him on the wall of the fort, while there was much company round him. This woman, at stated and regular intervals, well understood by those who understand music, purposely turned her back towards 'Alâ'u'd-dîn, who was sitting below in his tent not far from the fort, and who could well see what was passing on the fort wall. No wonder that he was incensed at this conduct, and

indignantly asked those who were about him if there was any among his numerous followers who could, from that distance, kill that woman with one arrow One of the chiefs present answered that he knew one man only who could do this, and that man was Uddānasingh, whom the king had in captivity The captive was at once released and brought before Alāu'd dīn, who commanded him to show his skill in archery against the fair target Uddānasingh did as he was bid, and in an instant the fair form of the courtesan, being struck, fell down headlong from the fort wall

This incident roused the ire of Mahimāsahī, who requested permission of the king to be allowed to do the same service to 'Alāu'd dīn that he had done to poor Radhī Dīvi The king replied that he well knew the extraordinary skill in archery possessed by his friend but that he was loth 'Alāu'd dīn should be so killed, as his death would deprive him of a valiant enemy with whom he could at pleasure hold passages of arms Mahimāsahī then dropped the arrow he had adjusted on his bowstring on Uddānasingh, and killed him This fit of Mahimāsahī so intimidated 'Alāu'd dīn that he at once removed his camp from the eastern side of the lake to its western side where there was greater protection from such attacks When the camp was removed, the Rajputs were able to perceive that the enemy, by working underground, had prepared mines, and had attempted to throw over a part of the ditch a temporary bridge of wood and grass carefully covered over with earth The Rajputs destroyed this bridge with their cannon, and, pouring burning oil into the mines, destroyed those that were working underground In this manner all 'Alāu'd dīn's efforts to take the fort were frustrated At the same time he was greatly harassed by the rain, which now fell in torrents He therefore sent a message to Hammira, asking him kindly to send over to his camp Ratipāla, as he desired very much to speak with him, with a view

to an amicable settlement of the differences subsisting between them.

The king ordered Ratipâla to go and hear what 'Alâu'd-dîn had to say. Rânamalla was jealous of Ratipâla's influence, and did not at all like that he should have been chosen for this service.

'Alâu'd-dîn received Ratipâla with extraordinary marks of honour. Upon his entering the darbâr tent, the Muhammadan chief rose from his seat, and, embracing him, made him sit on his own *gâddi*, while he himself sat by his side. He caused valuable presents to be placed before Ratipâla, and also made promises of further rewards. Ratipâla was delighted with such kind treatment. The wily Muhammadan, observing it, ordered the rest of the company to leave them alone. When they had all left, he began to address Ratipâla. "I am," said he, "'Alâu'd-dîn, the king of the Muhammadans, and I have up to this time stormed and carried hundreds of fortresses. But it is impossible for me to carry Rañathambhôr by force of arms. My object in investing this fort is simply to get the fame of its capture. I hope now (as you have condescended to see me) I shall gain my object, and I may trust you for a little help in the fulfilment of my desire. I do not wish for any more kingdoms and forts for myself. When I take this fort, what better can I do than bestow it on a friend like you? My only happiness will be the fame of its capture." With blandishments such as these, Ratipâla was won over, and he gave 'Alâu'd-dîn to understand so. Thereupon 'Alâu'd-dîn, to make his game doubly sure, took Ratipâla into his *harem*, and there left him to eat and drink in private with his youngest sister.¹⁹ This done, Ratipâla left the Muhammadan camp and came back into the fort.

¹⁹ At first sight this statement might seem to be a fancy of the author intended to blacken the character of the victor. But we read that such things were quite possible in the tribe to which the conqueror belonged. A slipper at

Ratipala was thus grieved over by 'Alauddin. Therefore, when he saw the king, he did not give him a true account of what he had seen in the Muhammadan camp, and of what 'Alauddin had said to him. Instead of representing Alauddin's power as fairly broken by the repeated and vigorous attacks of the Rajputs, and he himself as willing to retire upon a nominal surrender of the fort, he represented him as not only bent upon exacting the most humiliating marks of submission on the part of the king, but as having it in his power to make good his threats. 'Alauddin confessed, said Ratipala, that the Rajputs had succeeded in killing some of his soldiers but that mattered little, for no one could look upon the centipede as lame for the loss of a foot or two. Under these circumstances he advised Hammira to call upon Ranamalla in person that night, and persuade him to do his best in repelling the assailants, for Ranamalla, said the traitor Ratipala, was an uncommon warrior but that he did not, it appeared, use his utmost endeavours in chastising the enemy as he was offended with the king for something or other. The king's visit, alleged Ratipala, would make matters all right again.

After this interview with the king Ratipala hastened to see Ranamalla, and there, as if to oblige and save from utter destruction an old comrade and associate informed him that, for some unknown reason, the king's mind was greatly prejudiced against him, and he advised him to go over to the enemy on the first alarm, for he said Hammira had resolved to make him a prisoner that very night. He also told him the hour at which he might expect to be visited by the king for this purpose. Having done this, Ratipala quietly waited to see the issue of the mischief he had so industriously sown.

the door of his wife's room is a sign well understood by a husband in this tribe, at sight of which he immediately takes care to retire from the house. See Tod vol I p 56

Vîrama, the brother of Hammîra, was with him when Ratipâla paid him the visit, and he expressed his belief to his brother that Ratipâla had not spoken the truth, but had been seduced from his allegiance by the enemy. He said he could smell liquor when Ratipâla was speaking, and a drunken man was not to be believed. Pride of birth, generosity, discernment, shame, loyalty, love of truth and cleanliness, were qualities, said Vîrama, that were not to be expected to be the possessions of those that drink. In order to stop the further progress of sedition among his people, he advised his brother to put Ratipâla to death. But the king objected to this proposal, saying that his fort was strong enough to resist the enemy under any circumstances ; and if by any unforeseen accident, it should fall into the hands of the enemy after he had killed Ratipâla, people would moralize on the event, and attribute their fall to their wickedness in putting to death an innocent man.

In the meantime, Ratipâla caused a rumour to be spread in the king's Ranawâs that 'Alâu'd-dîn only asked for the hand of the king's daughter, and that he was ready to conclude a peace if his desires in this respect were granted, as he wanted nothing else. Hereupon the king's wives induced his daughter to go to her father and express her willingness to bestow her hand on 'Alâu'd-dîn. The girl went where her father was sitting, and implored him to give her to the Muhammadan, to save himself and his kingdom. She said she was as a piece of worthless glass, whilst her father's life and kingdom were like the *chintâmani*, or the wish-granting philosopher's stone ; and she solicited him to cast her away to retain them.

The king's feelings quite overcame him as the innocent girl, with clasped hands, thus spoke to him. He told her she was a mere child, and was not to be blamed for what she had been taught to speak. But he knew not what punishment they deserved who had the imprudence to put such ideas into her innocent

head It did not, said he, become a Rijput to mutilate females, else he should have cut out the tongues of those that uttered such blasphemy in his fair daughter's ears "Child," said Hammira, "you are yet too young to understand these matters, and there is not much use in my explaining them to you But to give you awry to the uncouth Muhammadan, to enjoy life, is to me as loathsome as prolonging existence by living on my own flesh Such a connection would bring disgrace on the fair name of our house, would destroy all hopes of salvation, and embitter our last days in this world I will rather die ten thousand deaths than live a life of such infamy" He ceased, and ordered his daughter, kindly but firmly, to her chamber

The unsuspecting king then prepared to go, in the dusk of the evening, to Ranamalla's quarters, in order to remove his doubts, as advised by Ratipala The king was but slightly attended When, however, he approached Ranamalla's quarters, the latter remembered what Ratipala had said to him, and, thinking his imprisonment was inevitable if he stopped there any longer, precipitately left the fort with his party and went over to 'Aliud din Seeing this, Ratipala also did the same

The king, thus deceived and bewildered, came back to the palace, and sending for the Kothiri (the officer in charge of the royal granaries) inquired of him as to the state of the stores, and how long they would hold out The Kothiri, fearing the loss of his influence, if he were to tell the truth to the king at that time, falsely answered that the stores would suffice to hold out for a considerable time But scarcely had this officer turned his back when it became generally known that there was no more corn in the state granaries Upon the news reaching the king's ears, he ordered Vilama to put the false Kothiri to death, and to throw all the wealth he possessed into the lake of Padma Sagar

Harassed with the numerous trials of that day, the king in

utter exhaustion threw himself on his bed. But his eyes were strangers to sleep that dreadful night. It was too much for him to bear the sight of those whom he had treated with more than a brother's affection, one by one, abjure themselves and leave him alone to his fate. When the morning came, he performed his devotions, and came and sat in the darbâr hall, sadly musing on the critical situation. He thought that, as his own Râjputs had left him, no faith could be placed in M a h i m a s â h i , at once a Muhammadan and an alien. While in this mood, he sent for M a h i m a s â h i , and said to him that, as a true Râjput, it was his duty to die in the defence of his kingdom; but he was of opinion it was improper that people who were not of his race should also lose their lives for him in this struggle, and therefore now it was his wish that M a h i m a s â h i should name to him some place of safety where he could retire with his family, and thither he would see him escorted safely.

Struck by the king's generosity, M a h i m a s â h i , without giving any reply, went back to his house, and there put to the sword all the inmates of his zauâna, and returning to H a m m i r a said that his wife and children were ready to start off, but that the former insisted on once more looking upon the face of the king, to whose favour and kindness the family had owed so long their protection and happiness. The king acceded to this request, and, accompanied by his brother V i r a m a , went to M a h i m a s â h i 's house. But what was his sorrow and surprise when he saw the slaughter in the house! The king embraced M a h i m a s â h i and began to weep like a child. He blamed himself for having asked him to go away, and knew not how to repay such extraordinary devotion. Slowly, therefore, he came back to the palace, and, giving up everything for lost, told his people that they were free to act as they should think proper. As for himself, he was prepared to die charging the enemy. In preparation for this, the females of his family, headed by R a n g a D e v i , perished

on the funeral pile. When the king's daughter prepared to ascend the pile, her father was overcome with grief. He embraced her and refused to separate. She, however, extricated herself from the paternal embrace, and passed through the fiery ordeal. When there remained nothing but a heap of ashes, the sole remains of the fair and faithful Chohans, Hammira performed the funeral ceremonies for the dead, and cooled their maces with a last ovation of the *tildyih*. He then, with the remains of his faithful army, sallied out of the fort and fell upon the enemy. A deadly hand to hand struggle ensued. Viramra fell first in the thickest of the battle, then Mahimasihi was shot through the heart. Jaja, Gangadhar Tuk and Kshetrasingh Paramara followed them. Lastly fell the mighty Hammira, pierced with a hundred shafts. Disdaining to fall with anything like life into the enemy's hands, he severed, with one last effort, his head from his body with his own hands, and so terminated his existence. Thus fell Hammira, the last of the Chohans! This sad event happened in the 18th year of his reign, in the month of Srivana.¹⁰

¹⁰ The *Tarikh-i-Aml* of Amir Khurshid gives the date as 3rd *Hijri* 70 (July 1301 A.D.), the siege began in Rajab four months previously—Elliot and Dowson's *History* vol III pp 70-179-519

श्रीहम्मीरमहाकाव्यम्

प्रथमः सर्गः

सदाचिदानन्दमहोदयैक-हेतुं परं ज्योतिरुपास्महे तत् ।

यस्मिन् शिवश्रीः सरसीव हंसी विशुद्धिकृदारिणि रंगमीति ॥ ३ ॥

तज्ज्ञानविज्ञानकृतावधानाः संतः परब्रह्मयं यमाहुः ।

पद्माश्रयः कृपभवावसानः स नाभिर्भूर्स्वरतां शिवाय ॥ २ ॥

यशोदयास्फीतशुभप्रवृत्तिर्गोपलमालार्चितपादपद्मः ।

श्रीवत्सलकृष्णा पुरुषोन्तर्यः श्री-पादर्थः श्रियं वस्तुनुतादतन्वीं ॥ ३ ॥

उच्छैर्वृषो दर्पकदर्पणहारी शिवानुयातो विलसद्विभूतिः ।

शुधस्थितिर्निर्दलितांधकारः श्रीशंकरो वीरविभुर्विभूत्यै ॥ ४ ॥

सच्चकहृत्रीतिकैः प्रभावि-प्रभाविशेषैः सुभगंभविष्णुः ।

सम्पवप्रबोधप्रथनप्रभूष्णु र्भास्त्रान् सशांतिः शमयत्वघानि ॥ ५ ॥

महेशचूडामणिचुंत्रिपादो भ्रांतस्थितिः स्फीतशुभप्रचारः ।

महामहाध्वस्तंतमस्समूहः समुद्रजन्मा शशभृच्छ्रये स्तात् ॥ ६ ॥

लसत्कंविस्तोमकृतोर्भक्तिः नालीकसंपत्सुभगंभविष्णुः ।

स्वदर्शनेन विजगत्पुनाना सरस्वती नो नयताव्यसत्ति ॥ ७ ॥

माधांतुसीतापतिकंक्षमुख्याः क्षितौ क्षिर्तांद्राः कृतिनाम नासन् ।

तेषु स्तवार्हः परमेष सत्व-गुणेन हम्मीर महीभृदेकः ॥ ८ ॥

सत्वैकवृत्तेः किल यस्य राज्य-श्रियो विलासा अपि जीवितं च ।

शकाय पुर्वीं शरणागतांश्चा प्रयच्छतः किं तृणमप्यभूवन् ॥ ९ ॥

अतोस्य किञ्चिच्चारितं प्रवक्तु मिच्छामि राजन्यपुपूषयाहं ।
 तदीयतत्तदुणगौरवेण विगाह्य नुञ्चः किल कर्णजाहं ॥ १० ॥
 कैतस्य राज्ञः सुमहच्चरित्रं कैषा पुनर्मे धिषणाऽणुरूपा ।
 ततोतिमोहोद्भूजयैकयैव मुग्धस्तितीर्षामि महासमुद्रं ॥ ११ ॥
 गुरुप्रसादादाद्यदि वास्मि शक्त स्तदीयवृत्तस्तवनं विधातुं ।
 सुधाकरोत्संगसरंगयोगान्मृगो न खे खेलति किं सखेलं ॥ १२ ॥
 श्रीचाहमानान्वयमौलिमौलि वैभूव हम्मीरनराधिपस्त् ।
 ऐतद्यतो वच्चि पुरा तदीया मुत्पत्तिमुत्पादितहर्षहेलां ॥ १३ ॥
 यज्ञाय पुण्यं कचन प्रदेशं द्रष्टुं विधातु भ्रमतः किलादौ ।
 प्रपेतिवत् पुष्करमाशुपाणि—पद्मात्पराभूतमिवास्य भासा ॥ १४ ॥
 ततः शुभं स्थानमिदं विभाव्य प्रारब्धयज्ञो यमपास्त्वैन्यः ।
 विशंक्य भीतिं दनुजव्रजेभ्यः स्मेरस्य सस्मार सहस्ररश्मेः ॥ १५ ॥
 अवातरन्मंडलतोथभासां पत्युः पुमानुद्यतमंडलायः ।
 तं चाभिविच्याश्वदसीयरक्षा—विधौ व्यधादेष मखं सुखेन ॥ १६ ॥
 पपात यत् पुष्करमत्रपाणे: ख्यातं ततः पुष्करतीर्थमेतत् ।
 यच्चायमागादथ चाहमानः पुमानतो ऽख्यायि स चाहमानः ॥ १७ ॥
 ततश्चतुर्वैक्त्रभवात्प्रसादात् साम्राज्यमासाद्य स चाहमानः ।
 चक्रेऽर्कवद्भूमृत आशुपादा—क्रांतान् गुरुनप्ययमस्य वसा ॥ १८ ॥
 × स्वदानजन्मोस्यशोर्जितश्री—विलोपि दानं समवेक्ष्य यस्य ।
 बलिः स पातालबिलं सिष्वे त्रपातुराणामपरा गतिः का? ॥ १९ ॥
 × त्वं पापे कामयसे मदीयां कीर्ति शशी येन रुषेति रुद्धः ।
 बिंबं रवेदिव्यमिव प्रदातुं प्रविश्य निर्गच्छति मासि मासि ॥ २० ॥
 × प्रतापवहि र्जलितो यदीय स्तथा द्विषां कीर्तिवनान्यधाक्षीत् ।
 तदुत्थधूमाश्रयतो जहाति वियद्यथा ऽद्यापि न कालिमानं ॥ २१ ॥
 निशम्य सुप्रीतमना यदीयां कीर्ति विचित्रोरुचरित्ररम्यां ।
 महीतलध्वंसभिया शिरः स्व मकंपयस्तापमवाप शेषः ॥ २२ ॥

जयश्रिया प्राप्तमहाविषोगान्संमूर्छयन् वैरिगणान्निकामं ।
 यो युध्यवाची पवनायितोपि चित्रं द्विजिव्हान् सुखीचकार ॥ २३ ॥
 प्रस्पर्धते मदाशासा इस्य सूनुः शशीस्यमर्पात् किल योऽनुराशोः ।
 गांभीर्यलक्ष्मीं हरतिस्म किञ्च सुतापराधे जनकस्य दंडः? ॥ २४ ॥
 तदा इत्यया जायत चाहमान-वंश ख्रिलोकीविहितप्रशंसः ।
 शक्षत् सुपर्वावलिसेव्यमान उत्पत्तिहेतु नरमीकिकानां ॥ २५ ॥
 तस्मिन् स्फुरद्विकमचकवाला वंशे बभूवु वंहवो नृपालाः ।
 चिवर्गसंसर्गपवित्रचित्र-चरित्रविवासितपापभाराः ॥ २६ ॥
 पराक्रमाकांतजगत्कर्मेणा भवनृपो दीक्षितवासुदेवः ।
 शकासुरान् जेतु मिहावतीर्णः स्वयं धरायामिव वासुदेवः ॥ २७ ॥
 सप्तनसंघातशिरोधिसंधि-च्छेदादर्शं कुंठतरं निजे यः ।
 प्रतापवह्नावभिताप्य काम मयाययत्तदमणीदृगंतु ॥ २८ ॥
 छिन्नद्विषन्मंडलमौलिमूला-सृक्पूरदिग्धासिलताछलेन ।
 रणाजिरे यस्य करे विरेजे व्यक्तानुरागेव भृशं जयश्रीः ॥ २९ ॥
 प्रवादमाने रणवादावृदे संपश्यमानेषु दिवः सुरेषु ।
 शौर्यश्रियं यो रणरंगभूमा वनर्तयद्वेलदसिच्छलेन ॥ ३० ॥
 भास्वान् जितो यन्महसा ददाति इपां किमद्यापि न वारिराशो ।
 उन्मज्जति व्याकुलितो इवहं च सुदुस्त्यजं हा! हतजीवितव्यं ॥ ३१ ॥
 तदंगजन्मा इनि नाभिजन्मा-हृणाचणः श्रीनरदेवभूपः ।
 तनूदरीलोचनलोभनीय-तनुश्रिया तर्जितकामरूपः ॥ ३२ ॥
 अशानवं विश्वमिदं विधातुं कुद्दे परिभ्राम्यति पत्र भूषे ।
 * राज्यश्रियं पातुमरात्यः स्व-कोशादसून्याचकृषुर्न खज्जान् ॥ ३३ ॥
 संख्येषु पूर्वाचलचूडशोभां वाहुर्यदीयः कलयांबभूव ।
 म्लानै नयन्वैरिमुखांनुजानि रांज यस्मिन् नवचंद्रहासः ॥ ३४ ॥
 प्रतापवद्विर्जलितो यदीयः स्थाने यदन्यायवनान्यधाक्षीत् ।
 जगज्जनाश्वर्यपरं तदैतत् यद्वैरिणां कंपभरं ततान् ॥ ३५ ॥

नखावलीनां कपटेन पुत्र-पौत्रान्वितोप्येष पतिर्द्विजानां ।
 जितोहमेतत् यज्ञसेत्युपेत्य लभो यदीये पदपद्मयुग्मे ॥ ३६ ॥
 श्रीचंद्रराजेन नैकधामा ततो धरित्री विभर्णवभूवे ।
 वक्त्रेण कीर्त्या च निशाकरं द्वि र्जयन् स्वनामाऽतत यो यथार्थ ॥ ३७ ॥
 यस्य प्रतापज्वलनस्य किंचि दपूर्वमेवाजनि वस्तुरूपं ।
 जग्बाल शत्रौ सरसे प्रकामं यन्नीरसेऽस्मिन् प्रशाशाम सद्यः ॥ ३८ ॥
 चापस्य यः स्वस्य चकार जीवा-कृष्टिं रणे क्षेमुमनाः शरौघान् ।
 जवेन शत्रून् यमराजवेशमा डैषीत्तदेतन्महदेव चित्रं ॥ ३९ ॥
 यस्य क्षितीशस्य च यन्महासे रन्योन्यमासीत्सुमहान् विरोधः ।
 एको विरागः समभूत्परेषां दारेषु चान्यो यदभूत्सरागः ॥ ४० ॥
 तस्मादशोभिष्ठ महिष्ठधामा महीमहेद्रो जयपालनामा ।
 यः सिद्धविद्यो जगति प्रसिद्धिं जगाम चक्रीतिजितारिचकः ॥ ४१ ॥
 भिन्नद्विषत्कुंभिघटाकटाह-कुंभोच्छलच्छोणितशोणशोचिः ।
 यस्याहवे खड्गलता प्रतापा-शुशुक्षणे रच्चिरिवोललाष ॥ ४२ ॥
 अनेकधाष्टापदसारदान-दक्षो वशीभूततराक्षचारः ।
 यो द्यूतकूद्वच्चतुरंगयुद्ध-क्रीडास्वजेयः समभूत्परेषां ॥ ४३ ॥
 विदारितारातिकरीद्रकुंभ-विलम्बमुक्ताफलकैतवेन ।
 करे यदीये करवालवल्ली जयश्रियो हारलतेव रेजे ॥ ४४ ॥
 यत्कीर्तिपूररभितः परीते विश्वव्रये सूरिभिरित्यतर्कं ।
 तप्तं प्रतापै धुवमेतदीयै विलिप्तमेतन्नवचंदनेन ॥ ४५ ॥
 यदीयकीर्त्यापहृतां समंतात् निजां श्रियं स्वर्गधुनी विभाव्य ।
 पतत्ववाहध्वनिकैतवेन कामं किमद्यापि न फूल्करोति ॥ ४६ ॥
 रणे कणेहय निपीय रक्त-मधून्यरीणां वदनांवुजेषु ।
 शिलीमुखा यस्य समंततोपि क्षीबा इव क्षोणितलं स्म यांति ॥ ४७ ॥
 यस्य प्रसर्पद्विबमायुधस्य प्रखर्थिनां संगरसंगतानां ।
 स्वेदः प्रकंपो बलहानिरुचै रभूद्वधूनामिव वलभस्य ॥ ४८ ॥

- * स्फुरद्धृतिः प्राप्तलसत्प्रतिष्ठो विशुद्धवर्णः स्पृहणीयवृत्तः ।
कीर्तिं स्मरन्सत्कविक्तपरार्थ-हेतौ मतिं कापि न यश्चकार ॥ ४९ ॥
- विशुद्धवासादिह मां न कोपि वेज्ञीति बिभ्यत्किल् यत्प्रतापात् ।
दारुणि वह्निः प्रविवेश नोचे जड्बृणात्तत्रभवः कुतः स्पात् ॥ ५० ॥
- कामं यदोजः मृजि वेघसोपि स्वेदोदयः कोपि स आविरासीत् ।
प्रसर्पता येन नदीवदंबु-राशेरपि क्षारमुकारि वारि ॥ ५१ ॥
- तद्वास्तु तत्तद्वनवस्तुसार-प्राग्भारवीक्षास्तुतधातृसर्गं ।
सर्गश्चियां जित्वरकानिकांत-मतिष्ठिपत् योऽजयमेहुदुर्गं ॥ ५२ ॥
- अदीपि तस्माज्जयराजभूप ख्वैलोक्यविख्यातयशःस्वरूप ।
यत्कीर्तिंचंद्रैर्मुखमंडलानि दिक्कामिनीनां सुरभीवभूतः ॥ ५३ ॥
- यशो विताने स्फुरिते यदीपे व्यक्तो यदाज्जलक्षि न शीतराश्मिः ।
तदादिशंके विधिना व्यधायि तदीयविंबांतरयं कलंकः ॥ ५४ ॥
- यस्मिन्महीं शासति राजमार्ग-प्रोलंघनं तुंगसुराङ्गेषु ।
- * निखिंशताज्ज्वेषु मदो द्विषेषु करयहोऽभात् करपीडनेषु ॥ ५५ ॥
जगत्प्रदीपे किमु यत्प्रतापे पतंगवद्यान्निष्पपात् भास्वान् ।
पतंग इवेतद्मुष्य नामा ऽन्यथा कवीद्राः कथ मामनंति ॥ ५६ ॥
- सर्वं किलैकोदरजोपि चैक-नक्षत्रजातोपि सदृभवेन ।
अप्येकतोसे सममस्य जात मुण्डं यदोजः शिशिरं यशस्तु ॥ ५७ ॥
- सामंतसिंहो नृपतिस्तोऽभात् मत्तारिदंतावलवारसिंहः ।
यस्य प्रतापैर्जपतोरिचकं वभूत् भूषेव कृपाणर्दडः ॥ ५८ ॥
- * अहो अहोरात्रमहोदयश्री यशःशशी यस्य नवो वभासे ।
- * नान्यापसिंहीसुतलव्यभीति नौमित्रधाराधरलुभ्यकांतिः ॥ ५९ ॥ *त्रूपू*
महीभृतां मूर्धसु यत्प्रतापो भास्वान्वो भात्किल् यः प्रसर्पन् ।
तताप शत्रून् विधृतातपत्रां स्वक्तातपत्रान् पुनः कदाचित् ॥ ६० ॥
पिस्पर्धिष्ठू एष मर्मेद्वहीनौ पातीति कोपादिव यस्य कीर्तिः ।
जटास्वटत् स्वस्तटिनी छलेना-हरोह मौर्लिं हिमराश्ममौलेः ॥ ६१ ॥

। । स्पर्धा विधित्सोः सह येन संख्ये स्वस्याविवेकत्वविलुप्तबुद्धेः ।
 तृणानि दद्विर्दधतः पशुत्व मनागसे स्मारिगणा गदंति ॥ ६२ ॥

ततोभजद्राज्यरमामनंता—नंतापति गूयकनामधेयः ।
 येनानिशं धर्मतर्हर्धरिच्या मुत्सर्गनीरैराभिविच्यतेस्म ॥ ६३ ॥

उद्धामधाराजलवलिङ्कं य—त्करांतराले करवालमेघं ।
 अभ्युच्छतं वीक्ष्य विपक्षमान—हंसोदुतं मानसतोप्यनेशत् ॥ ६४ ॥

उच्चारयन्वैरिपश्चूतृणानि निञ्चिशदंडं च करे दधानः ।
 निरंतरं भूषितसर्वदेहः सखां वितेने निजगोपतां यः ॥ ६५ ॥

पलायितानां रिपुभूपतीनां पिवन् कणेहस्य यशःपर्यासि ।
 तत्स्वैणनिश्चाससमीरपुष्टो यस्यासिदंडो भुजगायतेस्म ॥ ६६ ॥

तन्नंदनश्चंदनवज्जनाना मानंदनो नंदननामधेयः ।
 निहस्य शत्रून्समेर समग्रान् स्वसाच्चकारावनिमा समुद्रं ॥ ६७ ॥

आलोकमात्रेण शुभानि पुष्टं स्तंत्रार्थदृष्टग्रा च तमांस्यपास्यन् ।
 प्रजा विवस्वानिव वृत्तरम्यः संवर्धयामास निरंतरं यः ॥ ६८ ॥

पुरः परेषां किल पक्षपातं विहाय के नाधिकमाहुरेनं ।
 नाजौ यथादीदृशदेष पृष्ठं निजं तथा वक्त्रमहो परेषि ॥ ६९ ॥

पुरः परेषां किल पक्षपातं विहाय केनाधिकमाहुरेनं ।
 यथा स्वकोशादयमाचकर्ष खङ्गं तथाजौ वसु वैरिणोपि ॥ ७० ॥

यस्य प्रतापो भुवि वाडवाधिक्षेपाद्यदंहः क्रल्यांवभूव ।
 तत्संप्रमाईं क्रिमसौ प्रविष्टः पारेवुधेस्तीरतपोवनानि ॥ ७१ ॥

भयार्त्तवप्रायितवाहुर्दण्डः सर्वास्त्रविद्योपनिषत्करंडः ।
 लीलापराभूतसुर्पर्वराजः क्षमाभृततो राजत वप्रराजः ॥ ७२ ॥

ज्वलत्प्रतापज्वलनोपतप्ता प्रसर्यिभूमोगजुषां जयश्रीः ।
 यदीयनिञ्चिशनिशातधारा—पते व्यधान्मज्जनसज्जलीलां ॥ ७३ ॥

सरीसृपस्यास्य च खङ्गयष्टे राकारमात्राद्यादि साम्यमासीत् ।
 दंष्टा हरेत्प्राणगणान्यदाद्यः परो द्विषां वीक्षितमात्र एव ॥ ७४ ॥

सर्वातिशायिद्युतना । वधात्रा विधितिस्तौजो यशसी यदीये ।
 अवश्यमेतौ रचितौ प्रशस्या-भ्यासाय तिमद्युतिशीतरश्मी ॥ ७५ ॥
 शंके प्रतिक्षमापतिकीर्तिलोप पांपोपशांखे विदधेस्य कीर्ति ।
 स्त्रानं मुहुर्नाकनदीप्रवाहे शुभ्रत्वमासी लक्ष्यमन्यथा स्यां ॥ ७६ ॥
 अप्यस्तदोषस्य बभूव तस्य दोषद्वयं कामवशित्वलोभौ ।
 ५ सेनां कुमारीं बुभुजे मृषे य ललौ तथैको विजयश्रियं च ॥ ७७ ॥
 यत्कीर्तिंगानं विनिश्चाय शंके हरः प्रनृस्यन्प्रसरत्प्रमोदः ।
 छुट्ज्ञटानिर्यदमर्त्यसंधु-पय प्रवाहैरिव शुभ्र आसीत् ॥ ७८ ॥
 खिलत्सु भूरिष्वपि याचकेषु दानैकलीलारसिकस्य यस्य ।
 दा पृष्ठचारी किल यो नकारो यदि प्रियोसौ न परः कदाचित् ॥ ७९ ॥
 अनल्पसंकल्पनकल्पवल्लीं विपक्षपक्षव्रजभेदभल्लीं ।
 त्रैलोक्यलोकावलिवंद्यपादां सेवपत्रनमहाप्रसादां ॥ ८० ॥
 शाकंभरीस्यानकृताधिवासां शाकंभरीं नाम सुरीं प्रसाद्य ।
 विश्वापतिर्विश्वहिताय शाकं-भरीं हमां यः प्रकटीचकार ॥ ८१ ॥
 ततो धराभारमुरीचकार जितारिचको हरिराजभूपः ।
 शकाधिराजस्य रणे निहत्य तन्मानवन्मुग्धपुरं ललौ यः ॥ ८२ ॥
 रणाजिरे वैरभृतां भटाना मेकोपि यो ज्ञेकतया चकासे ।
 प्रपश्यतां निर्मलनीरपूर्ण-पञ्चेषु तारापतिवज्जनानां ॥ ८३ ॥
 भ्रांत्वाप्यदधेषु धराधरेषु कुत्राप्यनासादितयोग्ययोगाः ।
 पौरा इवौदार्यमुखा गुणाःस्म दिवानिशां यस्य पुरे वसंति ॥ ८४ ॥
 अनेन पेठे पठताक्षराणि किं नो वृथा बोध्यथवा निदानं ।
 निषेधतो स्मान्विशतो निषेद्दुः भेवेति यस्मिन्कविवाग्वितर्कः ॥ ८५ ॥
 अस्याऽवनीमघवतोऽसिलतांवुराशे-
 रत्त्वाघता सुमहतीति किमहुतं नः ।
 अस्याद्युताद्युतमिदं तु सनीरतायां
 सत्यामपि स्फुरति यज्जडता स्म नैव ॥ ८६ ॥

[दंतपृष्ठफणचक्रसहस्रैः] क्रोडकूर्मभुजगाधिपा दधुः ।
 क्षमां सुखेन भुजयैकया दधन्तामसा वतत कं न विस्मयं ॥ ८७ ॥
 उद्यच्छौर्यविनिर्जितोर्जितारिपुस्तंवेरमौघोनघ-
 स्त्रीसंचालितचारुचामरयुगव्याजोल्लस्त्केसरः ।
 आत्मीयासनमाश्रितो वनजुषा मीशस्वभावं दधत्
 जज्ञे सिंह इवोन्नतक्रमगतिः श्रीसिंहराज स्ततः ॥ ८८ ॥
 एतेनोत्रासितानां प्रतिधरणभुजामुलसद्यशस्तु
 स्फूर्जपर्जन्यमालाललितमुपगतेष्वाजिभूमौ समंतात् ॥
 किन्न स्थाने तदेतत्प्रवसितमचिरान्मानहसैर्यदेषा
 मस्त्र्यद्वा प्रवृत्तं विरहविधुरिमालिंगनात्तद्धूनां ॥ ८९ ॥
 क्षारोप्यंद्वनिधिः शितिद्वितिरपि प्रासूत यस्माक्तथं
 शुभ्रांशुश्च सुधामयश्च सविधुस्तुल्योहि पुत्रः पितुः ।
 आसीदुन्नरमस्य नो ऽद्य नृपते र्यस्य प्रसर्पद्यशः
 पीयूषैः परिपुष्ट एष उदधिस्त्वादृग्भवं स्तज्जनौ ॥ ९० ॥
 लक्ष्मीमेषपराश्रिता मपिवला दाकृष्यभोगास्पदं
 प्रीया स्वस्य तनोति मां च जननादप्येकपत्नीवतां ।
 स्वस्माद्वर्यति स्तुतां कविजनैर्न श्रोतुमुक्तंठते
 क्रुद्धेतीव विपक्षभूमिमभजक्तीर्तिर्यदीयोच्चकैः ॥ ९१ ॥
 वाणे महीमघवतोस्य तथा कृपाणे
 पाणौ स्थितेष्युभयमद्वत्मेतदासीत् ।
 एको दधाव समरे परलक्ष्यहेतो
 रन्यः स्वकोशमपि दूरमुदौज्जदेव ॥ ९२ ॥
 अगाधं पाथोधिं गुरुगरिमसारं सुरगिरिं
 पृथकृत्वा वेधा न खलु कृतकृत्यो मम मते ।
 द्वयं निर्मायास्मिन् पुनरपि किलैकत्र भगवान्
 तथा प्रीतः स्तृष्टि व्यधित न यथा तत्प्रणयने ॥ ९३ ॥

॥ यत्सौंदर्यवशीकृतेव विजयश्रीकन्यका संगरे
 सर्वानप्यपहाय राजतनुजान् दौर्माण्यदग्धानिव ।
 उद्गोदुं यमुपागता करतलं स्पष्टापि सद्यो महः
 सूनुं कीर्तिसुलामसूत तदिदं लोके महत्कौतुकं ॥ ९४ ॥
 कर्णाटक्षटुपाटवप्रकटनो लाटः कपाटप्रद-
 श्वेलख्नासविलोलहत् परिगलद्वीजर्जरो गुर्जरः ।
 अंगः संगरतंगभंगुरमतिः संपदते स्म क्षणात्
 दिक्षुक्षिभरि यत्प्रयाणपटहध्वाने समुत्सर्पति ॥ ९५ ॥
 ॥ “गांभीर्येण विनिर्जितोहममुने” संभोनिष्ठे तं वृथा
 खेदं मासम कृथा जनः किल जनं दृष्टा समाश्वासयेत् ।
 सत्त्वाधारतया तथोन्नततया पश्येष देवाऽचलो
 जिग्ये ऽनेन तथा यथा नयनयो हित्वा गतो गोचरं ॥ ९६ ॥
 यावत्कर्तुं मर्य ववांछ विलसत्कोदंड माजौ करे
 तावदैरिनृपः पुरेष विलसत्कोदंडमाधात्पुरः ।
 एतस्मात्कथमन्यथा प्रकुपितात्साक्षात्कृतांतादिव
 प्राणवाणविधिर्दिगंतबलिभूः स्वर्गं गतानामपि ॥ ९७ ॥
 निर्विण्णोयमरीनिहत्य गणशोप्याजावुवाह क्षमां
 इत्याकर्ण्य निधत्त दर्पिततमान् रे भूभुजो मा भुजान् ।
 दुर्लक्ष्यं किमु वेद्यसापि चरितं जानीय नास्याखिलं
 बाह्यामेव वहस्यसौ सुमहत्मिनां न चांतर्गतां ॥ ९८ ॥
 पंचाप्यस्य करेण दानविधिना कल्पद्रुंमा निर्जिता
 एकैकां कलिकां बलिव्यतिकरादत्तांगुर्लीं स्वामिव ।
 आसन्नांगुलिकाः स चाभिरभवत्पंचांगुलिः प्रथे
 लोकेषि व्यवहार एष न भवेत्याग्मिः किमंगीकृतं ॥ ९९ ॥
 उज्ज्ञत्येष विपक्षवृत्तिमपि नो खड़ं करात्कर्हिचित्
 नांगुल्यापि यदि स्पृशेद्गुणवतोपस्मान्सपक्षानपि ।

विभ्राणा इष्वो विशान्क्षितिलं दूरे यदीया रणे ॥ १०० ॥

हाहा केयमनौचिती जलनिधेरव्यापि हृष्यत्यसौ

यं दृष्ट्वा जितमप्यमुष्य यज्ञसा चंद्रं मुहुः स्वांगजं ।

प्राप्यैतन्महसा तथैव वडवावर्हिं च शुष्यत्यहो

सर्वः कोपि परस्य पश्यति जनो दोषं न च स्वस्य तं ॥ १०१ ॥

उत्सर्पद्वृहदर्पदर्पितभुजादंडारिदंतावल-

व्रातावग्रहनिग्रहाग्रहमहानागेऽद्रसांद्रप्रभः ।

हत्वा यो युधि हेतिमं शकप्रतिं निर्व्याजवीरवत्तो

मत्तेभाँश्चतुरोऽग्रहीद्वलकरान्मूर्तानुपायानिव ॥ १०२ ॥

इति श्रीजयसिंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रसूरिविरचिते

श्रीहम्मीरमहाकाव्ये वीरांके तदीयपूर्वजवर्णनो नाम प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयः सर्गः

अथो अभावात्तनुजस्य भीमं भ्रात्रेयमात्मीयपदे निवेश्य ।

कृतारिषद्वृग्जयः स सिंह-राजो हरेधीम जगाम नाम ॥ १ ॥

तद्राज्यमासाद्य स भीमदेवः सद्यस्तथा विक्रममाततान ।

न वास्तवी क्वापि यथा धरायां वभूवुषी शत्रुरिति प्रवृत्तिः ॥ २ ॥

कौक्षेकायक्षतकुंभिकुंभो—च्छलद्वलन्मौक्तिककैतवेन ।

अपातयदो रिपुशौर्यवल्ले र्यशः प्रसूनानि चिरार्जितानि ॥ ३ ॥

स्वप्रेषि यदर्द्धनतो भयात्ता निद्रां प्रियामप्यजहृविपक्षाः ।

क्रियेत किं शर्करया तया वा या भक्ष्यमाणाऽग्नु दतो भन्नक्ति ॥ ४ ॥

श्रेयस्तरं हंत गुणाऽगुणानां परीक्षणं यद्यपि नो तथापि ।

चकार यः प्रार्थिषु नेयतापि गर्वोद्गुराः संतु सुरहुमाद्याः ॥ ५ ॥

अयोद्दिदीपेऽनयनिग्रहाय बद्वाग्रहो विग्रहराजभूपः ।

द्विधापि यो विग्रहमाजिभूमा वर्मजयद्वैरिमहीपतीनां ॥ ६ ॥

संकोचयन्वैरिमुखांबुजानि प्रवर्द्धेयन् कौमुदमासमुद्रं । *
 संपीडयन् दुर्नयसैंहिकेयं नवो विवस्वान् भुवि यत्प्रतापः ॥ ७ ॥
 पुरा निजैः प्रौढतरैः प्रतापै रतापयद्यं कुपितो धरित्रीं ।
 ततो दयाद्रीकृतचित्तवृत्ति र्यशः सुधांभिर्नितरामसिचत् ॥ ८ ॥
 अप्युग्रवीरव्रतवीरवीर—संसेव्यमानकमपयुगम् ।
 श्रीमूलराजं समरे निहत्य यो गुर्जरं जर्जरतामनैषीत् ॥ ९ ॥
 कृतारिषिद्वर्गजयो नयज्ञः श्रीगुंददेवोय वभौ नृदेवः ।
 कवीद्रिबद्धापि यदीयकीर्ति जगत्समस्तं भ्रमतिस्म चित्रं ॥ १० ॥
 चकार निर्विघ्नविधितितस्य यदोजसो द्रव्यलवेन वेष्ठाः ।
 गौरीपतेर्यं तिलकं खमूर्ते श्वकास्ति सोद्यापि सहस्ररश्मिः ॥ ११ ॥
 महीमृगांकोहमिति प्रजानां न्यधत्त यो नैव करान् कठोरान् ।
 युकं स ईदृशं चकोरहर्ष—दोषी परं चित्रमिदं न कस्य ॥ १२ ॥
 कल्पांतकालजलनोपमाने यस्य प्रतापे जलितेभितोपि ।
 यन्मीतिवल्ली कच नापि नागा न्म्लानि तदेतद्वुरुविस्मयाय ॥ १३ ॥
 त्रस्तः समंतादपि यत्प्रतापात् द्विषोभिगच्छन् शरणं जलस्य ।
 अक्षयमप्यादियतौर्ववन्हि रहो दुरंता बत जीविताशा ॥ १४ ॥
 प्रत्यर्थिनां वेशमसु यत्प्रताप—ज्वालावलीढेषु सूमंततो यत् ।
 उज्जंगमामास तृणोच्चयस्त द्वुकं जनेष्यस्य तथैव सिद्धेः ॥ १५ ॥
 भूवलभो वल्लभराजनामा ततोभवद्वास्वदनघंधामा ।
 लीलावतीलोचनलोभनीय—लावण्यलीलाद्वुतरूपसंपत् ॥ १६ ॥
 हित्वा वपुर्मानुषमाजिभूमौ धृतत्वरा देवभुवं व्रजंतः ।
 प्रत्यर्थिभूपाः स्मृतयत्प्रतापा श्वकंपिरे द्वीहय सहस्ररश्मिं ॥ १७ ॥
 सर्वग्रन्थियां वैभवजित्तरीणां श्रियामपारत्वमवेक्ष्य यस्य ।
 तत्स्पर्धयेवाऽशु यशांस्यपारी—भूय व्यजृभंत जगत्यशंकं ॥ १८ ॥
 विश्वभराभारधुरीणवाहू रामस्ततो ऽजायत वाहुजेशः ।
 विमर्दितोद्यत्वरदूषणेन येन क्रिलोकी वशमाशु निन्ये ॥ १९ ॥

जयश्रियं स्वामिशायां बुजेन संयोजयन् शत्रुतमांस्यपास्यन् ।
 ज्वलत्प्रतापावलिदीप्तकांती रणे कृपाणो रवयद्यदीयः ॥ २० ॥
 छिदन् शिरांसि प्रतिपक्षभूमी—भृतामसिर्यस्य विशुद्धधारः ।
 पस्पर्शं रक्तं न यतो विशुद्धाः परस्य केनापि न संसृजन्ति ॥
 ततो महीक्षित्तमतां दधार चामुङ्डराजस्तरसा प्रचंडः ।
 यत्पाणिपदे करवालवली जयश्रियो वेणिरिव व्यराजत् ॥ २२ ॥
 यस्य प्रतापः प्रसृतः पृथिव्यां विभेदं शंके दृपदोपि नूनं ।
 अद्यापि नोचेत्स्फटिकोपलेभ्यो हिरण्यरेताः प्रकटः कुतोस्तु ॥ २३ ॥
 कृतांतकांताकुचकुंभपत्र—लतापिधाने विधृतावधानं ।
 यः संगरे हेजमदीनसंज्ञं शकाधिराजं तरसा व्यधत्त ॥ २४ ॥
 नृपोथ दध्रे वसुधां सुधांशु—भाजिद्यशा दुर्लभराजसंज्ञः ।
 भुवैव संगान्समरांगणे यः प्रापीपठद्वैरिगणान्निकामं ॥ २५ ॥
 जितं स्वमालोक्य यदीयकीर्त्या शंके त्रिनेत्रो ग्रहिलत्वमाप ।
 महेश्वरस्यापि कुतोन्यवास्य कौपीनवासो वसनेनुरागः ॥ २६ ॥
 यत्खज्जधाराभिररिवजानां प्रतापवह्निः शामितः समंतात् ।
 तदंगनावाष्पभरैरथास्य चित्रं न कुत्रापि निरस्यते स्म ॥ २७ ॥
 सहावदीनं समरे विजित्य जग्राह यो वाहुवेलन मानी ।
 असंख्यसंख्याञ्जितशारदीन—शशिप्रभामेतृ तदीयकीर्तिः ॥ २८ ॥
 ततो भवदुःशालदेवनामा भूमानजस्त्रिवातविजितृधामा ।
 यन्मानसं प्राप्य न धर्महंसः काँस्कान् विलासान् कलयांचकार ॥ २९ ॥
 पलायमाना दरतो द्विषंतो तुंवारवान् यान् समरेष्वकार्षुः ।
 जयश्रियः पाणिमहाय यस्य त एव वेदध्वनयो वभूवः ॥ ३० ॥
 नाकेशनारीजनगीयमान—गीतामृतास्वादवितीर्णकर्ण ।
 श्रीकर्णदेवं समरे विधाय तद्राज्यलक्ष्मीं परिणीतवान् यः ॥ ३१ ॥
 हस्ते लगिलास्य जगत्समक्षं कंठे लुठंस्याः प्रतिभूपतीनां ।
 यत्खज्जवलेरसतीव्रतायाः किमौचितीं नांचति कालिका स्म ॥ ३२ ॥

महीं महीं भूपयतिस्म तस्मात् श्रीविश्वलो विश्वविलासिकीर्तिः ।
 समूलमुन्मूल्य कुलं रिपूणा मेकाधिपथं भुवि यश्यकार ॥ ३३ ॥
 प्रसूल्वराज्ञीतिलतावितान—कुठारकल्पेषि यदीयराज्ये ।
 ललास लोके यदनीतितैव तत्कस्य नो विस्मयमाततान ॥ ३४ ॥
 यस्यारिनारीगिरिगद्वरेषु सुहन्मृगाक्षीरतिमंदिरेषु ।
 स्थिता सुखं भूपणभूषितांगी विवेद नैवोदितमस्तमकं ॥ ३५ ॥
 हताजहितानां सकलेवराणां स्पर्शोलसन्गुप्तिभरासदोषे ।
 तलोलदृग्लोचनवारिपूर्वैः क्षोणीतलेऽवृक्षणमक्षिपदाः ॥ ३६ ॥
 अहीनधामानमदीनसेनं सहावदीनं समरे निहत्य ।
 अमूर्मुचन्म्लेच्छकुलैर्द्विधापि यो मालवस्यापि विभुर्विभुवं ॥ ३७ ॥
 ततो भुवं भूपयतिस्म पृथ्वी—राज्ञः स्वकीयैर्विशदैर्यशोभिः ।
 प्रकंपमाने युधि यत्कृपणे चित्रं निषेतुर्द्विष्टतां वतंसाः ॥ ३८ ॥
 मूर्ख्युद्यमाना सततं जनानां मनोरथानाशु समर्थयंती ।
 आज्ञा यदीया हरपादप्य—सेवैव कल्याणकरी वभूव ॥ ३९ ॥
 गंधर्ववृद्धैर्दिवि गीयमानां सौभाग्यभंगीं विनिशम्य यस्य ॥
 सा का सुरी स्वस्य न या ववांछ तत्संगमावासिकरं भरतं ॥ ४० ॥
 ततो वभावाल्हणदेवसंज्ञो भूभृद्धटं मन्यशिरोवतंसः ॥
 वने द्विष्टतः स्मृतयद्रजेन्द्रा श्वकंपिरे वीक्ष्य महीभूतोपि ॥ ४१ ॥
 देहीति जन्पन्नपि याचकेन दानप्रियो यो न जजन्प्य नेति ॥
 दावनकिं दानपदेसि नोपि वलीयसी केवलमीश्वरेच्छा ॥ ४२ ॥
 छिन्नद्विष्टच्छोणितशोणशोची रणेषु यस्यासिलता चकासे ।
 या स्पद्धिनीं वाचमुवाच तेन कृष्टेव जिङ्गा युधि सैव तेषां ॥ ४३ ॥
 यद्वृपगानं भुवि गीयमानं निपीय कर्णाजलिभिर्निकामं ।
 स्वप्रप्रसंगाप्ततदीयसंगा वभूव का नो धृतकामरंगा ॥ ४४ ॥
 आनलदेवो भटमौलिमौलिरयोपयेमे नृपतिवलक्ष्मीं ।
 यः संगरे दारितवैरिवार—पाणिधमं स्वर्गपथं चकार ॥ ४५ ॥

जेगीयमानं निजकामिनीभि राकर्ण्यं यं शेष दति प्रदम्भौ ।
 कोप्यस्ति धत्ते वसुधां धणं यां गवा यथैनं प्रतिलोकयामि ॥ ४६ ॥
 सकालिमानं नितरन्नरीणां तेषां च जीवं च यशांसि गृहन् ।
 रणे यदीयः करवालदंडो वणिफलाकौशलकेलिरागीत् ॥ ४७ ॥
 गिरीशकैलाससुधासुधांशु—श्रियं समारुप्य यशः क्रिमस्य ।
 वेष्टा व्यथत्तास्य पुरो यदेते निःश्रीकृतामाकलयांवभूयः ॥ ४८ ॥
 प्रोदंच्यपाणिं कनकाद्रिदंभा दिदं जगादित वगुंभरेण ।
 दाता विवेकी विनयी नयी वा विहाय नैनं गुणं मयान्यः ॥ ४९ ॥
 त्रस्तेन पस्याऽर्थपये विमुक्ता स्थितापि यद्वैरिनप्यः म्नेटश्चै ।
 शतिद्वातेस्त्रीव्रतया नवं स्वं दीपांतरं प्राप्तममंत्रं किञ्चित् ॥ ५० ॥
 पर्यंतशैलप्रतिविवदंभात् क्रीडारसकोडितदिग्द्विष्पं यः ।
 अचीखनत् पुक्करपुण्यपारं कासारसारं शूचि वारिनारं ॥ ५१ ॥
 विस्मापकश्रीर्भवति स्म तस्मा हूभूत् जगद्वैव इति प्रतीतः ।
 दानं समानं समवाप्य यस्य वनीपक्ताः [कि धनिनो नचोर्या] ॥ ५२ ॥
 .सशोकधूमाश्रुजलैर्मिलिता निश्चासनातैरिपुकामिनीनां ।
 सद्यो घनीभूय न दुर्दिनानि तेने यदोजो ज्वलनः क्रिमासां ॥ ५३ ॥
 त्यगेतिविश्वस्य विषेविधित्सो र्यस्यांगुलीः पाणितलं नर्वीश्च ।
 स्वर्गोस्तनाः स्वर्द्धमपलवाः स्व—र्मणिः किलाभ्यासकृतेयसृष्टिः ॥ ५४ ॥
 गुणान् यदीयान् गणयन् विधाता परिश्रमं तं कलयांचकार ।
 त्रिलोक्य सृष्टावपि नानुभूते र्यलेशमात्रं विषयीवभूव ॥ ५५ ॥
 ततो भवद्विश्वलदेवनामा विश्वापतिविश्वविकासिधामा ।
 यत्पाणिपायोरुहि कणिकायाः पुषोष भावं ननु भूतधात्री ॥ ५६ ॥
 विदारिताऽरातिकरीद्रकुंभा द्यान्यत्र पेतुर्युधि मौकिकानि ।
 तान्येव पुष्पाणि विकस्वराणि यदीयकीर्तिंव्रततर्वेभूयः ॥ ५७ ॥
 यदीयकीर्या विजितो हिमाद्रि रद्यापि नाशूणि विमुंचते किं ।
 भृशां तपत् तापनतापनेन द्रवीभवद्वैमशिलांछलेन ॥ ५८ ॥

गुणान् कणेहत्य निपीय यस्य भृशं प्रहस्तोपि मुपर्वर्गः ।
 कष्टं [सचिन्नाहत एव तस्यौ न देवभूपं] श्रितवान् यदेपः ॥ ५९ ॥
 तस्मादशोभिष्ठ महिष्ठधामा महीमहेद्रो जयपालनामा ।
 स्वद्विरक्षेत्रिपुकामिनीनां यशस्तस्य पलवितो यदीयः ॥ ६० ॥
 वृद्धानि संख्ये बलिनामरीणां वीक्ष्यावरोपे च तनूदरीणां ।
 यो विश्वविश्वातयशः प्रकाशो भृशं न कंदर्पमुरीचकार ॥ ६१ ॥
 दुष्पोदधिस्कीततरत्तरंग—श्रेणिश्रियां वैभवजेतृभारः ।
 जग्गूरणद्वेषुरवाभिरामं गुणान् यदीयानुरगेदकन्याः ॥ ६२ ॥
 गांगेयवद्रेयगुणस्तोऽभात् श्रीगंगदेवो वसुपासुपांशुः ।
 निश्चासवतै रिपुकामिनीनां प्रतापसप्तार्चिरदीपि यस्य ॥ ६३ ॥
 दोपाकरो यद्यशसो महत्त्वं विलोक्य मात्सर्यभरं दधानः ॥
 यदर्जयामास तमःकलंक—च्छुलात्तदद्यापि न मुंचते ऽसौ ॥ ६४ ॥
 परः शतेभ्योपि रिपुव्रजेभ्यो यच्छुभु तुच्छां गुरलोकलक्ष्मीं ।
 उदामसंप्राममवाप्य भात्रा हीनः कृपाणोऽजनि यस्य नैव ॥ ६५ ॥
 गतेषु कर्णादिषु दानशाँडे—व्यं जनो मा जनि दौस्थ्यपात्रं ।
 ध्यात्वेति यं दायकचक्रशक्रं मन्ये दयालुर्विदधे विधाता ॥ ६६ ॥
 वैलोक्यलोकावलिकर्णकर्ण—पूरीकृतानंतगुणैकधाम ।
 इलाविलासी जर्णतिरम तस्मात् सोमेश्वरोऽनश्चरनीतिरीतिः ॥ ६७ ॥
 रणेषु येन स्वरुप्तुजेन प्रोलास्यमानासिलता चकासे ।
 अंतः स्फुरत्कोषकृशानुजात—धूमेव साथाद्विहृलसंती ॥ ६८ ॥
 उक्तेन गोत्रस्खलनाददीय—नामा विलक्षं रमणं विधाय ।
 चिराय संभोगरत्नप्रसंगि चेतो निजं प्रीणयतिरम का न ॥ ६९ ॥
 वहृद्विष्टव्यंत्रिति यत्प्रतापा अपिमध्यवर्षज्ञरियोपितो ऽस्त्वैः ।
 हविर्विदेभिर्वृष्टे सकामं वामे विधौ वाममद्वैपमेव ॥ ७० ॥
 अनेन राजा सममेकभावं कथं समायातु भुजंगराजः ॥
 अधात्सहस्रेण रा गां शिरोभि रथं पुनस्तां भुजयैकथैव ॥ ७१ ॥

कर्पूरदेवीति बभूव तस्य प्रिया [प्रिया] राधनसावधाना ।

जितं यदास्येन जले निलीया द्याप्यप्सुजं किञ्च तपस्त्वनोति ॥ ७२ ॥

इहस्थितोऽसौ रमणः कदाचित् विलोक्य लुब्धो भविता वतैताः ।

इतीव या नो हृदये प्रवेष्टु मेणीदृशामप्यदितावकाशं ॥ ७३ ॥

पत्या भुवो वैषयिकं विनोदं सा निर्विशंकं किल निर्विशंती ।

अमानधामानमसूत सूनुं हरेरिवाशा तुहिनांशुविंशं ॥ ७४ ॥

अतुच्छवात्सल्यभरं दधानो वित्य तज्जन्ममहं महांतं ॥

जगज्जनाल्हादकरस्य पृथ्वी—रजोतिनामाङ्गित तस्य भूपः ॥ ७५ ॥

तनुत्विषानिर्द्विलितांधकार—जालः स बालोऽन्वहमेधमानः ।

भृशं प्रजानां नयनांबुजानां भद्रंकरो भानुरिवाजनिष्ट ॥ ७६ ॥

शस्त्रेषु शास्त्रेषु च लब्धपारं विलोक्य भूमानथ तं कुमारं ।

साम्राज्यभारं प्रवितीर्य तस्मै योगेन मार्त्त वपुहत्संसर्ज ॥ ७७ ॥

पित्रा प्रदत्तं समवाप्य काले राज्यं स भूभृत्तिरां चकासे ।

अहर्मुखे हर्षति नोदयाद्रि र्यथा तमोव्रातविनाशि रोचिः ॥ ७८ ॥

गुणाभिघातं प्रसभं प्रकुर्व नव्येष चक्रे न गुणाभिघातं ।

आपि प्रतन्वन् परलोकबाधां न च प्रतेने परलोकबाधां ॥ ७९ ॥

निषेवंमाणोप्यसितांसवृत्तिं नैवासितां वृत्तिमुपादितैषः ।

तेनैति तेने परलोकपीडा न तेन तेने परलोकपीडा ॥ ८० ॥

द्विट्कुंभिकुं भतटदत्तदृढप्रहार-

प्रखंगलभनवमौक्तिककैतवेन ।

क्षमाभंडलं फलितुमुनिमषितप्रसून

राजीव यस्य युधि खड्डलता विरजे ॥ ८१ ॥

कीर्तिर्यस्य सतीव्रतेति मृदुरप्याधत्त न प्रत्ययं

चित्ते कस्य न योज्ज्ञतिस्म तमहो कल्पांतमप्यास्थितं ।

अन्येषां तु सतीव्रतापि न सती वेश्येवं तान् जीविता

वध्येवोज्ज्ञति चेन्यास्म कतिचित्तान् जीवतोप्युज्ज्ञति ॥ ८२ ॥

वादेवीं चिकुरे शशांक मुदरे शंभुं गले तदृष्टं
 प्रोथमे बलमंबे मदकलं सःकुंभिनं कुंभयोः ।
 जग्राहाम्य यशोध्रमेण भुवने ध्राम्यद्विषां दुर्यशो
 धिगैरस्य दुरतंतां स्फुरति या तत्संततावप्यहो ॥ ८३ ॥
 भेजे पस्य शयालुतां शयपयोजनमन्यसा विदिरा ।
 तद्रागण समैदसिच्छलमलंकृत्य स्वयं श्रीपतिः ।
 नैवं चेत् बलिवैरिविक्रमभरथंसेऽस्यकौतस्कुती
 शक्तिः संयति संबभूत नितमामुलासिनीलद्युतेः ॥ ८४ ॥
 दिक्शैलद्विपकूर्मभोगिविभवः प्रोदृत्य सर्वैसहां
 तद्युपो भरभंगुराः पारिमुमुक्षंतोपि कंपच्छलात् ।
 दृष्ट्वा यं प्रतिपन्नसूरमनिश्चं भूपालचूडामणि
 लज्जाकीलककीलिता इव न तां शंके त्यजन्ति स्म ते ॥ ८५ ॥
 औन्नदेन यशोभरेण च पराभूतिं परां लंभितो-
 ऽस्योचैलंभयितुं पराभवपदं वाञ्छन् स्वयं तौ पुनः ।
 ईशाराधनमाततान् हिमवान् कन्याप्रदानादिभि
 र्थ्यर्थं किं यशसैककेन न तयोस्तं वेदमूढोजित ॥ ८६ ॥
 चिंतारत्नावनद्वेऽनवरतममृता सिक्कल्पद्वुसाद-
 च्छायाच्छन्ने निषण्णाः श्रमविगमकृते चत्वरे चत्वरेषि ।
 तीरे सिद्धापगायाः सुरसुरभिगणां श्वारयंत्रोस्यदानं
 जेगीयंतेस्म देव्यः करकमलमिलद्वेषुवीणाविलासाः ॥ ८७ ॥
 शशदेन निरीतितां गमयता क्षोणीतलं क्षमामृता
 दिष्टा अप्यतिवृष्टयो जलनिधेः पारं प्रयातुं परं ।
 यत्प्रक्षिप्य ररक्षिरेऽक्षिषु निजेषु चैरिषु खीजनै-
 स्तत्तेनैव हतप्रियेण पुषुषे साकं न किं वैरिता ॥ ८८ ॥
 यत्खज्ज्वुण्णमूमीपतिविततिशिरः संचरदक्षधारा-
 वारां राशिः प्रसर्पत् क्षितितलमखिलं रक्तमेवाकारिष्यत् ।

एषा प्रोद्धच्छदच्छामृतकरकिरणक्षुब्धदुग्धादिग्मुग्धा
 यत्कीर्तिर्विस्फुंती यदि सपदि न तत् श्वेततामापयिष्यत् ॥ ८९ ॥
 वीरे यत्र रणे तथा वितरणे सन्मार्गणानां गणां-
 स्तन्वाने प्रथमानमानविभवे संलब्धलक्षान् क्षणात् ।
 पूर्वोपाजितकीर्तिकर्त्तनभिया संभ्रांतचित्तश्चिरं
 कश्चिन्न श्रयतिस्म दानपरतां नो वा भट्टमन्यतां ॥ ९० ॥
 इति श्रीजयसिंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रसूरिविरचिते श्रीहम्मीर-
 महाकाव्ये वीरांके श्रीभीमदेवप्रभृतिपूर्वजवर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः
 समाप्तः ॥ ६४

अथ तृतीयः सर्गः

अथ प्रथीयस्तरसा रसायास्तलं शयालुं स्वंशये शकेन ।
 सहाबदीनेन वितन्वतालमुपद्गुताः पश्चिमभूमिपालाः ॥ १ ॥
 आल्हादनेनाखिलभूतधात्र्या यथार्थतां नाम निजं नयंतं ।
 गोपालचंद्रांगवितीर्णरंगं श्रीचंद्रराजं पुरतो निधाय ॥ २ ॥
 उपायनानीतमहेभकुंभ—गलन्मदाद्रौकृतभूमिभागं ।
 भेजुर्भुजोर्जाविजितारि पृथ्वी—राजा लयद्वारमुदारवेगाः ॥ ३ ॥

त्रिभिर्विशेषकं

प्रवेशिता नाथगिराथ वेत्र—करेण कांताभरणा नरेण ।
 पृथ्वीपतेः पादसरोजयुग्मं नत्वा यथा स्थानमुपाविशंस्ते ॥ ४ ॥
 दीनाननांस्तान् प्रविलोक्य पृथ्वी—राजस्ततः पार्श्वचरानुवाच ।
 पद्मा हिमासीव निदाघसंज्ञे श्रियं किमते दधते न भूपाः ॥ ५ ॥
 तं चंद्रराजोयं जगाद चंद्र—श्रीर्गवेकूलंकषदंतदीप्त्या ।
 हृतुलसद्वाङ्गयदुग्धसिंधो विस्तारयंस्तारतरानिवोर्मीन् ॥ ६ ॥
 तपःप्रभावाजितवर्षीर्यः सहाबदीनः शकमेदिनीनः ।
 उपप्लवायाजनि धूमकेतु रिवावनौ ब्रह्मजमंडलानां ॥ ७ ॥

देशानशेषान् जहि नागराणां हैरणनेत्रा दह मंदिराणि ।
 विगृह्य यो बाहुजराजराजेः कुलानि चक्रे विपदाकुलानि ॥ ८ ॥
 अशेषभूपालविशेषकाभ के नाम ते क्षोणिभुजः क्षमायां ।
 स स्वैजसा त्रासितबाहुजानां वुंदैर्दरीः पूरितवान् येषां ॥ ९ ॥
 यः संगरे संगररंगवेदी क्षत्रं क्षणाद्वैश्म नयन् यमस्य ।
 किं भार्गवोपं पुनरेव जात इयाकुलैर्वैरकुलैर्ज्वर्तकि ॥ १० ॥
 अयं समागादयमाः समागाज्जना इति स्फारितलोचनावृजं ।
 दिशो दशापि प्रविलोक्यतो यतो भयेनानिमिवीभूवः ॥ ११ ॥
 उद्वास्य शस्यान्यपि भूपतीनां यस्त्रैपुराणीव पुराणि शंभुः ।
 अतिरिपत् द्विद्विकुलशूल मूल—स्थाने प्रधानां निजराजधानीं ॥ १२ ॥
 निःकारणं दाहणवैरभाजा तेनाभिभूता नृपभूजोमी ।
 समैयस्त्वां शरणं शरण्य मतो भवनेव परं प्रमाणं ॥ १३ ॥
 इत्येतदीयां विनिश्चाय वाचं वाचंयमानामपि कोपरुत्तीं ।
 आकृत्य कूर्चं तरवारिमुष्टि—पठिष्टनाभात्करवारिजेन ॥ १४ ॥
 मयूरवंधेन निवेद्य नैनं पादारविदे यदि वः क्षिपामि ।
 जातोन्वये तर्हि न चाहमने इति प्रतिज्ञामकरोन्नरेताः ॥ १५ ॥
 ततस्ततः श्रीः शुभकारिर्वद—ग्रहे विलम्बे विजये च योगे ।
 चचाल चंचन् प्रतिपंथिमाय चिकीर्प्या व्याकुलचित्तवृत्तिः ॥ १६ ॥
 पौरेणपोताभदृदाः प्रयांतं प्रचिकित्वुस्तं प्रति यान् कटाक्षान् ।
 मांगल्यहेतोः सम भवन्ति तस्य त एव दूर्वाधतकानिभाजः ॥ १७ ॥
 निरंतरप्राप्तमहाप्रसाद—विशुद्धये शुद्धियः प्रकामं ।
 करस्फुरस्फारतरासिदंड—स्फरा: प्रचेलुर्वस्त्रीरवारा ॥ १८ ॥
 द्यावापृथिव्योरुदरंभरीणि प्रोत्तुंगरंगद्रजगजितानि ।
 अपि द्वयानां धरणीधराणां सत्वानि चकुर्विधृताधृतीनि ॥ १९ ॥
 प्रतापसूर्येऽभ्युदितेदसीये साध्यं किमेतेन वतोद्यतेन ।
 इतीव तीव्रद्वातिमुद्यतश्चि—सैन्योत्थरेणुस्तिरयांवभूव ॥ २० ॥

रजोव्रजै वाजिखुराभिघातो—त्यैर्जानुदग्रत्वमपि प्रयाताः ।
 मदोदकैः सैन्यमतंगजानां वंशद्वयस्यः सरितो वभूवः ॥ २१ ॥
 इति प्रयाणैः कृतवैरिवारः प्राणप्रयाणैर्नृपतिः कियद्दिः ।
 वसुंधरा भूरितरामतीत्याऽभ्यवेष्टयतच्छकराजदेशं ॥ २२ ॥
 आजग्मिवांसं तमुपस्वदेशं चैरथाकर्ण्य शकेश्वरोपि ।
 संनद्या सैन्यं रिपुदत्तदैन्यं भेजेभ्यमित्रत्वमवार्यवीर्यः ॥ २३ ॥
 कोदंडदंडद्युतिमंडितांगाः कटीतटावद्वृहन्निषंगाः ।
 सूक्ष्माक्षिलक्षीकृतवैरिवीराः पृष्ठेनिरीयुर्यवनप्रवीराः ॥ २४ ॥
 प्राक् रेणुजालानि ततः करेणु—कुंभध्रमत्षट्पदजंकृतानि ।
 ततो भटानां स्फुटसिंहनादाः सैन्यद्वयस्याप्यमिलंस्तदानीं ॥ २५ ॥
 परंस्परालोकनितांतजात—प्रसृत्वरायल्कवेलदंगाः ।
 नानास्फुरद्वेतिभृतः प्रवीराः प्रतेनिवांसो रणरंगलीलां ॥ २६ ॥
 मणीचक्रानीव महीहहाणां क्षिपन् यशांसि द्रुतविद्रुतानां ।
 वौ मस्त्वान् भटराजराजि—करांवुजस्यक्षपृष्ठक्षजन्मा ॥ २७ ॥
 मिथः समानाक्षिनिरीक्षणेन प्ररूढगृदप्रतिघा इवोच्चैः ।
 घटैकदेशीयभटास्मुशोभा—शानामयुध्यंत हठात्तदानीं ॥ २८ ॥
 दंतावलस्य प्रषरं प्रविश्य कश्चित्तदाघातकलाविपश्चित् ।
 क्षुर्या विदार्योदरमुग्रवीर्यो विलोठयामास तमाशु भूमौ ॥ २९ ॥
 उत्स्तुत्य कश्चित्तरसा रसाया आरूढवांस्तुंगकर्णिद्रकुंभं ।
 लांगूललीलायितखड्डदंड एणारिलीलां कलयांबभूव ॥ ३० ॥
 कश्चित्स्पदात् स्पंदनमापतं धृत्वा करी काकमुखे सुखेन ।
 अवाप्य सद्यो भ्रमिमंतरिक्षे प्रास्फालयस्संगरभूशिलायां ॥ ३१ ॥
 प्रक्षिप्य पश्चात्करमुग्रवेगात् उत्पाटितस्पंदनकैतवेन ।
 योद्युं स्वयं पद्मिशादधान इवेतरोभात्पदगै रमेभः ॥ ३२ ॥
 चीक्कारमाकर्ण्य मतंगजानां वित्स्यतः कोपि तुरंगमस्य ।
 उष्णीषखंडेन पिधाय कर्णावपूरुरत्तैः सममाहवेच्छां ॥ ३३ ॥

हंतुं कुधा दंतिनमापतंतं अरुंतुदायैर्युधि दद्विरेव ॥
 प्रत्यर्थिना लूनभुजद्वयोन्यो दशन् प्रतेने नययुद्धमेव ॥ ३४ ॥
 सज्ञाहसंधावभिजातगात्र-प्रभेदने किं कुतुकं भटानां ।
 मनोपि तेषां परमाणुरूपं भभेदि यज्ञैः करलाघवेन ॥ ३५ ॥
 तदा विपत्तौ पितरः मुतानां प्रमोदपूरं युधि लेभिरेयं ।
 अपुत्रिणामप्यजनिष्ट तेषा मेतच्छतांशोपि न जन्मकाले ॥ ३६ ॥
 अयोद्धैश्चारभैस्तुरष्का श्वंडासिद्दैरभिताङ्गमानाः ।
 नेत्रुः समंतालगुडप्रपत्तै र्यथा कुलान्येकविलोचनानां ॥ ३७ ॥
 स्याख्ये यंत्रांतरसंस्थितानां यादृश्यवस्था हरिमंथकानां ।
 तादृश्यभूदूपातिचाहमान-रणाश्रयाणां यवनेश्वराणां ॥ ३८ ॥
 दृष्ट्वा विशीर्णं युधिर्जीर्णकल्पं मिवात्मनीनं शिविरं शकेशः ।
 क्रोधादधाविष्ट महिष्टमुष्टि-धृतासिदंडः स्वयमाशुचंडः ॥ ३९ ॥
 तमापतंतं प्रसमीद्य चाह-मानोप्यधावदृततीव्रवेगः ।
 अंतःस्फुरक्षोपकृशानुकीला-नुकारिरागारुणदारुणाक्षः ॥ ४० ॥
 करोदरोद्धासिमहासिदंड—छलोलससुक्रदुर्दुर्निरीक्षौ ।
 अभ्युद्यतौ वन्यगजौ किमेतौ वितर्क्ष्यमाणाविति वीरवरैः ॥ ४१ ॥
 प्रपूरयंतौ भुवनोदराणि पादाभिघातप्रतिजातशब्दैः ।
 मिथः प्रहारप्रयनप्रवीणौ युद्धं चिरायातनुतां कुधा तौ ॥ ४२ ॥
 एवं नृदेवो युधि युध्यमानः प्रसहा किंचिच्छलमाकलय ।
 शकाधिराजं विनियम्य सम्य गपूपुरत्स्वां विधिवर्मतिज्ञां ॥ ४३ ॥
 महीमहेद्रान् शरणागतास्त्वान् स्वे सेपिकृत्वा विषये नयेन ।
 ततः स मानी निजराजधानी मापद्विमानीकृतशत्रुजातः ॥ ४४ ॥
 वासांसि दत्वा सुरलोकलोभिमहांसि तस्मा इति राहु मुमोच ।
 हा तत्र को नाम पुनर्विधित्सु रसामया संगरमेवमुच्यैः ॥ ४५ ॥
 पृथक् पृथक् संगररंगभंग्ये—त्यं सप्तकृत्वः क्षितिवासर्वेन ।
 विनिजितोसौ यवनावनीशो मम्लौ च जग्लौ च भृशं नृशंसः ॥ ४६ ॥

अथासहस्तं स्वबलच्छलाभ्यां जेतुं शकेशः शकंचककेतुं ।
 बलाभिलाषी प्रचचाल चंद्र इव ग्रहेशं प्रति षष्ठिरेशं ॥ ४७ ॥
 कांबोजलंगाहथभीमभिल — बंगादिदेशाधिपिपेशलश्रि ।
 शिष्टाष्टलक्षप्रमितामिताहि—कांतत्वराजित्वरवाजिराजि ॥ ४८ ॥
 संपादितारातिविपत्तिपत्ति—कोद्याकुलं शौर्यकलं बलं स्वाक् ।
 उक्तात्मवार्ताय नृपाय तस्मै घटैकदेशीयनृपो ददेऽथ ॥ ४९ ॥
 सद्यस्ततोऽसौ प्रसरत् प्रसादात् साम्राज्यमासाद्य सहावदीनः ।
 न केनचित् ज्ञातचरः समेय जग्राह दिल्लीमतिविग्रहेण ॥ ५० ॥
 ततो भियाभ्यस्तपलायनानां हताहता हेति कृतारवाणां ।
 भग्नप्रभाणां मुखतो जनानां समागमं शक्तुपतेनिशम्य ॥ ५१ ॥
 रणे मयासौ शतशो जितोपि किं चापलं बाल इवातनोति ।
 वहन्नहंकारमिति क्षितीशः प्रचेलिवांस्तुच्छपरिच्छदोपि ॥ ५२ ॥

युग्मं

प्राग्लग्नतद्वस्तभृशानुभूत—भीस्तं समीक्ष्येति शकः प्रदध्यौ ।
 अस्माकमेकाक्यपि नैष जेतुं शकयो मृगाणामिव पंचवक्त्रः ॥ ५३ ॥
 ततो निशीथे निभृतांघकारे संप्रेषितैः प्रख्यितैः शकेशः ।
 अबीभिदत्पुष्कलनिष्कदानै स्तस्याश्वपालं सह तौर्यकैः सः ॥ ५४ ॥
 दिष्टया समेता ध्रुवमस्मदुक्ता यास्यन्ति वेशमानि परं निजानि ।
 हन्मो वित्न्मोद्य दृढं स्वराज्य मित्युक्तियुक्तिप्रथका मिथोपि ॥ ५५ ॥
 आकाशशेषे तुहिनांशुबिंवे प्रकाशकल्पेऽतुहिनद्युतौ च ।
 शकाः समंतान्निभृतं समेय पृथ्वीपतीये शिविरे निषेतुः ॥ ५६ ॥

युग्मं

गृहाण शास्त्रं निगृहाण शीघ्रं प्रयात एवैष शकोऽग्रतस्ते ।
 आहन्म एतान्निहता वैतै रित्यं भटप्रोद्भटवाक्यचित्रे ॥ ५७ ॥
 प्रवर्त्तमाने समरे समंता च्छकेशनुन्नेन तदाश्वपेन ।
 तुरंगमस्तेन नृपाय नाटा—रंभाभिधानो श्वयते ददे सः ॥ ५८ ॥

तमश्वमारुढममुं विभाव्य शकात्तचित्ता अथ तौर्येकास्ते ।
 अवीवदन् वीरवरप्रियाणि मृदंगभेरीपटहादिकानि ॥ ५९ ॥
 अभ्युन्नतांभोधरथीरगार्ज—वितजिनं तूर्यरवं निशम्य ।
 प्रनतिंतुं वईणवव्यवृत्ते ताक्ष्यं विलक्षः क्षणमास भूपः ॥ ६० ॥
 भज स्थिरत्वं व्रज मा विषादं इत्युक्तिभाजो यवना जवेन ।
 किं कार्यता मूढममुं तथास्थ मवेष्टयन् द्राक् चटका इवाहिं ॥ ६१ ॥
 भुवं सृशन् दक्षिणपादजान्व—गुष्ठेन चाकुंचितवामपादः ।
 वहन् कृपाणावरणं च हस्ते अथोत्पुल सप्तेनिषसाद भूमौ ॥ ६२ ॥
 भंग्या भुवः कांश्वन कांश्विदुग्रा—सर्वेषान्वै कांश्वन सिंहनादैः ।
 विचासयन् चित्रविधायि युद्धं चिराय चके भट्चकशकः ॥ ६३ ॥
 पृष्ठे शकस्तावदुपेत्य कश्चित्प्रक्षिप्य कंठे धनुराततत्त्वं ।
 अपीपतदूपतिमाङ्गा पश्यात् संभूय सर्वे तरसा बबंधुः ॥ ६४ ॥
 अथ स धरणिकांतः सद्गुणालीनिशांतः
 प्रतिहतखलजातः प्रौढराढावदातः ॥
 विधिविलासितयोगादास्तर्बधः शकेद्रात्
 द्विरपि रतिमहासीद्वेजने जीवने च ॥ ६५ ॥
 यवनाधिपदेशमनुप्रहितं विभुनै[व] पुरोदयराजभटं ।
 समुपेतमवेद्य तदा शकराट् प्रविवेश पुरीमुररीकृतभीः ॥ ६६ ॥
 कष्टं निशम्योदयराज ईशितुः प्राप्तं तथा नाह मभूव मिलथ ।
 मूर्धानमुचैरधुनौन्मुहुर्मुहुः शब्दं तदुद्दर्त्तमिव स्वतो हदः ॥ ६७ ॥
 संख्यैनं व्यसनपतितं स्वामिनं चेद्गजामि
 क्रीडां व्रीडा कलयति तदा गौडगोत्रे सुखं मे ।
 इत्यं ध्यात्वा शकपतिपुरीं संनिश्च्याभितोसौ
 तस्यौ पक्षदयमनुदिनं युध्यमानो हठेन ॥ ६८ ॥
 म्लेच्छावनीपमिममेवमन्यदा कश्चिज्जगद् सविषादमानसः ।
 ज्ञामेष कोऽमुचदनेकशो रणे तं नैकवेलमपि हा जहास्यमुम् ॥ ६९ ॥

धर्मोचितामपि तदेति तद्विरं श्रुत्वा भृशं स कुपितो नृशंसधीः ।

उच्यन्त एत इत एव विद्रव—द्राजज्ञकोपनिषदस्तमित्यवक् ॥ ७० ॥

वीरेन्द्रेष्वथ दत्तदृष्टिषु धरापीठे हिया स्थाक सतां ।

सांद्राश्रुस्तुतिसिक्तशोकलतिकाकंदेषु वृद्देषु च ।

आनीयैष नृपं तमुग्रतररुट् दुर्गातरे चीचय-
त्कार्यकार्यविचारणांधवधिरा हाहाऽधमाः सर्वतः ॥ ७१ ॥

शैवा य “चिछव” मामनन्ति “सुगतं” बौद्धा यदाचक्षते
“सर्वज्ञं” यदुदाहरन्ति नितमामर्हन्मते छेकिलाः ।

तद्वाहुतचिन्मयं स्थिरमनास्तत्र स्थितोसौ स्मरन्

पृथ्वीराजनृपो नृपालितिलको लेखे शिवं शाश्वतं ॥ ७२ ॥

पृथ्वीपतेरिति विनाशगतिं निशम्य

दूनः स गौडकुलपंकजबालसूर्यः ।

स्यानं निजं तदुपगम्य बलं स्वयं च

युध्वा दिवस्पतिपदं तरसाससाद् ॥ ७३ ॥

अधिगत्य भूपतिविपत्तिमिति स्वदश्वुभिश्रनयनस्तदनु ।

विहितौर्ध्वदैहिक इलामखिलां स्वकरे चकार हरिराजनृपः ॥ ७४ ॥

यन्नामप्रतिवर्णसंश्रुतसुधापूरापतददाशः

कर्पूरोहरजोभरप्रसृमराविर्भाविपंकाकुले ।

वाणीनां पथि नाभेजन्तं पथिकीभावं यदीया गुणा

औदार्यप्रमुखाः किमद्गुतमहो तत्त्ववीनामपि ॥ ७५ ॥

यत्पाणिं सरसीरुहं किल रमा भेजेऽसिदंभाच्च तां

रागादन्वगमस्त्वयं हरिरभूतमूनुः प्रतापस्तयोः ।

यः श्रुत्वाऽग्रजवैरिणं स्मररिपुं कोपान्तथाऽतीतपत्

नालं दूरयितुं यथा क्षणमपि स्वस्मात्स गंगामभूत् ॥ ७६ ॥

भूत्वके स्वयशोद्वितुंगशिखरादभ्युद्वैरंशुभि-

र्वंडाहतिभ्रमवेगविधुरैः पश्चान्निवृत्तैः पुनः ।

देवानामपि कुंभजन्ममुनये दातुं किमर्थं व्यधात्
 निलोकासिविकासिकासुभगं भूष्णुश्रियं यो दिवम् ॥ ७७ ॥
 विधुरतिविधुरश्रीनिस्तरंगा च गंगा
 कनकगिरिरौरस्तंकर्गवश्च शर्वः ।
 कुमुदममदर्मदः सिधुरो नोद्धुरोजा
 अजनि लसति विवश्रीचि पल्कीर्तिपूरे ॥ ७८ ॥
 यान् यान् व्यत्यगमन्तृपान् कृतनतीस्ते ते प्रकाशं यु-
 र्णान् यान् प्रद्यन्तलच्च भेजुरभितस्ते ते क्षणान्त्वानतां ।
 यस्य क्षोणिपतेः प्रतापवस्तेदिग्नैवयात्रोत्सवे
 मेना कापि न वा व्यराजततमां संचारिणी दीपिका ॥ ७९ ॥
 कर्तुं दिग्जपमुद्यतस्य निखिलं क्षोणीतलं कामता-
 मश्वानां गतिर्भंगता मुपनयन् वेगोत्तरं धावतां ।
 वारांराशिरसावजायत तमां यस्यांतरायः कवे-
 र्वाचां वाच्यविचारभास्त्वरुचां गोष्टीशठानामिद ॥ ८० ॥
 हत्यानेन विपक्षभूमिपतयः स्वैर्बन्धवं लंभिता
 अस्येमामुर्पकारितां स्वहृदये संभाव्य तेषि क्षणात् ।
 साच्चकुर्गजवाजिराजिवसुधाकोशादिदानैरमुं
 वध्यं सारपरोपकारजनितं पुण्यं न शब्दापि ॥ ८१ ॥
 हुला यो निजकोपपावकमुखे द्विङ्गीरहव्यं शुचा-
 कंदन्तदमणीविलोचनगलदाप्यांतुभिर्भूगिभिः ।
 भूचक्रेऽन्नं तथातिवृष्टिमनिशं प्रोलासयामासिवान्
 आशिश्राय यथाविनाशमाचिरादन्यायबीजांकुरः ॥ ८२ ॥
 इति श्रीजयसिंहसूरीशिष्यमहाकविश्रीनियचंद्रसूरीविरचिते श्रीहम्मीरमहा-
 काव्ये वीरांके श्रीपृथ्वीराजसंग्रामवर्णनो नाम तृतीयं गांगा ॥

अथ चतुर्थः सर्गः

कुर्वन् कुवलयोल्लास मसंतापकरैः करैः ।
 वेला इव तुषारांशुः स प्रजा अभ्यवीवृधत् ॥ १ ॥
 राज्यं निविशतेऽन्येद्यु र्हरिराजमहीभृते ।
 प्रीतिव्रततिवृद्धयर्थं श्रीगुर्जरनरेश्वरः ॥ २ ॥
 विस्फुरच्छुकसंबंधाः समुन्नतपयोधराः ।
 वर्षा इवोल्लसद्वर्षाः प्रेषयामास नर्तकीः ॥ ३ ॥ युग्मं
 अन्यदा स्फुरितोदार—सफारशृंगारभासुरे ।
 नृपे च नृपलोके च स्फीतप्रीतौ निषेदुषि ॥ ४ ॥
 वाद्यमानेषु वाद्येषु तालमेलमनोहरं ।
 गायनेषु च गायत्सु कोकिलालापकोमलं ॥ ५ ॥
 दृढयौवनसोपानाः शृंगाररसवारयः ।
 विस्फुरद्वालसेवाला विलासोल्लासवीचयः ॥ ६ ॥
 पीनस्तनोलसत्कोका विस्मेरवदनांबुजाः ।
 चलदृकपृथुलोमानः सुमेषोर्दीर्घिका इव ॥ ७ ॥
 वाल्याव्यतिकराद्वृत—कदलीदलवत्तनुं ।
 वेलयंस्यो भ्रमंतश्च चक्रजीविकचक्रवत् ॥ ८ ॥
 कदाचिद्गुजयोर्मूलं कदाचिन्नाभिमंडलं ।
 कदाचन कुचौन्नसं दर्शयंस्यो मुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥
 लसल्लावण्यलीलाभि लौकलोचनलोभनाः ।
 मूर्त्तिः (कंदर्पि) दर्पास्ताः प्रावर्तत प्रनतिंतुं ॥ १० ॥

सप्तमिः

तस्याजननमेवासी दासां लावण्यवारिधौ ।
 ममे दृग्मनसी यस्य निर्यातुं शक्ततां गते ॥ ११ ॥

इति तासां स्फुरद्धासां नाक्षं पश्यभर्हिनशं ।
 क्षणमात्रमपि यकुं नालंभूष्णुरभूदयं ॥ १२ ॥
 ततोऽसौ गीतनृत्तादि—दक्षदानपरायणः ।
 मितंपचत्वं शिश्राय सेविनां जीविकार्पणे ॥ १३ ॥
 वार्तामलभमानास्ते तस्य सेवामहासिपुः ।
 स्वार्थसिद्धिं विना कोपि किं स्यात्कस्यापि सेवकः ॥ १४ ॥
 राज्यस्थितिं तथाभूतां दशेदशं प्रजा अपि ।
 विरज्यतेस्म तस्मात् खाग् ख्रितमा दुर्भगादिव ॥ १५ ॥
 एतत्स्वरूपं विजाप प्राग्वैरी शकनापकः ।
 ससैन्योभ्येत्य दिल्लीतो देशसीमानमानशे ॥ १६ ॥
 काकनाशं ततो भीत्या प्रनष्टजनताननात् ।
 सौख्यसर्वकं प्रशुत्वा गमनं शत्रुभूपतेः ॥ १७ ॥
 आरभ्य पृथ्वीराङ्गेद्व—नाकलोकासिवासरं ।
 अकृत्यमिति संख्यक—शकाननविलोक्तुः ॥ १८ ॥
 सांतःपुरपुरुंधीक स्तोतोऽसौ व्यलने विशत् ।
 भाविनी यादृशी कीर्तिं र्मतिः स्यात्तादृशी नृणा ॥ १९ ॥

त्रिभिर्विशेषकं

नाकलोकं षणे ऽमुम्भि चम्लासीतपरिच्छदः ।
 अस्तंगते जगदीपे स्मरः किं कमलाकरः ॥ २० ॥
 अपुत्रतेन भूभर्तुः शत्रोरागमनेन च ।
 चिंताचांतद्वदो बादं भञ्चयति स्म मंत्रिणः ॥ २१ ॥
 अपरं भूपतेनास्ति भटा न च रणोद्घटाः ।
 विपक्षस्तु महावीर्यः कर्थं रक्षिष्यते पुरं ॥ २२ ॥
 तत् यक्त्वा नीवृतं यामो रणस्तंभपुरं प्रति ।
 सूरोपि बलवैकल्यात् श्रेयेत् हीपांतरं न किं ॥ २३ ॥

तत्रास्ति पृथ्वीराजस्य प्राक् पित्रातो निरासितः ।
 पौत्रो गोविंदराजाख्यः स्वसामर्थ्यात्तैभवः ॥ २४ ॥
 स्वस्वाभिवंशकासार-हंसं तं भूपमाश्रिताः ।
 कीर्तिपात्रीभवतोऽव-तिष्ठेम ह्यकुतोभयाः ॥ २५ ॥
 मन्त्रयित्वेति भूपीयं सर्वं कोशवलादिकं ।
 सहादाय चलंतिस्म रणस्तंभपुरंप्रति ॥ २६ ॥
 दावपावकवत् वाक्यं ज्वालयन् देशमुद्धरं ।
 शक्तः पश्यादुपागत्या उजयमेहपुरं ललौ ॥ २७ ॥
 अथ प्राप्य रणस्तंभं पुरं गोविंदभूपतेः ।
 समगंसत ते सर्वे वृत्तांतं च न्यगादिपुः ॥ २८ ॥
 पितृव्यस्य तथाभूतं मृत्युं श्रुत्वा धराधिपः ।
 वाचामगोचरं कष्टं कलयामास मानसे ॥ २९ ॥
 स्मृतिस्मृतिपरित्यक्त—शोकः कृत्वौर्ध्वदैहिकं ।
 धीसत्वांस्तान् यथायोग्य-कार्येणायोजयन्तृपः ॥ ३० ॥
 पराभवन् द्विषच्चकं प्रभवन् न्यायवृद्धये ।
 सौख्यं चानुभवन्स्कीतं स प्रजाश्चिरमन्वशात् ॥ ३१ ॥
 गोविंदे दिविषद्वृद्दे संचारयति चातुर्णिं ।
 तानवं शान्तवं निन्ये श्रीमद्वाल्लण भूपतिः ॥ ३२ ॥
 घनवत् समरे यत्र शरासारं वितन्वति ।
 नाशेनैवां भवद्वक्ता रिपूणां राजहंसतां ॥ ३३ ॥
 वर्षस्यपि भृशंवाण-धाराभिर्यद्वनुर्धने ।
 चित्रं विच्छायतामेव भेजिरे शत्रुभूभृतः ॥ ३४ ॥
 सखरं जिल्वरं वीक्ष्य समरे यमरित्रजाः ।
 अभिलेषुः सपक्षलं न वरं नाशहेतवे ॥ ३५ ॥
 नाभ्नि धाभ्नि च संक्षेपं विधित्सन् यो विरोधिनां ।
 अवनीपालतां हित्वा द्राग् वनीपालतां ददौ ॥ ३६ ॥

स दानभोगौ गोचक्र-मंडनौ पापखंडनौ ।
 उभावभूतां तसुत्रौ सूर्याचंद्रमसाविव ॥ ३७ ॥
 गुणश्रेष्ठस्तयोर्ज्येष्टः ख्यातः प्रल्हादनाक्षयः ।
 द्वैतीयीको द्वैतीयश्री वामभटः प्रतिपद्धटः ॥ ३८ ॥
 समं वितन्वतोः कीडां संमम्यस्यतोः कलाः ।
 अवद्विष्ट तयोः प्रीती रामलक्ष्मणयोरिव ॥ ३९ ॥
 वीक्ष्याऽन्यदा नृपो मूर्धि पलितं करणीं जरां ।
 शपतिस्माऽज्ञु भोगेभ्यो योगेभ्यः श्लाघते स्म च ॥ ४० ॥
 ततोनुशास्य विधिना भूपः पुत्रावुभावपि ।
 अधात् प्रल्हादनं राज्ये प्रथान्ते च वामभटं ॥ ४१ ॥
 स्वयं स्थिता कियत्कालं तयोः प्रीतिमिवेक्षितुं ।
 प्राते स्मरन् परब्रह्म बभूवे दिविष्टस्यदं ॥ ४२ ॥
 कृत्तौर्ध्वदैहिकं वसु स्ततः प्रल्हादनो नृपः ।
 अरंजयत्वजा नाश्यो-पनिषत्तो यथा सभाः ॥ ४३ ॥
 भास्वत्यभ्युदिते यस्मि न्नासत्यजनि कर्त्तरि ।
 सपक्षेश्व विपक्षेश्व कौतुकं कौशिकायितं ॥ ४४ ॥
 विश्वामीशो दशाऽप्याशा जेतुं यत्र कृतोदयमे ।
 वैरिणो जीवितं त्रानुं द्विधापि प्रधनं जहुः ॥ ४५ ॥
 वलिघ्वसोलसद्वामा शयशायिसुंदर्शनः ।
 विष्ववसेनोपि यश्चित्तं न भेजे दानवारितां ॥ ४६ ॥
 उत्सलद्वूलिविज्ञात-खुरामकुण्णभूतलाः ।
 लरया वायुविस्फूर्ति-निलरा स्तुरगा वभुः ॥ ४७ ॥
 मुदान्यदा स दावामि-प्रतापश्चापविहृष्टः ।
 विधित्सुः पदुमाखेटं निरेगान्नगराद्वाहिः ॥ ४८ ॥
 आजानुलंबि सुस्थूल-नीलीचीवरधारिणः ।
 चेलुः पदातयो मूर्त्ता भयानकरसा इव ॥ ४९ ॥

स्तव्योध्वकर्णा: सुस्तिग्ध—वर्णा: स्वर्णायकंठिकाः ।
 चाक्षुषा मातरिश्वान इव शानश्वकासिरे ॥ ५० ॥
 वाहिनीशंतसंक्लेष—वहलैः प्रचलद्वलैः ।
 समुद्रैरिव कल्पांत—भ्रांतैर्विवलयनिलां ॥ ५१ ॥
 विस्मेरसुमनोवाण—करवीरमनोहराः ।
 नारीरिव वनीर्विक्ष्य नृपोभूदंतुमुन्मनाः ॥ ५२ ॥
 बलभ्रास्ततः केपि हरिमार्गानुसारिणः ।
 केचिच्छशधरादृष्ट—सिंहिकासुतविक्रमाः ॥ ५३ ॥
 केचिच्छवानुगा रौद्रा वृषोलंघनजांघिकाः ।
 अंतर्वर्णं विश्वांति स्म भटा आखेटलंपटाः ॥ ५४ ॥
 द्विधापि पृष्ठदानेन सत्रपः कोपि सिंहयोः ।
 यशोमृतं पिवन्नंतः स्थितः क्रोडं व्यडंवयत् ॥ ५५ ॥
 मत्स्वामिवल्लभां शशद्वसुधां चंखनीत्ययं ।
 इति प्रकुपितः कोपि वराहं मध्यतो जच्छनत् ॥ ५६ ॥
 तत्रेत्रकांतिचौरोयं यथारुचि विधीयताम् ।
 इति कश्चित्प्रियाप्रीयै मृगं वधा समाग्रहीत् ॥ ५७ ॥
 निघन् पुरः स्थितं सिंहं हव्वा पृष्ठागतं परं ।
 लेखे काकाक्षगोलस्यो—पमानं कस्यचित्करः ॥ ५८ ॥
 तत्कटीदर्शनादाशु प्रियां संस्मृत्य कश्चन ।
 न हातुं न प्रहंतुं च सिंहमासीत्क्षणं क्षमः ॥ ५९ ॥
 व्याज्ञवक्त्रे करं क्षिप्त्वा छिन्ना केसरिणः शिरः ।
 उदंचितभुजो बाहु—त्राणवत्कोप्यदीदृशत् ॥ ६० ॥
 निजिघांसु मृगीं कंचिन्मृगो दृष्ट्वातिकाष्टितः ।
 स्वयमासांतरावर्तीं कटास्तेहकटाक्षितं ॥ ६१ ॥
 वंचयिलाथ दाक्ष्येण कोपि दृगोचरं हरेः ।
 पृष्ठमारुद्वान् सिंह—यानलीलयितं दधौ ॥ ६२ ॥

कृत्वा तिसिंहस्यामप्राक्—पश्चाच्छखेण पातितः ।
 वराहो रारटीतिस्म स्वभावः खलु दुस्यजः ॥ ६३ ॥
 नृपोपि वर्षन् हर्षेण शरासौररस्तुदैः ।
 श्वापदानापदाकांता न्तुर्वगच्छन् यदृच्छया ॥ ६४ ॥
 कचिद्विरिणदीतरे स्फुरच्छरवणातरे ।
 पारीद्रमेकमद्राक्षी निद्रामुद्रितलोचनं ॥ ६५ ॥ युग्म
 उत्साह्य भूपो विज्ञात—शरसंधानमोक्षणः ।
 निर्ममे दक्षिणैर्मणिं तं पारीद्रं विनिदितं ॥ ६६ ॥
 तेनैवोत्साहनादेन कुतोपि कुपितोन्यतः ।
 तावत्परः स्फुरत्कालः सिंहः संहतविक्रमः ॥ ६७ ॥
 जग्राह भूपतेरंसं प्रांशु तीव्राग्रदंष्ट्रया ।
 उरोविदारं राजापि क्षुर्याङ्गसौ प्रतिचक्षरे ॥ ६८ ॥ युग्म
 दंष्ट्राघातस्ववदक—धाराभिरभितश्चितः ।
 दधौ धातुद्रवक्षिष्ठ—शैललीलां क्षर्ण नृपः ॥ ६९ ॥
 ततो दंष्ट्राविषोत्सर्पि—मूर्छाभिर्विवलीकृतः ।
 यतीवद्द्वि स पापद्वि त्यक्त्वागादात्ममंदिरं ॥ ७० ॥
 मन्त्रवादिगणैर्वैद्य—वृद्दैरपि परः शतैः ।
 भृशं चिकित्स्यमानोपि नाभूद्धूपः स्वरूपभाक् ॥ ७१ ॥
 दुश्चिकित्सतरं जात्वा ज्ञानं भूपोय सर्वया ।
 वीरनारायणं पुत्र मन्यविचञ्जिते पदे ॥ ७२ ॥
 पतिष्ठच्चाहमनीय राज्यश्रीवलिपादपं ।
 वाग्मटं च समाहूय सोदरं जगिवानिति ॥ ७३ ॥
 शौर्यं दुद्विरविश्वासो राज्यश्रीकारणं चयं ।
 तदुक्तं स्थावरे स्वापं दुरापं शैशवे पुनः ॥ ७४ ॥
 तदस्ति स्वापचापल्ये बाल्येऽसौ वयसि स्थितः ।
 अनुशास्यस्तथाकारं यथास्यान्नाहितं काचित् ॥ ७५ ॥

दौःशल्येन सुतस्यास्य सशाल्य इव वाग्भटः ।
 मंदंमंदमथाचख्यौ मन्युगद्वदया गिरा ॥ ७६ ॥
 भवितव्यं तु न स्वामिनिरोद्धुं कोषि सासहिः ।
 वामिवैनं पुरोपासे सावधानः परं सदा ॥ ७७ ॥
 उक्तेति वाग्भटे तूर्णीं तस्युपि क्षितिपायणीः ।
 चिकीर्षयात्मनीनस्य सस्मार परमात्मनः ॥ ७८ ॥
 राज्यथास्तमिते तस्मिन् वीरनारायणो निभुः ।
 भास्त्रानिवासीलोकानां कमलोद्धासकोविदः ॥ ७९ ॥
 स्वतेजसैव यस्याशु द्विषतः पिषतः सतः ।
 वृथा मत्प्रतिकर्माति किमसिः इयामतामधात् ॥ ८० ॥
 विस्फुर्जदुजशांडीर्य—फणभूदृष्टैरिणां ।
 यस्य खड्डलता नाग—दमनौपधिनहमौ ॥ ८१ ॥
 सोन्यदा प्रमदानेत्र—पावनं यौवनं श्रितः ।
 परिणेतुं सुतां कत्स—वाहस्याञ्जपुरीमगात् ॥ ८२ ॥
 तत्राभिषेणितो जल्ला—लदीनशकभूभुजा ।
 पलाय्यागाद्रणस्तंभं पृष्ठतः सोप्युपागमत् ॥ ८३ ॥
 तत्र युध्वा चिरं जल्ला—लदीनः प्रौढपौरुषः ।
 विजाय तं छलयाद्यं निवृत्यागान्निजां पुरीं ॥ ८४ ॥
 क्रियत्यगते काले ततः स शकभूषितः ।
 विजिगीपुच्छलेनामुं दूतेनेत्थमचीकथत् ॥ ८५ ॥
 ज्योतिश्वेषु सर्वेषु सूर्याचंद्रमसौ यथा ।
 तथावा सर्वभौमा वो भूमृत्सु निखिलेष्वपि ॥ ८६ ॥
 तन्मौ युक्ता मिथः प्रीतिः पचेलिमफलोदया ।
 न च विघ्रहविस्फूर्ति भिदेलिम तमायतिः ॥ ८७ ॥
 सहायं खादृशं लब्ध्वा समीरमिव पावकः ।
 दंदह्येय क्षणेनैव वैरिवंशान् दृढानपि ॥ ८८ ॥

प्रीतोस्मि तव शौर्येण लं मे भ्रातास्पतः परं ।
 दुख्यामि यद्यहं तुभ्यं कर्त्ते तर्हि शेषे धुवं ॥ ८९ ॥
 एकवेलं समेतव्यं मिलनाय परं लया ।
 न चेदहं समाकार्यं स्वददेशावश्वदः ॥ ९० ॥
 वक्षःस्थलपुरेशेन विश्रहाख्येन विघ्नेः ।
 सुतरां विगृहीतस्य सिसाधयिपतोथ तं ॥ ९१ ॥
 ताभिर्दूतोक्तिभंगीभि भृंगीभिरिव वारिं ।
 चुंवितं चाहमानस्य हृदयं व्यक्षसीत्तमां ॥ ९२ ॥
 ततोवनीपतिं वीद्य शक्तसंगमनोत्सुकं ।
 रहः संवादयामास वाग्भटः प्रतिभाभटः ॥ ९३ ॥
 नयशास्त्रांबुधेः पार—दृञ्जनः का तवौचिती ।
 क्रियते दुष्टहन्त्वेष्ठ—संगमाय यदुद्यमः ॥ ९४ ॥
 शत्रुर्न मित्रतां गच्छे च्छतशः सेवितोपि सन् ।
 दीपः स्नेहेन सिक्कोपि शीतात्मलमियार्ति किं ॥ ९५ ॥
 प्रचिकीर्षसि चेद्राब्यं जिजीविषसि चेचिरं ।
 तदा मदुक्तिभृंगीयं नीयतां हृदयांबुजं ॥ ९६ ॥
 गुरवो यदि वा संतो हितवाक्योपदेशिनः ।
 हेयोपादेयतां तस्या—भव्यभव्यौ चिकीर्षतः ॥ ९७ ॥
 इत्युक्त्वा तत्र तूष्णीके सर्वाग्नीणकुधांपलः ।
 घटयन् भक्ती भीमां पार्थिवो जगिवानिति ॥ ९८ ॥
 अकार्यं यदि वा कार्यं यन्मे रोचिष्यतेत्तमां ।
 करिष्ये तदहं स्वैरं चितयात्र कृतं तव ॥ ९९ ॥
 वाग्भटस्तेन वाक्येन प्रासेनेव हतो हृदि ।
 ययौ तद्राब्यमुत्सृज्य भालवे सपरिच्छदः ॥ १०० ॥
 परमप्रीतिगौराणां पौराणामपि भाषितं ।
 उपेक्ष्य गर्वादुर्बल्शो यथिवान् योगिनीपुरं ॥ १०१ ॥

युग्मं ।

अंतर्दुषो मुखे मिष्ठः शकेन्द्रोभ्येत्य सन्मुखं ।
 महेन महतानैषी दंतःपुरि नरेश्वरं ॥ १०२ ॥
 प्रियालपनसारखं वनवद्वर्णयन्मुहुः ।
 चिरं चकार चेतोस्य चित्रप्रचयत्तुंवितं ॥ १०३ ॥
 अन्येदुर्विषयोगेन शकान्त्रपमभीमरत् ।
 क्वाप्यकृत्यं प्रकुर्वतः पापा मुख्यंति हंतं किं ॥ १०४ ॥
 हतेत्रान्यच्छको बोधि जितमेवाशु राजकं ।
 मूले छिन्ने हि सुग्राहं फलादुच्छस्तरोरपि ॥ १०५ ॥
 ततो वाग्भट्टभूपाल—सूर्येण परिवर्जितं ।
 रणस्तंभपुरव्योम व्यानशे शकतारकैः ॥ १०६ ॥
 शकप्रेरणयेहापि जिधांसुं मालवेश्वरं ।
 विज्ञाय वाग्भटो हत्वा ललौ तद्राज्यमूर्जितं ॥ १०७ ॥
 शकातंकपरित्रस्तै बर्वहुजैः शरणागतैः ।
 तद्राज्यं प्राज्यलीलाभृ दवधिष्ठ दिने दिने ॥ १०८ ॥
 शके जल्लालदीनेय षष्ठ्यरैरभिपेणिते ॥
 वाग्भटोप्यमिलत्सैन्यं रणस्तंभोदिधीर्षया ॥ १०९ ॥
 पुन्नागसंगसुभगाः प्रक्षरन्मदनिर्दीर्घाः ।
 जंगमावनिभूलीलां कलयांचक्रिरे द्विपाः ॥ ११० ॥
 खुरोत्खातरजःपुंजै विश्वमप्येकरूपतां ।
 नयंतो वाजिनां व्यूहा रेजिरेष्ट्रैतवादिवत् ॥ १११ ॥
 संचरदथचक्राणां दिशां कूलंकषैः स्वनैः ।
 शब्दद्वैतमयीवासी दखिलाप्यविधमेखला ॥ ११२ ॥
 धृतिहेतिततिस्फीत—गुतिद्योतितदिङ्गुखाः ।
 बभुः पदातयो द्वेधा—प्यरिप्राणापहारिणः ॥ ११३ ॥
 चलद्वलभैरभोगि—विभुना दुर्धरां धरां ।
 सृजन्धो रणस्तंभं शिविरं संन्यवेशयत् ॥ ११४ ॥

दृष्टुनेकरणोत्सेक—क्रीडद्वीरकुलं बलं ।
 दधिवांसोदरोद्रेकं दुर्गस्थाः शकपुंगवाः ॥ ११५ ॥
 लोका अपि लसच्छोका बभूदुः पुरवासिनः ।
 सौख्यनादिधमाः के वा परन्वके समेयुषि ॥ ११६ ॥
 नृपदेशात्ततः स्फूर्जं न्दौर्यवेशा भट्टवजाः ।
 दुर्गम्रहाघ्रहस्ता अभियोद्धुं डुडौकिरे ॥ ११७ ॥
 गोलैष्टकैः कुशीभिश्च प्रभिदंतोप्यनेकद्वाः ।
 न तेऽल्लभूषणवोभूवन् दुर्गं भेन्नुं मनागपि ॥ ११८ ॥
 भट्टानां शौर्यचातुर्यं दुर्गाह्यलं पुरस्य च ।
 दशंदशं नरेद्रोभू द्विषादाश्वर्यचुंवितः ॥ ११९ ॥
 मत्वा दुर्गं वलाभ्रात्मं सोथ नीतिविदां गुरुः ।
 वेष्टयित्वाभितस्तस्यौ निवार्य समराद्धटान् ॥ १२० ॥
 निर्यातुं च प्रवेष्टुं चा—शकुवतस्ततो भिया ।
 पुरोदरस्थिता लोका लेगिवांसो विषीदितुं ॥ १२१ ॥
 वारीण्यद्वृग्धायंतैक्षु—यष्टीयंत तृणान्यपि ।
 एधांस्यचंदनायंत प्राप्यभावात्पुरांतरे ॥ १२२ ॥
 त्रिमास्यामपि जग्मुष्या पुरं रक्षितुमक्षमाः ॥
 पलायिषत सर्वैपि जीवं लाला शकब्रुवाः ॥ १२३ ॥
 भक्तिगौरास्ततः पौरा उपदापात्रपाणयः ।
 संजग्मिरे महीशास्य जयशास्य तमद्वुतेः ॥ १२४ ॥
 नृपोपि तेभ्यो वस्त्रादि दला कृत्वा च सत्कियां ।
 सच्छोत्सवोच्छलच्छायं प्रविवेश पुरांतरे ॥ १२५ ॥
 सैंहिकेयास्यनिर्मुक—चंद्रविविर्बिनीं ।
 पश्यन्नयारिनिर्मुक—रणस्तंभपुरश्रियं ॥ १२६ ॥
 गजाभस्तर्णरत्नादीर्ययास्याननिवेशितैः ।
 स चकार धरांसार—मंदिरं माददिदिरं ॥ १२७ ॥

क्रमागतोदयस्यानं भास्वान् लव्वा स वाग्भटः ।
 कान्कान्भूमीभृतो नैव पादाक्रांतानरीरचत् ॥ १२८ ॥
 निवेश्य देशसीमासु चतुर्दिक्षु वलं निजं ।
 सुखं द्वादशवर्षाणि स्वयं राज्यं स तेनिवान् ॥ १२९ ॥
 तस्मिन्स्वर्लोकलोलाक्षी—कटाक्षविशिखावलैः ।
 वीरयोगव्रतावाप्यां वेध्यतामुपचल्लरे ॥ १३० ॥
 तन्नंदनो जगन्नेत्रा—नंदनश्चनदनद्वृत ।
 जैनप्रतापः श्रीजैनसिंहोऽभूद्वृमिवलभः ॥ १३१ ॥ युग्मं
 समूलकाषंकषिता—जन्यायसंतमसोदयः ।
 तिरमांशुरिव लोकानां यः प्रियं भावुकोऽभवत् ॥ १३२ ॥
 सद्वंशस्यापि यच्चाप—दंडस्याहो अनौचिती ।
 जग्राह दोषमेवास्य समाजे संगते ह्रिष्णां ॥ १३३ ॥
 विभ्रत्सदानभोगत्वं सुमनःश्रेणिसेवितः ।
 शाचीवरयितुलीलां यो भूमिष्ठोप्यचून्तुरत् ॥ १३४ ॥
 कर्णजाहं जगाहाने शौर्यं यद्वजदंडयोः ।
 चकंपिरे शिरांसि खाक् दृढानामपि भूमृताम् ॥ १३५ ॥
 यदातंकतमग्रस्ते शत्रुशौर्यनभोमणौ ।
 व्यक्तं शौकतमोभासी तन्नारीणां कच्छलात् ॥ १३६ ॥
 सद्वंशस्याप्यैकमत्यं न यच्चापस्य यस्य च ।
 पृष्ठं यद्वुध्यदात्माच्यः परेषां न पुनः परः ॥ १३७ ॥
 अगण्यपुण्यलावण्य—रसप्रसरसारणिः ।
 हीरादेवीति तस्यासी त्रेयसी श्रेयसी गुणैः ॥ १३८ ॥
 सौदर्येण जिता यस्या रतिस्तामेव भेजुषी ।
 जगदे वह्निदग्धस्य शरणं वह्निरेव वा ॥ १३९ ॥
 भुजाना भूमुजा साकं सा कंदर्परसं भृशं ।
 शुभं गर्भं दधातिस्म विस्मयैकपदं सतां ॥ १४० ॥

अकृत्रिमालंकृतिराननस्य तस्योद्यिते श्मशुलते व्यभातां ।
 आधिक्यतो ग्राणयुगाध्वनिर्य—च्छृंगारथारे इव नेत्रपेये ॥ १५४ ॥

केशाः केकिकलापकांतिजयिनो वक्वं शशिप्रीतिभित्
 कंठः कंदुरिपुः कपाटपटुताविक्षेपि वक्षस्थलं ।
 दोदंडौ परिघापघातनिविडौ पादौ कृताव्जापदौ
 किंकिं रम्यतरं न यैवनपदं प्राप्तस्य तस्याभवत् ॥ १५५ ॥

विध्ये सिंधुरवत् धने विधनवत् जातिप्रसूनेऽलिवत्
 लागे याचकवत् गुणे सगुणवन्नये महीपालवत् ।
 माकंदे पिकवच्छृते विदुरवत्पाथोरुहे हंसवत्
 तस्मिन् संसृजतिस्म वागविषयां प्रीतिं मनो योपितां ॥ १५६ ॥

नारीभिः सुमचाप इखमरभूजन्मेति च प्रार्थिभि-
 गंगाभूरिति सखसंगरपै ब्रैह्मेति तत्त्वोन्मुखैः ।
 स्वर्भुग्भूरिति योद्वृभिर्यम इति प्रत्यर्थिषुर्वीधैः
 कैः कैरेष कथं कथं न युवतामध्याश्रितस्तर्कितः ॥ १५७ ॥

सौंदर्यधन्या अथ सप्तकन्या पित्रा प्रमोदात्परिणायितोसौ ।
 चिक्रीड ताभिः सह शशदस्त्रीडं यथा दुश्ववनः शाचीभिः ॥ १५८ ॥

हम्मीरादितरावपि क्षितिपतेजैत्रस्य पित्र्यानुजौ
 जज्ञातेजगरुहौ गुहाविव जगज्जैत्रप्रतापोदयौ ।
 आदोभादनयोर्नयोदयदलदलीवसंतः सुर-
 त्राणोन्यः परवीरदारणरणारंभप्रभो वीरमः ॥ १५९ ॥

पूर्वार्गलदीर्घपीनभुजभूपौढप्रतापञ्चलत्-
 ज्वालाजिह्वविषावलीकवलितप्रत्यर्थिभूमीधैः ।
 इखम्यस्तनयैस्त्रिभिः स्वतनयैः संसेव्यमानोन्वं
 श्रीजैत्रः क्षितिपः स्म वीरजनकोत्तंसत्वमास्तिष्ठुते ॥ १६० ॥

इति श्रीजयसिंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रसूरिविरचिते हम्मीरमहा-
 काव्ये वीरांके तज्जन्मवर्णनोनाम चतुर्थः सर्गः समाप्तः ॥

अथ पंचमः सर्गः ॥

अथ जैत्रसिंहनृपतौ धरणि करणि दिवः श्रितहरेः सजाति ।
 उद्भूतप्रियसुहृत्सुरभिः सुमसायकस्य किल विश्वजितः ॥ १ ॥
 पुषुषे ध्रुवं मलयशैलभवोऽ निल एष भोगियुक्तिश्वसितैः ।
 कथमन्यथास्य सहता भवति स्म वियोगिनो झगिति मूर्च्छयितुं ॥ २ ॥
 ऋतुराजविक्षणरसान्वितरा मरुणेन न ध्रुव मनोदि रथः ।
 कथमन्यथा दधु रमी दिवसा गुरुतां रथांगविहगैकहितां ॥ ३ ॥
 अतिदुःसहप्रियसुहृद्विरहैः प्रमदजनैः कथमिवैष स नः ।
 महिमा सहिष्यत इतीव निशाः कृशता मधुर्भृतिः कृपया ॥ ४ ॥
 समुदाचरंति मधुपा मलिना न च निर्मला स्फुरति जातिरिह ।
 इति वा बभूव ऋतुराद्समयो नवरं न वलभतरो यतिनां ॥ ५ ॥
 मलयानिलो मलयजैः सुरभौ सुदृशा मुरोजयुगले विलसन् ।
 समुपागतं मलयशैलमहा—शिखराधिरोहण ममंस्त पुनः ॥ ६ ॥
 अमुना विर्णितदला मभितो नलिनीं विलोक्य नलिनीदयितः ।
 कुपितः प्रहिंसितुभिवैष हिमो—च्य मभ्यगा द्विमवतः ककुभं ॥ ७ ॥
 स्थलतां प्रयाति गगने पवने—रितपुष्पराजिरजसां पटलैः ।
 अचलन् यदर्कतुरगाः शनकै स्तदिवास वासरगणोत्र गुरुः ॥ ८ ॥
 मधुकप्रसूनमधुपानवशा दतिमात्रमत्तमधुकृद्युवतेः ।
 विनिशम्य शंकृतमरं दधिरे कति रे न चेतसि विकारभरं ॥ ९ ॥
 सहकारसारतरमंजरिका—प्रसनोळसन्मधुरिमांचितया ।
 परपुष्टया कुसुमकांडकरे जरचि लीलया प्यखिलमेव जागत् ॥ १० ॥
 इय मागतैव शशिनाशिकुहू रथचेयमाव्यलपदन्यभृतः ।
 पिक्कूजितेष्विति न का मुमुदे विषसाद चाघगवधू रसकृत् ॥ ११ ॥
 शुकचंचुसानिभपलाशदल—त्कुसुमाने रेजुरभितोनुवनं ।
 शमदंतिनं भृशमुपानयतो वशमंकुशा इव सुमेषुविभोः ॥ १२ ॥

यदि पुष्पिताहमिह तत्क्षयतीं श्रियमुद्धवंतु लतिका इतराः ।
 किमिदं विर्चिय कृपया सुरभौ विचकास नाभिनवजातिलता ॥ १३ ॥
 विकसत्प्रसूननिचयाः शुचयः प्रतिकाननं शुशुभिरे तस्पु ।
 प्रथिता हसा इव वनीयुवते निजजीवितेशमृतुराजमनु ॥ १४ ॥
 जलदागमे स्वमहिमोल्लसितै रवधीदसौ पथिकलोकवधूः ।
 इति पंकिबाद्यविहितेव मधौ नवमालती न सुमनस्वविशत् ॥ १५ ॥
 मदनोऽधुनापि परदेशजुषां हदि नष्टशत्यमभिहंतुभिव ।
 कुसुमानि वृत्तसुषिराणि भृशं विरचय्य कांडफलतामनयत् ॥ १६ ॥
 मम नाम नालिकशरा यदि मास्तः सहेत कतरे स्पृशतीः ।
 किमितीह नाद्रियत जातिलता कलिकां मधौ मधुसखः स्फुटतीः ॥ १७ ॥
 विकसत्प्रियालतस्मंजरिका—रजसारूणैरपि मृगीनयनैः ।
 मधुसीधुपानघनरागजुषः सुटृशां दृशः सटृशतां न जहुः ॥ १८ ॥
 परिसंचरन्मलयदिक्पवन—प्रविकंपिपल्लवकरांवुरुहैः ।
 उपगूहनाय वनराजिवधू निजकांतमाह्यदिवर्तुपर्ति ॥ १९ ॥
 मधुपानतः शिथिलितभ्रमरा भ्रमिरा वभुः प्रतिवनं तस्पु ।
 गुलिकास्त्रकाभ्यसनमुन्नयतो गुलिका इव प्रसवचापविभोः ॥ २० ॥
 प्रविलोकनादपि वियोगवशा विदधद्वशा विधृतकंपरसाः ।
 अनयत्पलाशशिखरी तरसा चरितार्थतां जगति नाम निजं ॥ २१ ॥
 पदसंगमात्र उपजाततृष्णो मम निप्रजन्मुरिमिकाः प्रसर्भं ।
 गतभर्तृका इति सकोप इवा—ज्वरयन्मुद्धुमुहुरशोकतसः ॥ २२ ॥
 परिलोभयन् मधुकरप्रकरान् मधुसंगमेन मधुरै मधुभिः ।
 तिलकद्वृमस्त्रिलकवन्निखिले—ज्वपि भूरुहेषु लभतेस्म रुचिं ॥ २३ ॥
 अपि तन्मुखाभिषवसेकमृते श्रियमुद्धवन्नतिवचोविषयां ।
 अधरीचकार सुटृशामखिला मपि मानसंस्थितिं मगो बकुलः ॥ २४ ॥
 निजकालिमोल्लसितसंजनिता उसमयक्षपालिषु वनीततिषु ।
 अलभंत चंपकतरोः कलिकाः स्मरराजदीपकलिकोपमिति ॥ २५ ॥

भृशलीनषद्चरणचक्रवशा अधिकनीलनीरजदले सरसि ।
 कमलै रलंभिविलसत्कमलै गगने नवोदितशशांकस्त्रुचिः ॥ २६ ॥
 मलिनांबुविंदुतुलनां कलय—द्विकसत्पलाशासुमवृत्तमभात् ।
 शिरसाऽप्मिसाधनतपो रचय निव मालतीविरहतेलियुवा ॥ २७ ॥
 कृतवेळनामलयदिकपवनै ष्ठनवलयो रुचिरेजतिरां ।
 उपगूहनानि चिरकालमवन् मिथः प्रविरतं — ल इव ॥ २८ ॥
 सकलत्रिलोकविजयप्रभवं श्रमवारिसंगतमनंगपतिं ।
 इव वीजयंस्यभिवभौ सुरभौ कदलीदलै रनिलसंगचलैः ॥ २९ ॥
 हृदयेश्वरं भजत मानममुं ल्यजताशु नैति समयो हि गतः ।
 इति बोधयन्निव कुरंगदृशो रुचिरं चिकूज परपुष्टयुवा ॥ ३० ॥
 किमु चुंबनं किमथवा मधुरं मधु इत्यसाविव विवेचनकृत् ।
 क्षणमंबुजं क्षणमय भ्रमरी—वदनं चुचुंब मधुकृत्रवणः ॥ ३१ ॥
 विलसद्विलासिनि वसंतऋतौ कुसुमानि कानिचिदिहाविंदुषां ।
 इदमेददेतदिदमित्यवदन् इव झंकतैर्मधुकराः कतिचित् ॥ ३२ ॥
 विपृतल्लरणि विदधन्नितरां युवमानसानि दपितानुनये ।
 चटुकूर्जितैः कलरवो मदयन् दयितां चुचुंब परिरभ्य मुहः ॥ ३३ ॥
 विकसत्सुमस्तवकचारुकुचा नवपलवाहुतकरकमणाः ।
 मधुमागताः समवलोकयितुं वनदेवता इव लता व्यरुचन् ॥ ३४ ॥
 अधिकाधिकं तनुविलेपविघौ प्रमदाभिराद्रियत वह्निशिखं ।
 उपकारकारि सुचिरोपनतं सहसैव हेयमिह वस्तु कथं ॥ ३५ ॥
 पथिकांगनाजनपरासनजै गुरुपात्रैरिव नितांतचिताः ।
 हविराचितांजनघनद्युतयो भ्रमरा बभुः प्रतिवनभमिराः ॥ ३६ ॥
 इति वीक्ष्य वीक्षणयुगप्रसभा—हृतसंमदं सुरभिकालमिमं ।
 परिपृच्छ्य जैव्रजगतीदयितं सहि वीरमाय्रजकुमारवरः ॥ ३७ ॥
 अदसीयरूपविलुलोकायिषा—नुग्रहापिरुदललनावदनैः ।
 दिवसेपि विस्फुरदनेकसुधा—करविवमंवरतलं जनयन् ॥ ३८ ॥

घनसारसारमृगनाभिमिलन्—मलयदुनागजरजःप्रकरैः ।
 कृतदेवनो वनविनोदचिकी—रवरोधवंधुरवधूमधुरः ॥ ३९ ॥
 प्रचलदलावलिलसत्पवनं तस्त्राजिराजितपुरोपवनं ।
 प्रययौ स यौवनवयः सवयः—परिहासभासुरतरास्यशशी ॥ ४० ॥

चतुर्भिः कलापकं

तस्त्रणा लसन्नवनवाभरणा अथ चेलुर्हर्तमचेलभृतः ।
 मदकृन्मधूत्सवकृते मदनो—द्यमदीपदीपिसुतनूभिरमा ॥ ४१ ॥
 कृतभूषयापि वदनांवृहः सखि सांप्रतं तव स्त्रोदिष्या ।
 कृतमेहि सत्वरमसुं दयितं सुतरां प्रसाद्य जहि वैरिमुदं ॥ ४२ ॥
 इति काचन प्रियसखीवचनैः सुचिरं विमृश्य हृदये निपुणं ।
 परिहत्य मानसुपगत्य पर्ति विशदप्रसादललितं व्यतनोत् ॥ ४३ ॥ युगम्
 अनुनेतुमन्यतर इटुमुखीं विविधेंगितानि विदधन्निपुणं ।
 परिरभ्यतेस्म तरसैव तया सपूर्वसूचिततदिंगितया ॥ ४४ ॥
 प्रचलालिकाननमितः कित्तवो विरहा त्वांग स किमातनुते ।
 प्रविलोकयाव इति कापि मिषादुपनीय तां प्रियतमाय ददौ ॥ ४५ ॥
 अनुनेतुमंबुजदृशः पदयोः पतितस्य कस्यचन वेणिरभात् ।
 इदमीयमानमभिपाठयितुं कुसुमायुधस्य तरवारिरिव ॥ ४६ ॥
 अयि पश्य शस्यवदने मधुरा मधुवासरा ज्ञाटिति यांति कथं ।
 अधुनापि मानमिममादधती स्वपराहितं किमु चिकीर्पसि हा ॥ ४७ ॥
 इति कश्चन प्रकुपितां दयिता मनुनीय योषिदनुनीतिचणः ।
 उपगूहनं प्रतिपदं वितरन्नचलन्मधूत्सवकृते सुकृती ॥ ४८ ॥
 न विलोकसे न च ददासि वचः कथमेष जीवतु तवानुचरः ।
 इति पीतवलभवचा इतरा मदपानतोप्यधिकमाप मदं ॥ ४९ ॥
 नवपलवाङ्गुतकरां मधुपा—वलिवेणिमिछ्वसुमगुच्छकुचां ।
 नववलभामिव विलोक्य वनीं दधुरुत्सुकलमथ रंतुमसी ॥ ५० ॥

तस्मीगणे विकरुणं प्रसवा—वचयं विधातुमभियोगवति ।
 तस्मिः प्रकंपितमिव प्रवह—त्वमानवेष्ठितदलालिमिषात् ॥ ५१ ॥
 प्रविहाय काननसुमान्यमितो निपतद्विरुजपिया वदने ।
 भृशमुम्मदिष्टुमधुक्षब्जिकरैरुद्वेजि काचन सरोजमुखी ॥ ५२ ॥
 दधितां लताग्रमधिरोहयता काच नापि केनचिददायि तनौ ।
 नखरक्षतं यदतनोक्तिलितं न मुदं तदीयहृदये कियतीं ॥ ५३ ॥
 सुमकंदुकौ निजकरमधितो सहसं प्रदश्यं किल केन च न ।
 नदुरोजकौ धुवमियत्प्रमितो वदतेष्यहासि कुपितापि सुट्कृ ॥ ५४ ॥
 आयि वहमे मधुरगंधमिदं कुसुमं वदन्नितिपरो विदुरः ।
 उपनासमाप्य किल सिंघयण—च्छलतः करं न्यधित तामधरे ॥ ५५ ॥
 मुखचुंबनं यदि ददासि सकृत् प्रददे तदा कुसुममाल्यमिदं ।
 गदतीति भर्तरि सखीविदितं वप्या मुदा च समवादि परा ॥ ५६ ॥
 दधितस्य वृक्षमधिरूढवतः पदमाशु पलवधिया विधृतं ।
 न चकर्य नैव च मुमोच परा तदवासिजातपुलकप्रसरा ॥ ५७ ॥
 पुरतो लताततिषु रम्यतमाः प्रसवाः स्फुर्ति ननु चंद्रमुखी ।
 इति विप्रलोभ्य दधितामितरो विजनप्रदेशमनयदतये ॥ ५८ ॥
 अयि पश्यतोपि कुसुमस्तवकः का गतो ममेति कितवोक्तिपरः ।
 करसाद्विधाय दधितोरसिजं निजगाद लव्यमिति कोपि हसन् ॥ ५९ ॥
 अयि पश्यतोपि कुसुमस्तवकः का गतो ममेति कितवोक्तिपरः ।
 प्रममर्द नैकयुवतेः कुचयो र्युगुलं गवेगवेषणपरः ॥ ६० ॥
 तनुवष्ठिवद्वनवपुष्पगलन्—मकरंदलुद्धमधुक्षभिकारः ।
 परिरम्यतेस्म तस्मैतवतो जनिविदग्धया प्रियतमः परया ॥ ६१ ॥
 फलदाधिरूढददयाधिपति—प्रविलोकनापद्वतचेतनया ।
 विनरेममंग वितरेममिति प्रसवं वृथैव परयाभिदधे ॥ ६२ ॥
 इतरेण गोत्रभिदया प्रहितः कुमुमोचयानुवनितामनया ।
 प्रहती—तव निःश्वसितै रनवैक्ष्य तां किमुदितः प्रति या ॥ ६३ ॥

अयि पश्य पश्य पुरतो लकुचे सुकुचे कथं भ्रमति भृंगयुवा ।
 इति विप्रलोभ्य दयितामितरो निपौ परां सुचिरमर्द्ददृशा ॥ ६४ ॥

तस्माजितो विकसितप्रसव—प्रकरान्निधाय शिरसि प्रयतान् ।
 गुरुज्ञंकृतिप्रमुखरा भ्रमरा वनरक्षका इव परां रुधुः ॥ ६५ ॥

दधदंतरा नवतिरस्करिणीमिव तापनोदनर्मिषेण पटीं ।
 वनितां विलोभ्य कितवो हृदयाधिकृतां चुचुंव गतभीरितरां ॥ ६६ ॥

उपवीजयन्निजकरण्यथित—प्रविकाशिभासिकुसुमव्यजनैः ।
 कृतविप्रियोपि भृशमन्वनयत् सुदृशं परः स्मरकलाविद्वरः ॥ ६७ ॥

तस्मृंगसंस्थितसुमग्रहणो—धर्षसरत्करत्वतः सुकृशादुदरात् ।
 गलदंवराक्षणमभादपरा प्रकटीभवंयतनुशक्तिरिव ॥ ६८ ॥

कितवेन पलवमिषादधरे विधृते प्रिया यदतनोद्वसितं ।
 अभवत्तदेव किल तत्कपट—स्फुटपाटवस्य शशिभासि यशः ॥ ६९ ॥

जडगात्रवर्तनपराङ्गमितां दधदेकवाहुलतया दयितां ।
 नलिनं करेण च परेण परः शुश्रुभे स्मरः सशरचाप इव ॥ ७० ॥

कामिन्याः कुसुमानि चेतुमधिरोहंलास्तस्तस्कंधकं
 भूमौ स्थायिनि दक्षिणे पदतले वामे च शाखास्पृशि ।
 कृत्वा किंचन कैतवं विनामितोऽधोनामिमूलं परो
 दृष्टोदीरितकाम ऊर्ध्वसुरते वांछामतुच्छां दधौ ॥ ७१ ॥

शाखाग्रस्थमिदं ददासि कुसुमं चेत्तर्हि यद्याचसे
 तज्जेहं प्रददे प्रिय ध्रुवमिति प्रोक्तेऽन्यया मुग्धया ।
 नीत्वा लम्बकतां तदालिमचिरादत्वा च पुष्पं छलात्
 आसीद्यद्वदये द्वयोरपि तयोर्धूर्ज्ञेन तत्प्रस्तुतं ॥ ७२ ॥

करांबुजालंबितलंबशाखा मिथोपि संयोजितपादपद्माः ।
 आंदोलिता आलिजनैः स्वयं ता दोलातुलां शिश्रियुर्बुजाक्ष्यः ॥ ७३ ॥

कामिनीकरजकोटिविलून—स्वस्तपलववनावनिषीठे ।
 पुष्पराजिभिरराजत मुक्ता—वेणिवद्विपुलविद्वमपात्रे ॥ ७४ ॥

प्रसवचोलवतं सकंकण — स्तवकराजिविराजितविग्रहाः ।

शुशुभिरे सुटूशो धृतकंकटा इव भटाः कुसुमायुधभूपतेः ॥ ७५ ॥

इति रुचिरविधाभिः स्वांगसंगोषभोग-

स्फुरितविततलीलाश्रेणिभिः श्रेयसीभिः ।

ऋतुपतिसमयोत्थां काननीं पुष्पलद्मीं

झागिति सफलभावं निन्यिरे पौरवीराः ॥ ७६ ॥

इति श्रीजयसिंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रसूरिविरचिते श्रीहम्मीरमहा-
काव्ये वीरांके वसंतवर्णनोनाम पंचमः सर्गः समाप्तः ॥

अथ षष्ठः सर्गः

प्रेक्ष्य काननविलासवशेन स्वेदिनोऽय तस्मान्नृपपुत्रः ।

वारिकेलिकलनाय जगन्नान् जैव्रसागरसरः सरसंश्रि ॥ १ ॥

उलसच्छुकगरुत्समकांति र्यस्यतीरतहराजिरराजत् ।

चंद्रविंशमभितः प्रसरंती सिंहिकांगजगजघजिनीय ॥ २ ॥

अंतराप्रतिफलद्रणपूर्व—स्तंभनामपुररम्यतरश्रि ।

यज्जहास विपुलांकविलासि—द्वारकं किल सरिदृदयेशं ॥ ३ ॥

तीरखूदतस्मीलपलाश—स्मेरजालकहरिन्मणिमुक्तं ।

वृत्तरम्यमवनीवनितायाः कर्णकुंडलतुलामवहद्यत् ॥ ४ ॥

नीलनीरजदलावलिदंभ—व्यक्तलक्ष्मविधृतामृतपूर्ण ।

यत्कृतावतरणं भुवि रेजे चंद्रविंशमिव राहुभयेन ॥ ५ ॥

कर्णिकांकविचरन् मधुपोद्य—ज्ञारकोन्मिषितपंकजदंभात् ।

आलुलोकिषुनिजामिव लद्मीं यद्यपार शतशो नयनानि ॥ ६ ॥

आयतैश्वलदृशोथ नितवैः सलरं हस्तिरे वनवर्त्म ।

अग्रतैबुललनाय यियासू न्वारयंत्य इव जीवितनाथान् ॥ ७ ॥

स्वां श्रियं पयसि वीक्ष्य तस्मण्यो द्राघ्मनांसि चकृषुर्मुकुरेभ्यः ।

तक्तिमन्त्र यदि वा प्रमदानां यत्र तिष्ठति मनश्चिरमेव ॥ ८ ॥

उत्तरंगिणि सरोभसि नार्य श्विक्षिपुर्विकसितानि सुमानि ।
 उज्जिज्जीवियिषयेव यजंस्यो मन्मथस्य गिरिशं जलमूर्ति ॥ ९ ॥
 तीरसंस्थितविलासवतीनां वारिणि प्रतिफलत्सु मुखेषु ।
 स्मेरवारिजघिया निपतंतो हासयन्मधुकरास्तर्णौघान् ॥ १० ॥
 वारिगोचरजुषां युवतीना मुल्लसत्प्रतिनिधिव्यपदेशात् ।
 आतिथेयमिव कर्त्तुममूरा माविरासतं सरोजलदेव्यः ॥ ११ ॥
 अस्यगाधजलदर्शनजाता—तंककंपिततनूस्तनुमध्याः ।
 पाणिनाऽथ विनिगृह्य कथंचि द्वेशर्याति सलिलं स्म युवानः ॥ १२ ॥
 किं पुरो विदधतीं जलकेलिं स्वां सखीमपि न पश्यसि मुग्धे ।
 दर्शयन्निति च तत्प्रतिबिंवं तां व्यशिश्वसदहो चतुरोन्यः ॥ १३ ॥
 अस्यगाधमिह वारि तदेवं न प्रवेष्टुमुचितं तव मुग्धे ।
 इत्युदीर्यं विविशे कित्वेना—न्येन वक्षसि निधाय मृगाक्षीं ॥ १४ ॥
 उत्सुकापि सुतरां जलकेला—वंचले प्रणयिना विधृतापि ।
 तद्विलोकरसभाववशात्मा काप्यवास्थित तथैव परोपि ॥ १५ ॥
 आहतः कुचतटैः प्रमदानां चेतनाविरहितोपि तडागः ।
 क्षोभभावमगमत् सहसाय—तत्र कारणमसौ रसवत्ता ॥ १६ ॥
 अस्पृशत्वथममंवु वधूना मंगसंगचपलं जघनानि ।
 खेलतिस्म तदनूरसिजेषु क्रक्रमः स्फुरति हंत जडानां ॥ १७ ॥
 जार्नुदद्विमपि तत्सरसोभः कंठदद्विमभवद्वुतमेव ।
 योषिदंगविगललवणिन्ना स्फीततामुपगृहीतमिवोच्चैः ॥ १८ ॥
 आजनेरपि वितीर्णसरंदा—न्यंवुजानि मधुपाः प्रविहाय ।
 भेजिरे मृगदृशां वदनानि स्याकुतोहि मलिनेषु विवेकः ॥ १९ ॥
 संचरच्छुलदृग्वदनाब्जा—लोकतर्कितनिशाकरर्विवैः ।
 खादितुं बिसलतोपगृहीता तस्यजे न बुभुजे न च चक्रैः ॥ २० ॥
 योषितां स्तनतटे स्वलतोच्चै रस्मियंतं पयसा पुनरेव ।
 शैशवे प्रवहता गिरिमार्गे कूलशैलसब्लास्फलनानि ॥ २१ ॥

प्रेपसीवदनमुक्षितुमात्तं नीरमंजलिपुष्टे दयितेन ।
 तत्र विवितमवेक्ष्य तदेवा—मोचिनोपचितभंगभयेन ॥ २२ ॥
 सेसिचत् प्रियतमो मदिराक्ष्या शक्तया कुलतया प्रतिसेके ।
 गृह्यतेस्म भुजया लघुकंठे बाणयुद्धविदिवासि करेण ॥ २३ ॥
 बलभे विकसितांबुजमुख्या उन्मदे पित्रिति वक्त्रसरोजं ।
 भ्रश्यदंबुकणकेशकलाप—च्छशनालिभिररोदि शुचेव ॥ २४ ॥
 गाढपीडितरदावलिरंध्रै र्याः स्त्रियो मुमुचिरे जलधाराः ।
 ताभिरास मदनः सलिलाखो भर्तृमानदहनाखशमाय ॥ २५ ॥
 कंठदद्घपयसि स्थितवया जीविताधिपतिना गजगसाः ।
 यद्यवृद्धत तयोर्युतिहान्या—वजद्यांतरगते वदनाब्जं ॥ २६ ॥
 श्रीरपाद्विद्यत नो नयनाना भेभिरेभिरिति संभृतकोपाः ।
 मञ्जयंति कमलानि सरस्सू—मञ्जयंति च मुहुः सुदृशः स्म ॥ २७ ॥
 वारिणि प्रतिनिधिव्यपदेशात् व्यस्येन मदनश्च रतिश्च ।
 तत्तदाप्सरचिरत्वविशेषौ संश्रिताविव वधूं च वरं च ॥ २८ ॥
 कैतवेन करवारिभिरेकां प्राप्य कश्चन पराङ्मुखभावं ।
 चुंबतिस्म विदितोदितरागो ज्यां मुहुः कमलिनीमिव भृंगः ॥ २९ ॥
 शैलसारकठिने प्रमदाना मंभसां स्तनतटे स्खलितानां ।
 फेनपंक्तिरिव हारलताया दिवुते सरसि मौक्किकपंक्तिः ॥ ३० ॥
 अंभसाहृतविलेपनभंगौ योधितां वपुषि कांतकृतानि ।
 रेजिरे नखपदानि सपल्न्यु—चाटनार्थमिव मंत्रपदानि ॥ ३१ ॥
 त्रुक्षतोपि जलपूरितरंध्रैः शुक्किजन्मभिरपातिन हारात् ।
 के लजंति सुदृशां कुचयुग्म—स्पर्शसौख्यमभिलव्यरसा वा ॥ ३२ ॥
 नीरपूरणवशाद्रितमौनं नूपुरं चदुलपादसरोजे ।
 संननाय्यसदवेदि मृगाक्ष्या गुह्यको वट इवानुपलव्येः ॥ ३३ ॥
 कंठदद्घ उदके विहरंती वाणिनीविशदपक्षमधत्त ।
 स्मेरमञ्जमिति तमुखवीक्षा—सख्यविश्वसितमानसमाशु ॥ ३४ ॥

भाषनाव्यसमुपेत्य जलांत र्भर्तरि स्पृशति सकिथकरेण ।
 त्रासकं पिततनूस्तनुमध्या—श्वर्यचुंवितमवेक्षि सखीभिः ॥ ३५ ॥
 प्रेयसा दशनरंघविमुक्तै रुक्षितोदककणैर्मदिराक्षी ।
 प्रीतिजातपुलकोद्गुष्टिंगा कामकांडनिचितेव चकासे ॥ ३६ ॥
 मुक्तगंधमपि वारिविहौरः पुष्पदाम न जहे शशिमुख्या ।
 न स्वतोपि गुणवान् सुखहेयः किं पुनर्यदि स जीवनलीनः ॥ ३७ ॥
 पंकजच्छदट्टशः कटिवस्त्रे नर्मणा व्यपहते दयितेन ।
 वस्त्रवन्निजदलानि ददानां—भोजिनीं ध्रुवमधत्त सखीर्व ॥ ३८ ॥
 औक्षमौक्षमवलां उजितदृग्म्यां कालिमाय उदवास्यत भर्त्रा ।
 सोऽसहिष्णुवनितावदनाव्जे व्यक्ततामभजदाशु निविश्य ॥ ३९ ॥
 ताडनाय समुदंचितमव्जं मत्प्रियामुखमिति प्रतिचुंवन् ।
 तां स्मयेन पारिवर्त्तिवक्त्रा मप्यहासयदहो क्रितवोन्यः ॥ ४० ॥
 योषिता जलविहारवतीनां नूपुराणि रणितानि न चक्रुः ।
 कः सदाचरणभाक् जलमध्ये स्वं तनोति यदि वा महिमानं ॥ ४१ ॥
 सारसेऽभसि परस्परहर्षा दुद्दिश्वैरपि सरोजमुखीभिः ।
 श्रीरवाप्यत परा सुमगुच्छैः क श्रियां सुमनसो न पदं स्युः ॥ ४२ ॥
 दंपती विधृतवार्यभिपूर्णा—यामशालिविसशास्य तमास्यै ।
 प्रेमपानमिव चक्रतुरन्यो—न्यावलोकवशकूणितनेत्रौ ॥ ४३ ॥
 स्मेरपंकजवने कथमन्यो ज्ञास्यदास्यकमलं कमलाक्ष्याः ।
 कैतवेन कमले यदि सिक्ते नाहसिष्यदियमेव विमुग्धा ॥ ४४ ॥
 चुंवितं स्मितसरोरुबुद्ध्या तेन चाधरदले प्रहतापि ।
 कांतवक्त्रमलिना किल दष्टा—स्मीति तथ्यमपि नो बुधेन्या ।
 वारिभिश्यलदृशामधरेभ्यो दूर्यतेस्म नवयावकरागः ।
 मंडनं तदधिकं तु वितेने तत्र कांतनिहितैरदनांकैः ॥ ४६ ॥
 मंडनं चपलदृग्मयनार्ना वारिणांजनमलोपि लवेन ।
 भंजनोपि हि जडस्य मतिः किं कृत्यवस्तु वद पाटवमेति ॥ ४७ ॥

विवितेनुनि निजाननपये कापि दृग्दयमवेष्य झाषाक्षी ।
 पदकोशगतमीनधिया तत् गृहती दयितचित्तमगृहीत् ॥ ४८ ॥
 सांद्रितेनुनि किलललनाना नेत्रकञ्जलभैरहसितैश्च ।
 गांगवारिकलितां रविकन्यां मेनिरे युवजनाः किमु धन्यां ॥ ४९ ॥
 एहि मंदु नलिनीषु निलीनां दर्शयामि सुतनो भवदाली ।
 विप्रतार्थ दयितामिति कश्चित्तां जिगाय निभृते पणवंथे ॥ ५० ॥
 प्रौढदेवनवशाद्रितवृद्धौ सारसेभसि निमधसरोजे ।
 कुंतलच्छलमिलङ्गभरैषै योषितां सरसिजायितमास्यैः ॥ ५१ ॥
 उत्तानमंभसि सुखं पुतिलाघवेन निष्पदमंदुजदृशामभितस्युषीनां ।
 रेजुः स्तनाः सुविवृता भृशमुच्छ्वसंत-
 श्वक्राइवापविवरं मिलितस्वरांताः ॥ ५२ ॥
 व्यात्युक्तीपु भृशोक्षणाकुलितया वकीकृतयीवया
 व्यालोक्य प्रतिबिंबितां स्वकबरीं पृष्ठप्रतिष्ठेनुनि ।
 प्रेयान्वारहिशंकया स्म परया संक्षिप्त्यते भीतया
 लातुं स्वासिलताशया पुनरिमां चिक्षेप हस्तं स च ॥ ५३ ॥
 चिकुरनिचयमाशु खंसयामास नेत्रां—तुरुहमपि चुचुंबोरोजपीठे लुलोठ ।
 जघनतटमुपासामास पसर्श पादौ प्रिय इव वनितानां सारसो वारिपूरः ॥ ५४ ॥
 स्वस्तो धमिलवंधो गलितमखिलमव्यंजनं लोचनानां
 भ्रष्टो रागोधराणामविरलपुलकैर्व्यासमंगं समग्रं ।
 नष्टा शाङ्कः कपोलस्तनतटलिखितापत्रेखाष्यपास्ता
 वारिक्रीडा वधूनामजनि रतिरसस्य प्रवेशाधुवेव ॥ ५५ ॥
 परिनिसरचदुलदृग्जघनो—रसिजावलीरितरंगतति ।
 अभिनज्जलं झगिति कूलभ्रुवः सहयानमाभितन्वदिव ॥ ५६ ॥
 अत्युत्सुकत्वनिपतत्पदपातजात—स्फीतधनिश्रुतिविषयोजितपक्षिपक्षाः ।
 अन्योन्यपाणितलताडनलव्याप्त्य नीरान्निरीयुरथ दंपतयः सहेलं ॥ ५७ ॥

विलोक्यतां स्वच्छतयाऽबलानां जग्मुर्न वासांसि जलाद्रितानि ।
 ध्रुवं परित्यागभयेन तासां निलीय देहद्वितिषु स्थितानि ॥ ५८ ॥
 गतेगरागेपि तनूदूरीणां न कायलक्ष्मीरधरीबभूव ।
 स्वभावरम्यस्य जनस्य यद्वा विभूषणं मंगलमात्रदायि ॥ ५९ ॥
 विनिर्गतानां सरसो वधूनां पृष्ठे प्रलंबी शुचिकेशपाशः ।
 परीक्षितुं प्रत्युत हेमपट्टे निवेशिताभात् कषपट्टिकेव ॥ ६० ॥
 विनिर्गतानां सरसो वधूनां पृष्ठे प्रलंबी शुचिकेशपाशः ।
 मेरोः शिलायां सुखमासितस्य शिखंडिनो वर्हमिव व्यराजत् ॥ ६१ ॥
 निर्नीरितानि विबधुर्वनिताजनानां चेलांचलैर्मृदुतरैर्नितरां वपूषि ।
 उत्तेजितानि सुमनोविशिखस्य शस्त्राणीवाखिलत्रिजगतीजयबद्धवुद्देः ॥ ६२ ॥
 उन्मिष्टन्यननीलसरोजा भूलतालसितकांततरंगाः ।
 मुक्तवंधकचशैवलरम्याः सारसीं श्रियमलानिव नार्यः ॥ ६३ ॥
 भूषापहया रिपुमस्मदीय मसौ यमात्तः सलिलं विभर्ति ।
 इति प्रकोपाभिरिवांगनाभि रब्ध्यतावर्खशिरोजपाशः ॥ ६४ ॥
 इत्थं विधाय जलकेलिमनन्यजन्यां
 श्रीजैत्रसिंहतनयः स हमीरवीरः ।
 स्वान् स्वान् गृहान् प्रतिविसृज्य जनान्सहैतान्
 वेश्माससाद् निजमर्थिकृतप्रसादः ॥ ६५ ॥
 इति श्रीजयसिंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रसूरिविरचिते श्रीहम्मीर-
 महाकाव्ये वीरांके जलकीडावर्णनोनाम षष्ठः सर्गः समाप्तः ॥

अथ सप्तमः सर्गः

अथ निशासमयागमलालसं चलदृशां प्रविदन्निव मानसं ।
 चरमभूमिधराग्रिमचूलिका महिमरश्मिरभूषयदंशुभिः ॥ १ ॥
 विधिवशाद्विपदं समुपेयुषीं न खलु कोप्यवधीरयितुं क्षमः ।
 गददिवेत्यहिमद्वितिमंडलः समभवद्विगलद्वितिमंडलः ॥ २ ॥

जगति-नाम पतंग इति स्फुटं मम दधुस्तदमी शलभेषु किं ।
 इति वहन्निव सूरिपु कोपितां यहपुषो जनि लोहितविग्रहः ॥ ३ ॥
 अविरतांवरसंचरणोलसत् गुरुपरिश्रमसंगतविग्रहः ।
 सलिलकेलिचिकीरिव वाहिनी दयितमध्यमगाहत भास्करः ॥ ४ ॥
 जलशयेशाशयांबुजनिन्दृतै ककुचासिधुसुतोरासिजभ्रमं ।
 प्रवितरज्जगतां जलधेर्जले—शकममभाद्रविमंडलं ॥ ५ ॥
 भुवनचक्षुपि भास्ति बाहुणी मभिनिपेत्य जडेषापिमज्जति ।
 उचितमेव तदा लमपि व्यथात् यदखिलं भुवनं स्वदां तमः ॥ ६ ॥
 अहिमभास्ति हृदेकतमपिये नयनमार्गं मतीत्य गते क्षचित् ।
 अपरदिग्भवरागहुताशने प्रविविशो प्रणयेन दिनत्रिया ॥ ७ ॥

— गलितभास्ति हृदेकतमपिये व्रजति भास्ति शोच्यदशांतरं ।
 विशदलिङ्गजैकतत्वतो विशात् हृदिव शोकतमः सरसीरुहां ॥ ८ ॥
 विधिनियोगतयापतदापदं समाभिवीक्ष्य पार्ति महसामिह ।
 सपदि संचुकुचे सरसीरुहै रपत्रिभिः सुहदा मुचितं खदः ॥ ९ ॥
 सितगुरुरप कुरंगफलंकभाग् मलिनहत्थणदास्य वधूरपि ।
 तदिहही किमवेद्यत इस्यभूत् कमलिनी विनिमीलिसरोजदृक् ॥ १० ॥
 उहुपतिग्रुतिपानपरिस्कुर त्खगजिगीपुतयेव दिनात्येषे ।
 निशि वियोगवतां पततां गणा निखिलमेव र्घेः पपुरातपं ॥ ११ ॥
 पुनरनास्तिभिया पपुरातपं दिनकृतः किममून्यधिकं रुचेः ।
 रथपदाक्ष पतन् मिथुनानि नौ यदधुना व्यपहंत सहासितुं ॥ १२ ॥
 निशि वियोगवतः पततः स्थिता विसलताचलचंचुपुटे बभौ ।
 असुगणं वनिताविरहादिनि—जिगमिषुं विनिरोद्धुमिवार्गला ॥ १३ ॥
 विसगुणोपि ययोर्युगचारिणोः कथमपि स्म नमाति पुरांतरा ।
 अपि सरिदयितः सममात्यो विलसितं न विधेः सृतिगोचरः ॥ १४ ॥
 रुहदृशां स्वदेशो सरुलं जगत् रचयितुं रतिजीवितवलभः ।
 दिनविरामरणभुरजावलि—स्वनमिपेण निदेशामिवादित ॥ १५ ॥

तिमिरराशिसूदिल्लरशक्ति प्रधित नीचपदानि पुरा वशे ।
 निजसमानवशीकरणोद्यमः प्रविजिगीषुगुणो द्ययमादिमः ॥ १६ ॥
 स्मरशारवियतदुर्दयितांगना ज्वलितदुःखहुताशकणा इव ।
 प्रतिपदं कृतलोचनकौतुका सूर्खचिरेतितरां शिखिकीटकाः ॥ १७ ॥
 अतिविद्गम्यतयाभ्रमिमाचरं न कुलटा जन आट दृशोः पथं ।
 विविधयुक्तिनिषेवणहृष्टहृष्टन् मनसिजेन वितीर्णवरादिव ॥ १८ ॥
 भृशमपि क्षिपति प्रतिवासरं मयि मुहुर्मुहुरेति तमः कुतः ।
 इति सूर्खेव वहन्नातिलोहितं वपुरगादुदयं रजनीकरः ॥ १९ ॥
 शमयितुं तिमिराणि यदुत्सुको—प्यमृतसूर्खदियाय शनैः शनैः ।
 तदिदमंकमृगो मघवप्रिया—पिततृणग्रसने खलु लुब्धवान् ॥ २० ॥
 भुवनभेदनसंभवशोणितो—पचितमन्मथमार्गणघर्षणैः ।
 अरुणतामिव यच्छशिमंडलं श्रियमदाहृगनस्य निजस्य च ॥ २१ ॥
 क्रकचचक्रजकेसरपांडुर—प्रसृमरोहकरोक्तरकैतवात् ।
 अनुनिशादयितां हिमवालुका—प्रकरमास्यदिवाखरदीधितिः ॥ २२ ॥
 हृदयमध्यगतं दधुच्चकैः स्फुटतरांकमिषेण तमस्विनीं ।
 अजयदर्धवपुर्धृतवल्लभं पशुपतिं प्रणयातिशयाच्छशी ॥ २३ ॥
 सरसिजानि विहाय हरिप्रि— — — — —
 — — — — — कटाक्षनिरीक्षणलक्षिता ॥ २४ ॥
 हिमकरं दयितं मिलितुं निशा विवसिताद्वुतभूषणया दधे ।
 अविरलोदिततारकपेटक—च्छलमयी नवमौक्तिकजालिका ॥ २५ ॥
 चिरभवन्मिलनादुपगूहनं द्विजपतावदयं ददति श्रियः ।
 त्रुटति हारलतास्मसमुत्पत—द्विविधमौक्तिकतारकितांवरा ॥ २६ ॥
 सुमशरान्प्रविहाय सुमायुधः शशिकरान् यदमन्यत तत्पदे ।
 उचितमेव नवनवमिच्छतां परिचिते रिपुता हि महीयसी ॥ २७ ॥
 किममृतैः सिसिचेऽकिमु चंदनैः किमु हमीरकुमारयशोभरैः ।
 चितमिदं जगदिदुकरोक्तरै वर्यतनुतेति वितर्कपरंपरां ॥ २८ ॥

प्रियसरो जट्टां रत्निगता—स्थितिविवेकविधानि दीक्षिताः ।
 विविधभोगवतां रत्नमंदिरे सूरुचिरे परितोषि दद्मोपनाः ॥ २९ ॥
 प्रणयिभिः सह सांपत्तमाहवः स्मरभवो भविता गुमहानिति ।
 विविधभूपूणकं कटरां पदा अप्यवशं मुदृशो हृदयं व्याप्तः ॥ ३० ॥
 अवणकुंडलवेणिविलोचनां—बुजभूजोपधिना मृगलोचनाः ।
 सपदि चक्रहृष्णाणशारावली—प्रभृति शाखचर्यं हिमसञ्जयन् ॥ ३१ ॥
 उपगते दद्यिते भविता मया किमिह संपत्तयापि मुटर्मुटः ।
 इति रणलक्ष्मिकिणिरामिणा—नवपूर्णिमेषलया जगे ॥ ३२ ॥
 तमणिमोम्बाविश्वायदुपाहिता—च्छतरचंदनलेपनकैतगत् ।
 मदनयुद्धते परिपापिता—विव कुची परया नववारसा ॥ ३३ ॥
 रणितर्किणिसम्माणिमेषला—वलिमिषेण नवोदयपूरते ।
 पतिभयादभितः स्मरमंदिरं स्फुरितगामगरिदुर्गभिन व्यापात् ॥ ३४ ॥
 स्फुरितितरां यचिरद्युति—प्रसावसंभवशोष्यरराजपः ।
 स्मितसरो जट्टां मुखचंद्रमः—प्रसारदुःस्तिकातिच्याद्दन ॥ ३५ ॥
 सरलकञ्जलकांतलिपिच्छलात् वशकूती जगतः कमिता रतेः ।
 सखुभट्टेयु पुरोगमतां दृशोः कथयतिस्म न किं हरिणीदृशां ॥ ३६ ॥
 प्रतिफलभिन्ह मा रजनीकरो विदितलक्ष्मयुवं वितनिष्ठ नः ।
 इति धिष्व जितेदुकपोलयो विदधिरे नवपत्रलताः ख्रियः ॥ ३७ ॥
 सहजपाटलतातिमनोहरे दध्युमूरपे यदलककं ।
 तुहिनभासिसितीरुरणश्रम—भ्रमकरं तदजापत नो किमु ॥ ३८ ॥
 उरसिजेयु राखीजननिर्मिता मकरिका विवभूर्मृगचकुरां ।
 मकरकेतुविभोस्तनवासिता—नुमितिराधनवंपुरविभ्रमाः ॥ ३९ ॥
 परिपिवन् रमणो धनिमेतयो र्भवति नैव समाप्तरतादरः ।
 चरणयोर्विपृते इति नूपुरे मृदुगिरो हृदये बहु मेनिरे ॥ ४० ॥
 न पटयोरपि सूचिकया विना भवति योग्यतमा किल योगना ।
 दद्यितसंगमनेविति दूतिका जनगतागतमभ्यलपन् ख्रियः ॥ ४१ ॥

स्वमपि कांतममूष्मभितो विला — सिनमवेद्य परिच्युतमत्सरा ।

रतिरपि श्रयतिस्म तनूदरी वैलवता हि बलं न सहोचितं ॥ ४३ ॥

अथ मिथोपि मुखांबुजदर्पणे नयनगोचरचुंबितनुश्रियः ।

उदितकामरसादयितागमो—त्सुक्तरं दधिरे प्रमदा मनः ॥ ४३ ॥

चलदृशां दयितेषु समानतां—बुजरुचेव कृशलममाश्रयत् ।

शितिसरोजरुचेव सह क्षणा दतिशयत्वमगादनुनेतृता ॥ ४४ ॥

मृगदृशः स्म विभांति कटाक्षिताः प्रणयिभिः स्फुटितोष्मपयःकणाः ।

निशितपक्षमविभिन्नवपुःस्तुता—दारसविंदुचयोपचिता इव ॥ ४५ ॥

मृदुरवा दयितेषु यथा यथा—यतकटाक्षचयानभिचिक्षिपुः ।

रतिपतिः स्पृशति स्म तथा तथा धनुरधिज्यमसौ विद्याशयः ॥ ४६ ॥

चरणलंबितहारमिषाच्छ्रुता—क्षवलयैस्तालिमर्जुपसोद्यमैः ।

अजनि वारवधूविटनिमित—प्रवलमोहनभंगभयादिव ॥ ४७ ॥

इह धृते प्रविलोकयिता स मां तमहमप्यखिलात्मतया रते ।

इति विचिंत्य पराधितपार्थतो गृहमणि ज्वलितोज्वलवर्जितं ॥ ४८ ॥

अयि तनोषि किमु द्यणुकोदरी—ति निगदत्यपि भर्त्तरि सखरं ।

ल्यजति मानमशेषमपि प्रिया—स्म कटरे रजनीसमयोर्जितं ॥ ४९ ॥

प्रियसमागमसूचकवामदृक्—स्फुरणतो मुदिताशययः इन्यया ।

हृदयनाथमनुप्रहितापि किं निजसखी न पथः स्म निवर्त्यते ॥ ५० ॥

आपि लवो युगकोटिशतायते धृतिपरस्य जनस्य ऋते यतः ।

हृदयहारिणि तत्र किमौचितीं स्पृशति मानिनि मानपरिग्रहः ॥ ५१ ॥

अनुनयन्नपि चैवमुपेक्षितो ह्यसुभगामिव चेद्वतीं ल्यजेत् ।

क्रिमयशःपटहो न तदा तव व्रजति कोपिनि डिडिमडंबरं ॥ ५२ ॥

रतिकृतां प्रथितो रिपुरेव य स्तमपि मानभरं परिपुष्णती ।

सुचरितेत्युदितापि तदाशये कथमिव प्रतिभासि विलासिनी ॥ ५३ ॥

प्रतिवधूरधिगत्य सम लया सकलहं विदधे यदि तं स्वसात् ।

तव तदास्तु पुनः स कुतः करे परिचिताः पुरुषा हि न कस्यचित् ॥ ५४ ॥

सखि हृदेकहितं भज मार्दवं परुषतां तु दुरंततरां यज ।
 परुषता रचिता हि हृदीश्वरे फलति केवलंमात्मनि मूढता ॥ ५५ ॥
 मम वचोदा कुरु स्वहितं नचे दनुशयं हृदयं तव यास्यति ।
 इति परा प्रतिबोध्य सखीं निजां रमणमंदिरमध्यमपानयत् ॥ ५६ ॥

षड्भिः कुलकं

स कितवोऽश्च समेष्यति चेत्तदा भुजयुगेन निवध्य रतालयं ।
 समुपनीय निहन्मि तथा पुरा पुनरूपैति यथा ने तदालयं ॥ ५७ ॥
 हृदयनिष्कृटमध्यकृतोऽहम् कमितरीति मनोरथवल्लरी ।
 सुभगया परया परया मुदा सफलभावमनीयत सबरं ॥ ५८ ॥
 अनुनयान्वितमाश्रितगद्वदं सखि तथा वद जीवितवल्लभं ।
 स समुपैति यथा न च कुप्पती—समिविवोध्य सखीप्रहितान्यया ॥ ५९ ॥
 यदि वियोगमवैश्यमियद्यायं स्मयमधास्यमिमं हृदि किं तदा ।
 इति परा परितप्य मुहुर्मुहु नैयनमालिपु दीनमयाक्षिपत् ॥ ६० ॥
 प्रिय स मेह्यसि सुभु विमानहृ च व किमीश यशो मदनस्य किं ।
 सहि भमेक्षणजः किल सोपि तज्जव परेति हृदीशमजीहसत् ॥ ६१ ॥
 प्रतिदिनं शतशोऽपि निवारितो मुहुरिह लमुपैषि कायाऽशया ।
 कृतक कोपवतीयपरारया दुपरि तत्पमपातयदीश्वरं ॥ ६२ ॥
 विनयतो वसनं कमितुं करौ करयुगेन परा त्रपया गधित ।
 स्वयमपि स्फुरितोद्वृष्णैर्गल—निवसना सहसाथ किमातत ॥ ६३ ॥
 यतिविरोधिलसदसपूर्णयो रूपरि लोलदृशस्तनकुंभयोः ।
 बभतुरीशकरांबुहे अथो—मुखपिधानतुलामिव विभ्रती ॥ ६४ ॥
 दृगतिथौ दयिते मृगचक्षुपां हृदि लवं यदि मानभरोऽलसत् ।
 गृहपतौ समुपेयुषि कञ्चिरं परगृहे लभते यदि वा स्थितिं ॥ ६५ ॥
 सृशति भर्त्तरि हृत् हृदयेशयः सचकितं मदनोऽन्यनतभुवः ।
 रामुदतिष्ठदसंशयमनुटन् इतरया किमु कंचुकसंधयः ॥ ६६ ॥

सपदि गोत्रपरिस्खलनात्रिपा मनुपरो दहनास्त्रमिवाकिरत् ।
 समधित प्रतिशस्त्रमिवाथ सा जलमयं स्वदश्चुतिच्छलात् ॥ ६७ ॥
 तव मुखं कमलं मम चंद्रमा स्तदनयो रधुना स्मरकारितः ।
 भवतु संधिरिति प्रवदन् परः स्वदयिताऽननयोजनमातनोत् ॥ ६८ ॥
 तव ममाप्यधरं निषिपासतोर्विधुरतास्तु न कस्य च नेत्रय ।
 विलसतः स्म तथापपतुर्यथा—धरदलं सममेव वधूवरौ ॥ ६९ ॥
 उपरि यावमृतस्य तयोरिहा—प्युपरितैव भवत्विति दंपती ।
 विलसतः स्म तथा धरयोर्यथो—परितैव मिथो जनि चुंबने ॥ ७० ॥
 दयितयोरमृतोपरि यौ तयो रधरयोरधेरेत्यभिधा कथं ।
 अवगतं यदि वाधरता तयो रधरपानविधौ ग्रहणान्मिथः ॥ ७१ ॥
 अमृतमित्यनृतं दयिताधरो यदि तदेष न किं गद नामृतं ।
 निमिषिषुर्यदमुं पिबतां दृशो विमुमुहुर्दयान्यपि कामिनां ॥ ७२ ॥
 विशदमेव न किं दयिताविलो—कनसुधारसपानमसूचयन् ।
 मुकुलिताक्षससीकृतशब्दिता—ननपुरः करणेन विलासिनः ॥ ७३ ॥
 हृदि मयानुस्ते तव सा स्वयं निरगमत्किल माऽन्न विषीद तत् ।
 दयितमित्यभिधास्खलनादवा—मुखमभाषत काप्यधृताधृतिः ॥ ७४ ॥
 प्रियतमाधरपलवचुंबनो—पनतकांतमुखेदुमिषाच्छशी ।
 मयि सुधा किल तादृगिहापि किं किमधिकेति विवेकुमिवालसत् ॥ ७५ ॥
 दयितयोर्मिथ एक मुखासव—ग्रहणलंपटयोर्मुखसंगमे ।
 द्विशशितापनिमित्तमुदत्तरी न किमुवाह विपर्ययवर्जनां ॥ ७६ ॥
 प्रियमुखामुख एव हरन्निजां प्रियतमामुखवेषधरः शशी ।
 अधरपानमिषाद्वृधे न किं वदनवारिस्त्रहेण विलासिनः ॥ ७७ ॥
 प्रणयिना विधृतापि मनस्त्विनी वपुस्त्वाह यदुत्पुलकं किल ।
 क्रिमियतापि जगाद न सा वशं तव गतास्मि विधेहि यदीहितं ॥ ७८ ॥
 भज धृतिं यज भीतिमहेतुकां ह्वियमत्रांचय वक्त्रमुदंचय ।
 अभिनवामुपदेष्टुमिति प्रिया मजनि कोपि सखीव पटुः स्वयं ॥ ७९ ॥

जघनसंगमनोनुकमानरां द्वयनाथमेय मृगीदृग् ।

स्वयमपासरदेव तदंशुकं किमुचिताचरणे गुणिनो जुधा ॥ ८० ॥

असह आशु विदूरितुं पेरो पुगतिनीविमातिशुटदुत्तुकः ।

विष्वते समुदीरितमन्यथो न सलु कश्चन कालपिलंयनं ॥ ८१ ॥

परिसमाप्तरतोषि परः प्रिया—पररसं सुररायनविष्वन् ।

पुनरपि स्फुरिताऽत्तमसायको व्यषित कि किमर्तो न एदीत्यिनं ॥ ८२ ॥

शशिरवी मुरतेषु तथा चलत्—कनककुटलकैतवकाम्पितो ।

मृगदृशः पुरुषायित मूर्जितं समभिवीद्य इलवशलिनारिरा ॥ ८३ ॥

वरयिता रत्नकलिषु कौशलं भृशमर्तो वहतीति परा मुदा ।

ऋगुरणम्बन्नपुरसिंजितै रभिजगाविता तद्वृणगौरवं ॥ ८४ ॥

मम मुखस्य विषेरपि दर्शनात् तव दृशो कुमुदे अपि मीलितः ।

किंमिदमिच्यपरा शयनोनमुसं स्ननतेन जघान हि तं मुहु ॥ ८५ ॥

पुनर्हैपि तदोकसि तां विलो—कथरि जन्पसि वाय तया समं ।

दयितयेत्युदितो विदपे शठो नहि नहीति मृणाप्यमृणात्तरं ॥ ८६ ॥

जहिहि लाघणिर्मां स्पमुज्जमे नहि न वेष्मि मनस्तव यन्मयि ।

अहह पश्य तवापरपलवः स्फुरति मामिव चुविनुमुत्तुरु ॥ ८७ ॥

अपिच रागममांतमिवाशये न वहतो न दृशो बरिन्मृतं ।

इति विदाप्यवचाः कुपितामपि प्रियतमां न परः किमहारायत ॥ ८८ ॥ युग्मं

रचयिना सपि तत्र किमेष मां नवरतं भविता च कथंकयं ।

इति मुहुः समवादि न का सम्भी रतिरसोत्तुरुप्यापि नवोदया ॥ ८९ ॥

प्रियतमे पुरुषायितलाघवं किमपि पद्यति वक्तिनकंपरं ।

असहया रतमुद्दिश्यतुमन्यथा गृहमणिः शमितः कुरुमैर्दिया ॥ ९० ॥

गुरतकलिषु गुभु तवाहितं किमपि चेच्छपयोऽस्तु तदावगे ।

ऋतगिरं यदि मां न च मन्यते ननु विषाय न पश्यति कि तदा ॥ ९१ ॥

इति नवा रमणी रतये परः भ्रस्कलापिदुरः समवृप्तत् ।

अतिविचक्षणतातिगिमुग्यता—गुरविनोभ्यमिदं यदि ग द्वयं ॥ ९२ ॥

इति नवां रमणीं रमणः परः स्मरविलासकृते समवृद्धत् ।
 सततनिर्मितकामकथोलसन् नवनवोक्तयभिषिक्तमनोभवः ॥ ९३ ॥
 प्रियतमस्य भृशं सुरतार्दने शपथपूर्वमदात् सुरतं पुरा ।
 तदनुलब्धरसा न तदस्मर नववधूर्वपुरेस्मरवल्गितं ॥ ९४ ॥
 अधरपानविधौ स्तनमर्दने नखरदोलिखने परिरंभणे ।
 क्वचिदपि स्खलति स्म न कामिनां मतिरिहाप्यवधानभृतामिव ॥ ९५ ॥
 हृदि यदेव दधे दयितैरते युवतयो झग्रत एव तदाचरन् ।
 इतरथा कथमेकमनस्कता रतिरहस्यमुपैति यथार्थतां ॥ ९६ ॥
 इह सुखेषु सुखं सुरतोद्भवं महदिहापि मिथोप्यनुकूलता ।
 रहसि केलिरिहापि यदृच्छया सममिहापि रतिर्यदि किं पुनः ॥ ९७ ॥
 प्रियसखीभिरपि प्रतिबोधिता नवरतोत्सवतोभयशंकिनी ।
 अतितरां परिरभ्य हृदीश्वरं कपटमुद्रितदृक् शयितेतरा ॥ ९८ ॥
 दयितदष्टरदच्छदपलवा नववधूः करकंपनकैतवात् ।
 विगतवंति दिनानि रतोत्सवै विरहितानि शुशोच मुहुर्न किं ॥ ९९ ॥
 रतिरसं कलयन्नितमां पर स्तदुरुतागुणविवितचुंबनः ।
 परिनिनिद कुचौ मुहुरीक्षयन् न च वधूं समयः स हि तादृशः ॥ १०० ॥
 रतिरसोपरमे स्खलनात्परः प्रणयिनीकुचपर्वतमस्तके ।
 निपतितोपि मुमूर्छं न सन्मुखं दृढतरोजनि रंतुमहो पुनः ॥ १०१ ॥
 प्रणयिनां यदभिद्यत कौसुमै रपि शरैर्हृदयं सुमधन्वनः ।
 प्रणयिनीकुचशैलमहाहती—स्तदसहिष्ट यदहुतमेव तत् ॥ १०२ ॥
 सपरिवेषशाश्चित्रियमुद्वहत् भुजयुगांतरवर्ति मुखं स्त्रियः ।
 चिचलिषो ऽहृदयाधिपरेतसो ऽपशकुनाय न किं समजायत ॥ १०३ ॥
 रतिरसं परमात्मरसाधिकं कथमर्मी कथयंतु न कामिनः ।
 यदि सुखी परमात्मविदेकको रतिविदौ सुखिनौ पुनरप्युभौ ॥ १०४ ॥
 अधिकृतां करकंकतयोजनां विदधतौ रहसींदुमुखीवरौ ।
 विवभतुः सुगृहीतपरस्परा—विव मिथोप्युपपादयितुं रतिं ॥ १०५ ॥

अधिशिरोधि मिथः करकंकत—प्रगुणिताननयुग्मभिषादभात् ।
 प्रणवसंपुटयंत्रमिव स्फुर—द्विवलयं रतिकृष्टिकृतेभ्ययोः ॥ १०६ ॥
 प्रणयिनो मुखचंद्रमसि स्फुर—यभिसुरं तरले परिचुंनितुं ।
 अनुचितं क्रिमिदं नवनायिका—मुखसरोजमजायत यस्यराक् ॥ १०७ ॥
 रतिविरामभवादुपगूहनात् विघटनेच्छुमेवय परा प्रियं ।
 सुदृढमूरुयुगेन निपीडयं—स्यतत हुंहुमिति स्मितजल्पितं ॥ १०८ ॥
 परिपिबन् दयितो दयिताधरं मुकुलिते नयने यदसौ व्यधात् ।
 क्रिममुनैव जगाद न यत्पुरो ऽमृतमवेक्षितुमप्यसरमंजसं ॥ १०९ ॥
 सुरतकौशलग्नालिनि वलभे मुकुलितादिभिषात्समवीविशत् ।
 अविषयो वचसां क्रिमिहांतरा स्फुरति द्रष्टुमिवेति परा दृश्मौ ॥ ११० ॥
 रतकलां कलयस्यसुवलभे क्रिमपि कुंचिमुखी सुमुखी नवा ।
 हह ननेति ममेति वचोभिषान् मदनदीपनमंत्रमिवास्मरत् ॥ १११ ॥
 अपदयं दयितस्य रतोत्सर्वं रचयतो नवनाभिषथादधः ।
 करतलं ददती मुंदमातनो ऋववधूरधिकां सुरतादपि ॥ ११२ ॥
 अदहदीश्वरनेत्रहुताशनो रतिपतिं विद्युपामिति यद्यचः ।
 क्रतममंस्त तदत्र स एव यो वशयितुं प्रवभूव नं मानिनीं ॥ ११३ ॥
 मदनोरिस्य मदनारिरित्यसौ मदनेन देह इति साधुरन्वयः ।
 भुवि कामतलमधुनेति केवलं कथमन्यथालसदहो समंततः ॥ ११४ ॥
 उत्पुत्य तत्पादितरा रतति कांतं भुजाभ्यां दृढमालिलिंगा ।
 आदातुकामेव तदंगयष्टे रनंगसर्वस्तमवि प्रपीड्य ॥ ११५ ॥
 दधेजगानि यथा यथातिकठिनान्येषा नवोढा रते
 शंके धञ्ज तथा तथातिकठिनं चेतोपि चित्तप्रियः ।
 मा मा मा नं न मुंच मुंच हहहेत्युलापवस्यां मुहु-
 स्तस्यां नो कथमन्यथास्य कहणाताहण्यमासादयत् ॥ ११६ ॥
 दंपत्योर्बदनेदुसंगममिषात्तथं मिथक्षुंबने
 किं नैवाभ्युदगच्छदच्छस्य चिभृत्सद्यः शशांकददयं ।

आसीनेन महाहवः स्मरभवो यद्युक्तमेवेति तत्
 प्रीतिर्यच्च पैरैव युक्तमपि तत् यत्क्षेत्रयोरन्यता ॥ ११७ ॥
 दृष्ट्वा स्वं प्रतिबिंबमेव वहति प्रेयानयं स्वप्रिया—
 मक्षणीति स्वदश्चुवार्भिरकरोन्मुग्धानिपानं पुरः ।
 तत्रैव प्रतिबिंबनान्निपतितां भर्ता समंत्यद-
 द्वंद्वे स्वे मुमुदे च वीक्ष्य किमितोपि स्यात्परं योषितां ॥ ११८ ॥
 कोपि स्मरोन्मुक्तविषाक्तवाण—मूर्छामतुच्छामिव हंतुकामः ।
 शैलाविवालंव्य कुचौ कराभ्यां पपौ सुधामिदुमुखीमुखेदोः ॥ ११९ ॥
 सुरत्राणः कस्य लभिति मुहुरेवाभिहितया-
 पैषणाद्या प्रोक्तां स्मरशरशारव्यलभितया ।
 परेषां सर्वेषामवनि हिमरक्षमे तव पुनः
 करक्नीतादासीगिरमिति पपौ कोपि सुकृती ॥ १२० ॥
 खाभाविकात्सुरततो विपरीतमेत—द्रागं विशिष्य मुरतं वितनोति यूनां ।
 निश्चेतनाप्यजंनि रागवती यदन्न शास्यासयावकवधूपदविंवदंभात् ॥ १२१ ॥
 स्मरस्मेरलीलासुतलपोदधस्तात् प्रसूनानि वधाजिरे निष्पतंति ।
 मृगाक्षीवपुर्वलिविश्लेषभावा—विरासानदुःखाददंतीव झंपां ॥ १२२ ॥
 यस्यांगं तावदेवं बहिरपि विहितस्पर्शनं कामिनीना-
 भीदृक्सौख्यं विधत्ते स खलु रचयिता किं न मध्ये प्रविष्टः ।
 इथं ध्यात्वा रतते सुदृढतमपरीर्भदंभेन मध्ये
 कायं प्रक्षेप्तुमैच्छन्सकलमिव हितं कातराः कातराद्यः ॥ १२३ ॥
 भानोः संक्रमणे श्रयेत मृदुतां विश्वं समस्तं यथा
 मन्ये शिश्रियतुस्तनावपि तथा स्त्रीणां रतेः संक्रमे ।
 वैवं चेद्गुरुशैलवत्कठिनयोः श्रांता रतांते भृशं
 प्रेयांसः कणशोभवन्न पतिता मध्ये तयोस्तत्कथं ॥ १२४ ॥
 क्षणं मानेन्माने क्षणमथ मिथः काक्षकषणे
 क्षणं हासोलासे क्षणमथ दृढालिंगनविधौ ।

इति व्यथा निष्युः प्रतिगृहमशेषामपि निशां
 रतोत्साहैस्तैस्तैः समुदितमुदस्ते युवजनाः ॥ १२५ ॥

अन्योन्यमर्पितरदच्छदखंडनानां नि शंकनिमितनखक्षतमंडनानां ।
 संभोगसंभवपरिश्रमखेदितानां निद्रासुखं क्षणमभूद्वतयेथ यूनां ॥ १२६ ॥

अन्योन्यप्रवितीर्णदंतनखरप्रोद्यत्पदवर्यंजनै-
 यूनोर्विक्ष्य परां स्थितिं गतवतो निर्व्यजवीरवते ।
 कंदर्पोपि गिरीशादर्पदलने निश्चिततामुद्वहन् ।
 आशिश्राय चिराय संगसुभगां निद्रां विशंके तदा ॥ १२७ ॥

तूलं स्पर्शानुकूलं मुखशशिरुचिरश्रीसमाकृष्टिमूलं
 तांबूलं नासिकायाव्रतमुकृतफलं स्फारपुष्पोपहारः ।
 कांताश्रांतास्तनाभ्यामुरासि खिलमिदं न श्रुतः सप्तमश्वेत्
 सर्गः शृंगारसंजीवन इति विदितो वीरहमीरकाव्ये ॥ १२८ ॥

इति श्रीजयसिंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रसूरिविरचिते महाकाव्ये ।
 हमीरचरिते वीरांके सुरतर्वणने शृंगारसंजीवनो नाम सप्तम सर्गः
 समाप्तः ॥

अथाष्टमः सर्गः

प्रपञ्चयतः स्फुटतारमंद—मध्यस्तरान् पंचमरागगर्भान् ।
 हमीरदेवाय निशाज्वसानं वैतालिका विज्ञपयां वभूवः ॥ १ ॥

विच्छायमिंदुं मुखमावहंती विनिमताराकलुषावैरेषा ।
 विभावरी याति रजस्त्वलेव स्नातुं पर्योधौ दिशि पश्चिमायां ॥ २ ॥

वियुक्तनारीजननेत्रपातो—ल्काभिः समंतादिव दीप्यमानं ।
 विहाय शीतांशुरसौ विहाय आसीदपूर्वाचलचूलचुंबी ॥ ३ ॥

स्तातंच्यहंता न उदेति भास्वानस्यामिति क्रोधभराहणाभिः ।
 दृष्टेव दृष्टिः कुलठाजनेन पुरंदराशारुणतां जगाम ॥ ४ ॥

अबोधि किं न क्षणिका क्षपेयं मानो दधे यद्धवतीभिरेवं ।
 इत्यम्यसूयन्निव मानिनीभ्य स्तुनोति शब्दान् कृकवाकुरेषः ॥ ५ ॥
 जायापतीनां रत्नकौतुकेन रात्रि संमग्रामपि जागरित्वा ।
 घूर्णयमी विस्फुरितप्रमीला इव प्रदीपा रत्नंदिरेषु ॥ ६ ॥
 निवर्ये चेतः सुरतात्कथंचित् यावत्सुषुप्संति युवान् एते ।
 मार्दिगिकैस्तावदवादि संद्याः प्रत्यूषसूचा सुभगो मृदंगः ॥ ७ ॥
 विलेपनामोदिरतांततांत—स्वेदोदकास्वादनमंदचारः ।
 संभोगशालासु निविश्य यूनः सुखाकरोत्येष उषासमीरः ॥ ८ ॥
 प्राप्तप्रबोधा गुरुणोपदिष्टान्महाप्रयोगान् प्रणिधाय चिन्ते ।
 किल्यै कवींद्रा इव निर्मलार्थो—त्पत्तिं नरेद्राः परिभावयंति ॥ ९ ॥
 विप्राननोद्गीर्णविविक्तवर्ण—प्रचारचारुध्वनिवेदमंत्राः ।
 सतां हृदंतस्तरसा प्रविश्य तमः कर्षंतीव समूलकाषं ॥ १० ॥
 तमोमये प्रेक्ष्य विधिः प्रलीनं मेरुं युगांतिथ नवं सिसृक्षन् ।
 प्रत्यूषसंध्याभवरागदंभात् चिनोति शृंगाणि हिरण्मयानि ॥ ११ ॥
 विभा विभातैव विभावरीय मद्यापि मानं किमिवादधासि ।
 इति प्रियाया अपि बद्धमूलं मानं सुखेनैव नुनोद कश्चित् ॥ १२ ॥
 संभोगकेलीं प्रविधाय पश्चात्सुप्तापि नारी प्रथमप्रबद्धा ।
 आलिंग्य सुप्तं प्रियसुप्तिभंगं विशंकमाना न जहाति तत्परं ॥ १३ ॥
 कचिद्विभातीकृतयामिनीका अभ्येत्य कांता निभृतप्रचारं ।
 स्वप्नोपि तत्तर्जनशांतचित्ता माश्लिष्य सुप्तां दयितां स्वप्नंति ॥ १४ ॥
 अपि द्विजेशः श्रितवारुणीको धुवं भवेन्नीचजडोपयोग्यः ।
 इति प्रबोधं जगतां प्रयच्छन्नध्यात्म मध्यं जलधेः शशांकः ॥ १५ ॥
 असौ सिष्वेच्च चतुरोऽपि यामान् श्यामां क्षये सख्यपि यत्सकामः ।
 तेनैव शंकेस्तमुपैति पक्षपलांडुपांडुः पतिरोषधीनां ॥ १६ ॥
 समस्वरूपे शशिनो रवेश्व विवेस्तभावादुदयत्वतश्व ।
 उपैति पूर्वपरयोर्विभेदे मतिर्जनानां क्षणमीश जाङ्चं ॥ १७ ॥

अवाप यस्यामुदयं विहाय तां मामथासावपरां सिषेवे ।
 इत्यादधानेव रुषं हिमांशौ पुरंदराशाऽ रुणतां जगाम ॥ १८ ॥
 स्फुटं स्फुटत्कुङ्गलकोशानिर्य—द्विलोलरोलंबमिषेण हर्षात् ।
 समागमे पत्युरिनस्य पश्याऽख्याणीव मुंचन्ति सरोहहिष्यः ॥ १९ ॥
 कापि हृदे व्योमसरिद्वरायाः पतिर्नदीनामनुविनिः किं ।
 पद्मारि भातीह तमस्तरंगाः प्रत्यूषरागोपि तदंतरामिः ॥ २० ॥
 एषाहमेतच्च गृहं तवैवा—जग्नंतव्यमेवाशु पुनः प्रियेण ।
 इत्युक्तिपूर्वं परिरभ्य गाढं विगान् प्रहिष्यन्ति पैण्डनेत्राः ॥ २१ ॥
 प्रकाशकल्पेषि सहखररूपौ वारानिधिश्वापलमुत्सर्ज ।
 हंसे प्रकाशं यति यस्तीव जडेषि शांतत्त्वमुपैति मूर्ज ॥ २२ ॥
 विच्छायतां भूरितरामुपेता दूरीभवत्पुष्टरकोशवासाः ।
 कलै कलौ संत इवोङ्गोऽमी क्वचित् क्वचिन्नेत्रपर्यं प्रयांति ॥ २३ ॥
 लोलत्तनूनां भयनेन दधस्तनूदरीणां कबरीमिषेण ।
 ध्वांतावलीकुट्टनजातकार्ण्याः स्फुरन्ति दंडा इव चंडररूपेः ॥ २४ ॥
 विगैर्निधिद्वैरपि दत्तदंत—पदालिविनेषु रदच्छदेषु ।
 संधांतचित्ताः पतिदृष्टिपातात् ददसलकं कुलटा नतास्याः ॥ २५ ॥
 स्मराहवे स्मरतरे प्रवृत्ते पलाय्य षष्ठे मलिनो यमस्थात् ।
 इत्यात्तकोपा इव केशपाशं गाढं निवर्धन्ति सरोहहाक्ष्यः ॥ २६ ॥
 कांचीगुणस्य यथनप्रयासि प्रकोष्ठभूषागणसिंजितेन ।
 मुक्ति भजेयाः पुनेरव शीघ्र मित्यादिशंतीव तमंबुजाक्ष्यः ॥ २७ ॥
 शिलालिहंतोपगसैधवानां वक्त्रोष्महिघा मलयन्ति वाहाः ।
 निश्चासवातैरिव पाणिगानाऽदर्शान्निशाभोगवियोगिनार्यः ॥ २८ ॥
 समूलमुन्मूल्य तमःसमूहं लोके प्रवेशं सृजतो दिनस्य ।
 मांगल्यहेतोरविनिबद्भात् नीराजनामाचंतीव पूर्वा ॥ २९ ॥
 विगैर्वितीर्णनिषुवित्तवैरा दिवाप्रभातं भृशमर्दितांग्यः ।
 सर्वांगसंस्पृश्योपभानवीय—करोत्करे जाग्रति नो भुजिष्याः ॥ ३० ॥

घूकादिवेदोरिव नीलनीर—रहादिवाकृष्य विभातकालः ।
 रथंगनामार्कसरोहेषु मुदं प्रकाशं त्रियमादधाति ॥ ३१ ॥
 पत्पूरुचीनामहिताद्येन तमःसमूहो विरहय्य धात्रीं ।
 निशाटनेत्राणि विवेशा नून मुत्पश्यतेषु कुतोन्यथासु ॥ ३२ ॥
 विभावरीयाय विनाशमेषा मुदं दधस्वेष्यसुवलभा स्वा ।
 विबोध्यते द्रृढं चरेण याव—त्सा तावदागात्स्वयमेव पाञ्च ॥ ३३ ॥
 क्रुधेव ताम्रं वपुरादधान मायांतमालोक्य सहस्ररङ्गिम् ।
 निलीयते भ्रश्यदितस्ततोपि भिया तमिष्ठं गिरिगव्हरेषु ॥ ३४ ॥
 इयद्वृतैर्वाक्यमर्हर्विवोध—क्रैः समाख्यातविभातकालः ।
 तदर्हकृत्यं विरचय्य दान—केलिं कुमारः कल्यांचकार ॥ ३५ ॥
 विभूषितास्थानसभं शुभैषी श्रीजैत्रसिंहं रिपुकुंभिसिंहं ।
 गत्वा कुमारीय मुदा नमस्या—मासानणीयस्तरभक्तिनम्रः ॥ ३६ ॥
 कृतप्रणामं तमवेक्ष्य हृष्यद्रोमा पुलोमारिरथो धरित्र्याः ।
 रहस्युपानीय रहस्यवेदी जगाद निस्तंद्रतरास्यचंद्रः ॥ ३७ ॥
 साम्राज्यलक्ष्मीकरपीडनाय जातप्रवीणप्रतिभे तन्जे ।
 विदांवरेण्य कच नापि नास्म—द्रृश्याः प्रशस्या विषयाभिवश्याः ॥ ३८ ॥
 विध्वस्तबाह्यारिचयोप्यजित्वा—तरंगशत्रूनतिमात्रशक्तीन् ।
 बाह्येतरारीन् जितवत्सु तेषु स्थितः कथंकारमहंचकास्मि ॥ ३९ ॥
 कियद्वराका सविकाशमाहू—राज्यं नृपाणां विगलत्कृपाणां ।
 इदं तु योगप्रणिधानभाजां यावद्वराकासविकाशमेव ॥ ४० ॥
 बाह्याः शरीरे किल शैशवीया भावा यथा द्योजिष्ठतात्ययेस्य ।
 हातुं तथाभ्यंतरगानपीमान् उदासते हंत किमत्र संतः ॥ ४१ ॥
 शक्तावसत्यां विषयाभिलाषो विडंबयसेव जनान् प्रयोक्तृन् ।
 शांतोऽनलः फूल्कियमाण उच्चैः किं पूरयत्याशु न भस्मनाऽस्यं ॥ ४२ ॥
 अपास्तलज्जं बहुदैन्यमस्मा नकामयंत स्मरकातरा याः ।
 ताः कामयेम द्यधुना मृगाक्षी वर्यं हहाऽतोपि विडंबना किं? ॥ ४३ ॥

मलातुराणामशुचौ शुचौ वा यथाप्रदेशे न विचारणास्ति ।
 स्त्रीणां तथा मूत्रपुरीपणवै गते नराणां मदनातुराणां ॥ ४४ ॥
 यत्प्रेरणादुत्तरलीभवतः कृशान्यकृशान्यपि न स्मरते ।
 तदप्यहो यौवनमस्तु काशापि तृष्णा विषयेषु निष्णा ॥ ४५ ॥
 ये पौत्रोनेन्मादभरे गतेषि कुर्वन्त्वर्वं विषयेषु रागम् ।
 निर्मासमज्ञाऽस्यितु ते दृगला लालारसास्वादनमाचरति ॥ ४६ ॥
 सर्वांगेषु निकृष्टमंगयुगलं स्त्रीणां तदुक्तं तयो-
 रादां विद्विवरं प्रसिद्धमितरत्प्रस्तावरधं पुनः ।
 तन्मध्ये यदपवरं प्रमसकृदिस्त्ववच्छोणितं
 ये तस्मादधुनापि नान्यवदनास्तेभ्योपि निदोऽस्तु कः ॥ ४७ ॥
 तद्राज्यकक्षीकरणान्मैता माजां गुणैकालय पालयाशु ।
 साहाय्यतस्तेष्यमुपेद्रसेवा—हेवकिचेताः सुखमस्तु भूपः ॥ ४८ ॥
 वार्धकयदोपोदयदुर्भगत्वान्मुक्त्वाद्य सद्यः कमलानिवास्मान् ।
 पति द्विजनामिव सौम्यमूर्त्ति साम्राज्यलक्ष्मीरूपतिष्ठतां खां ॥ ४९ ॥
 सुधाकिराज्यैष गिरा' चभक्ति—वल्लां प्रवेलन्वपलवान्धां ।
 कुर्वन्निव व्यज्ञप्यत् तर स्तां जगहेयतमावदातं ॥ ५० ॥
 देवापि राजन्नरक् तमेत द्राज्यं न चेतो बहु मन्यते मे ।
 द्युराहूवीवद्विवुधालिसेव्या लदंघिसेवा यदि लभ्यतेऽसौ ॥ ५१ ॥
 लत्पादप्ये सदसद्विवेक—कृद्राजहंसलमर्भीपातो मे ।
 हर्षापि सुव्यक्तकलंककारि राजन्नराजत्वमिदं कदाचित् ॥ ५२ ॥
 ज्येष्ठे तनूजे सति राज्यलक्ष्मी देव्या कदाचिन्न किलेतरस्मै ।
 जानन्नपीत्यं नयवर्त्मसंस्यां महां कथं दित्सति तामधीशः ॥ ५३ ॥
 हम्मीरदेवाय वितीर्य राज्यं मदंघिसेवानिरतो भवेति ।
 स्वप्ने निशाते शयितं निशाते मामाह विष्णुः करैव किमार्य ॥ ५४ ॥
 निरुत्तरीकृत्य ततो हठेना—निच्छ्रुतमप्येनमतुच्छ्रुचिन्त ।
 हम्मीरदेवं नृपतिलक्ष्मी ममीमनहातु मिलानिलासी ॥ ५५ ॥

ततश्च संवन्नववहिवहि—भूहायने माघवलक्षपक्षे ।
 पौष्ट्यां तिथौ हेलिदिने सपुष्ये दैवज्ञनिदिष्टवले जलिलये ॥ ५६ ॥
 पुरा पुरोधास्तदनु क्षितीन्दु भूपास्ततोन्ये सचिवास्ततश्च ।
 ततो महेभ्यास्तदनु प्रजाश्च तस्याभिषेकं रचयांवभूवः ॥ ५७ ॥ युग्मं ॥
 छायाकरैस्तस्य सितांशुशुभ्रं यदातपत्रं विभरांवभूवे ।
 छायाखिलस्यापि जगन्नयस्य वभूव तेनाऽद्वुतमेतदुच्चैः ॥ ५८ ॥
 एवं पतिष्ठयसकृत् पदेऽस्य क्षितिक्षितः ख्यातुमिवेति लोके ।
 शिरोभितोप्यापतती नृपस्य तस्याऽय वालव्यजने व्यभातां ॥ ५९ ॥
 अपाठिषुवृद्धिजनास्तदानी मराणिपुर्मंगलतूर्यकाणि ।
 अनर्तिषुर्नर्तिविदश्च गीत मगासिपुर्गायकमंडलानि ॥ ६० ॥
 पदेपदे वंदनमालिकानां माला निवद्वा वभुरुद्धसंस्यः ।
 गृहावलीनां नयनायमान—द्वारामिव भूलतिकाः सलीलाः ॥ ६१ ॥
 नरेद्मार्गेष्वभितो विकीर्णा विस्मेरपुष्पप्रकरा विरेजुः ।
 कांतं नवीनं प्राति भूमिदेव्या हासा इव स्फारतप्रकाशाः ॥ ६२ ॥
 हर्षप्रकर्षेण समंततोपि सद्यस्कवान्हीकजलप्रसिक्ताः ।
 नवे हृदीशे प्रकटीकृतात्म—रागा इवोद्रिंगभुवो विरेजुः ॥ ६३ ॥
 प्रयालयोत्तंसितशातकुंभ—मांजिष्ठकौसुभिककेतुदंभात् ।
 अधीश्वरं प्राप्य नवं हमीर—देवं विशंके पुरमप्यरज्यत् ॥ ६४ ॥
 साम्राज्यलब्ध्या मुदितोप्यमुख्य भूमंगमाशंक्य शिरांस्यधुन्वन् ।
 वृथा व्यषीदत्कणिराट् विवेद —————— ॥ ६५ ॥
 हृला श्रियं शान्तवक्रैरवाणां सुहज्जनांभोजकुले दधानः ।
 प्राप्नोदयो भूवलये स राजा —— न कस्याऽजनि विस्मयाय ॥ ६६ ॥
 विश्राणने कर्णनृपस्य नीतौ रामस्य शौर्ये च धनंजयस्य ।
 काले कलौ पंडितमंडलीनां किं जायतोदाहरणं समास्म ॥ ६७ ॥
 धर्मो जगर्जेव दरिद्रमुद्रा काचिन्ननाशेव बभाविव श्रीः ।
 समुललासेव नयद्मोपि वामं नवतर्तेव तदीयराज्ये ॥ ६८ ॥

कालानलो ना उजनि नाभिरामो रामो भवन्नो भरती रतेभूत् ।
 आसीन चिते जनकोपि कोपि हमीरमालोक्यंता जनानां ॥ ६९ ॥
 अहानि तान्येव सुखावहानि हमीरदेवो उजनि येषु भूपः ।
 लोकास्त एवात्तशुभावलोका वक्रांवुजं यै देवदेव उद्दीयं ॥ ७० ॥
 विकासिकाशाभिनवप्रवाल—जिदंतदंतच्छददीप्तिदंभात् ।
 हदुलसद्वाङ्ग्यरागसिंधो विस्तारयस्तारतरानिवोर्मान् ॥ ७१ ॥
 रुजार्दनादिव्यथ दैत्रसिंह, स्वस्यावसानं निकटं विजानन् ।
 न्वेहेन हमीरनृपाय राज्य—शिक्षामिमां प्रारभत प्रदातुं ॥ ७२ ॥
 खीणं श्रियां वा कच नापि मागा विश्वासमासां क्षणभंगुराणां ।
 रक्ता विरक्ताश्च सतामपि स्युः पदे पदे ज्मू विंपदे यदाशु ॥ ७३ ॥
साम्राज्यमसाद्य महत्तमेषु स्म विस्मरे माविनयं नरेश ।
 पुमान् वृहद्दानुरिवाविनीतः कुलस्य सर्वस्य विनाशहेतुः ॥ ७४ ॥
 अप्यार्थकार्याणि विचार्य कुर्वन् विवेकवानेष जगज्जनेषः ।
 जगन्निवासा तदियं नृपत्व—लक्ष्मीः क्यं तं विजहाति तात ॥ ७५ ॥
 शक्तोपि देह्यप्रकटीकृतात्म—शक्तिः पराभूतिपदं सदैव ।
 कारीषवन्हिर्वद वत्स कस्य कस्याशु न स्यादतिलंघनीयः ॥ ७६ ॥
 सदा सुदाचारपरो नरेद्दत्तेष्यो मुनीनामपि निस्तृहाणां ।
 कुशीलताभायवरं खलोपभेगाय तैलीव भवस्यवश्यं ॥ ७७ ॥
 धर्मार्थकामा इव सामदान—भेदाः क्रमेणैव पुरा प्रयोज्याः ।
 सर्वात्मनैषामसति प्रचारे धार्या मतिर्मेक्ष इवाथ दंडे ॥ ७८ ॥ {
 अनंतरो यो विषयेषु राजा संवर्धितः श्वेशकरः स्त एव ।
 गृहोंगणांतविषवृक्ष उसे कालं कियंतं कुशलं गृहस्य ॥ ७९ ॥
 राज्यस्य धर्माः किल पञ्च ये तान् पञ्चेद्विषयाणीह वदन्ति संतः ।
 प्रलीयमानेषु तदेषु राज्य मपि प्रलीयेत वपुर्यथैव ॥ ८० ॥
 शक्ति समासाद्य सदोदतेन कार्या मति विक्रम एव पुंसा । }
 } तिर्यक्षु भूरिष्वपि पश्य तिः पराक्रमादेव न किं मृगेन्द्रः ॥ ८१ ॥

नये वियं सम्यग्नासयित्वा युक्तः प्रयुक्तो न पराक्रमोपि ।

छलावलंवेन विनैव तावत् सिंहोपि हनुं प्रविशेषिभं किं? ॥ ८२ ॥

बुद्धयैव सिद्धिर्यदि तन्नपुष्टे रपि प्रहर्त्तव्यविधिर्विधेयः ।

पश्य प्रसूनैरपि युध्यमानः स्मरो हराक्कां गतिमाससाद ॥ ८३ ॥

शौर्यं च बुद्धिर्मिथुनं तदस्मात् अदूषिताद्यमुदोति निलं ।

न चैकतो विश्वमपि प्रपश्य संजायते हन्दूत एव सर्वं ॥ ८४ ॥

जिगीपुणाऽरौ वलशालिनापि यात्रा विदेया स्वलु जेय एव ।

ज्वलाजटालीकृतदिङ्गुखोपि नांवूनि दग्धुं क्रमते दवाप्तिः ॥ ८५ ॥

रिपोरपि स्वाश्रयमागतस्य करोति सत्कारविधिं विधिजः ।

तथाहि मीनांशमुपागतस्य नोचं पदं किं भृगुनंदनस्य ॥ ८६ ॥

यथा न पीडा भवति प्रजानां य्राद्य स्तथा धीधन तत्करोपि । ८६ ॥

किं नाम पुष्पाणि चिनोति पुष्प—लावी लतानां जनयन्विवाधां ॥ ८७ ॥

निवासिता येन स एव वेत्ति प्रायः प्रजानां सुखदुःखभावं ।

वध्या विजानाति किमगं गर्भ—प्रपोषणं वा वहनश्चर्मं वा ॥ ८८ ॥

धनं प्रजानामयथाऽपराधं गृह्णन् विजानाति न तच्च ताः स्वाः ।

इदं नृपस्याऽशकुनं तथाहि राज्यरप्य नाशेऽस्य न तच्च ताश्च ॥ ८९ ॥

सर्वस्वनाशोपि कुले विरोधोद्वैधं सुधीर्नो विदधीत कश्चित् ।

कुले विरोधो रचितो निनाय सुयोधनं किं निधनं न सद्यः ॥ ९० ॥

प्रजासु पीडा स्वकुले विरोधः पक्षदृशं पेषणयंत्रमस्मिन् ।

चूर्णीकृतं धान्यमिव प्ररोद्धुं पुनर्न राज्यं समुपैति शक्तिं ॥ ९१ ॥

स्वमेव पुष्णन् प्रभुवंचनेन नार्हत्युपेक्षामनुजीविर्वर्गः ।

कर्षद्रसाया रसमात्मने किं नोन्मूल्यते क्षेत्रगतं तृणादि ॥ ९२ ॥

मातेव राजा हितकृत् प्रजानां मातुः सपलीव नियोगिर्वर्गः ।

तयार्पितानां च करे तदस्याः क वृद्धिरासां कच जीवितव्यं ॥ ९३ ॥

स्वतः कुलीनोप्यधिको विधेयो राजानुजीवी न कदाचिदेव ।

यतो जडात्मा वटवप्रवृद्धः स राज्यसौधस्य विनाशहेतुः ॥ ९४ ॥

प्राजः सप्तनैः परिभूयमानो—प्युदीपिपन् न खजति स्वदेहां । १
 दिवाकरालुभकरोप्यनुद्यन् नभः शंशांकः पुनरभ्युदेति ॥ ९५ ॥ १
 चिरंतनान्मन्त्रिवरान् विहाय साम्राज्यभारो निहितो नवेषु ।
 क्षणेन मूलादपि नाशमेति यथाजविपक्षेषु जलं घटेषु ॥ ९६ ॥
 स्याद्राज्यमन्त्रेषु किलैक एव श्रेयानमात्यो न पुनर्दिंतीयः ।
 आरोहणं यानयुगस्य तज्ज्ञा न प्राणसंदेहकरं स्मरन्ते ॥ ९७ ॥
 यो यत्र रक्तो यदि वा विरक्तो भावे विवेको नहि तस्य तत्र ।
 अतो न तन्मन्त्रविधौ विधेया शिक्षा तदीया सुविच्यक्षणेन ॥ ९८ ॥
 मन्त्रान्वहूनामपि धीसपानां श्रेयस्तरान्वै वदंति संतः ।
 गर्भस्य मातुश्च कुतः शिवाय करा बहूनां वत् सूतिक्ष्णानां ॥ ९९ ॥
 पूर्वं सद्व्येव विचार्यं सम्प्रकृ मन्त्रं ततः सम्मतिमाददीत ।
 संवादिता चेत् तदिदं विधेयं नोचेत्तद्वै र्मतिराविरास्या ॥ १०० ॥
 विराद्वपूर्वः पुरुषः प्रधानपदे कदाचिन्न पुनर्विधेयः ।
 ताटुग्छलं प्राप्य तथाविधा हि द्रुत्यंति नूनं धृतगुप्तवैराः ॥ १०१ ॥
 पुमान्विरादो विजहाति नैव धीमन् युगांतेपि विरोधभावं ।
 अद्यापि पश्यार्यमणं विधुं वा तुदन्निर्वर्तेत विधुंतुदो न ॥ १०२ ॥
 महाब्लेनापि कलिर्न कार्यः समं शकेशेन लसच्छ्लेन ।
 तथा समर्थोपि वलिर्विजिये छलप्रधानेन जनार्दनेन ॥ १०३ ॥
 पुरः पुरो जायदुदयकष्टं दुरोदरं द्वूरत एव हेयं ।
 द्वुरोदरारंभवशेन कां कां विडंबनां पांडुसुता न जग्मुः ॥ १०४ ॥
 बलबलं सूत्रगतं विचार्यं सवियहां यो विदधीत वृत्तिं ।
 रा एव तज्जहुर्गौरवाह—शास्त्रज्ञधुर्यल मुपैति तात ॥ १०५ ॥
 दख्षेति शिक्षां शुभवदसख्यां गेहेच देहेच निरीहचिन्तः ।
 लैत्रप्रभुः स्वात्महितं चिकीर्पन् श्रीआश्रमं पत्तनमन्वचालीत् ॥ १०६ ॥
 शिवापि जंदूपथसर्थिवाही विराजते यत्र शिवः स्वयंभूः ।
 यो ध्यातमात्रोप्युरुभक्तिभाजां दत्ते न किं भुक्तिमिर्वाशु मुक्तिः ॥ १०७ ॥

मज्जच्छचीदृग्युगलाकुवेल—विष्वगलत्कज्जलमेचकांत्रु ।
 चर्मष्वती यत्र सरिद्वहंती पुण्यश्रियो वेणिरिवाविभाति ॥ १०८ ॥
 ज्वलिष्यदेतद्विरहाग्नितप्त मिवांत्रकाव्यवदस्तुवैषः ।
 पृष्ठेऽथ हृत्सेसिचतः समेत्य व्यजिज्ञपन्नेनममात्यमुख्याः ॥ १०९ ॥
 साम्राज्यलक्ष्मीं विरहय्य पूर्वं मुमुक्षतोऽस्मानपि संप्रतीश ।
 खद्योतंवत् बद्विरहांधकारे भाग्यानि नो यांति पुरा प्रकाशं ॥ ११० ॥
 भवतदृग्मलोकनमुक्तयोगं प्रपत्स्यतेऽदो नगरं नरेश ।
 रंगत्पतंगोज्वलविंदिंव—विवर्जितस्य श्रियमंवरस्य ॥ १११ ॥
 वृष्टया सुधाया इव सौम्यदृष्टया सिंचन्यैतान्निजगाद भूपः ।
 मा काष्ट कष्टं विदुषामनिष्टं कृते मम स्वात्महितं चिकीर्षोः ॥ ११२ ॥
 इदं पुरव्योममदंशुमालि—प्रतापरोचिश्वयशून्यशोच्यं ।
 हंमीरचंद्रेभ्युदिते प्रकाम—श्रीकं भविष्यत्यचिरेण नूनं ॥ ११३ ॥
 मद्वंशपायोरुहराजहंसस्तैस्ते गुणैर्विशक्तप्रशंसः ।
 संसेव्यमानोहमिव प्रसाद—दानैः सदानन्दयितैष युष्मान् ॥ ११४ ॥
 इत्थं सहैतान् विसृजन् अवापत् पल्लीं पुरीं यावदसौ नरेशः ।
 लूता विनिर्गत्य पपात तावत् स्वयंच भेजे लघु देवभूयं ॥ ११५ ॥
 असासहीभिर्विहं प्रियाभिरष्टाभिरिष्टाभिरथाग्नितस्य ।
 तत्रैव संस्कारविधिविधिज्ञैः श्रीजैत्रसिंहाधिपते वित्तेने ॥ ११६ ॥
 अथाभिषिंचन्नवशोकभूयं नवावतारं हृदि बाष्पपूरेः ।
 चकार मोहप्रहिलीकृतात्मा हम्मीरहेवः परिदेवनानि ॥ ११७ ॥
 तातेति तातेति वचः प्रघोष—शुष्यहूलस्यापि ममाऽवनीश ।
 यद्वर्णनं न प्रददासि तत्का तवौचिती संगतिमंगतीयं ॥ ११८ ॥
 विश्वत्रिलोकीतिलकायमानं व्यधात् विधेयस्त्वं पाणिरेनं ।
 कथं स एवास्य विनाशहेतोः प्रागल्प्यमभ्यस्पति हे हताश ॥ ११९ ॥
 हुताशानाऽसज्जनकालकूटान् परंतपोर्जीनिति को व्यधत्त ।
 श्रीजैत्रसिंहं नृपतिं प्रणिघन्नजायतास्योन्नरमद्य वेधाः ॥ १२० ॥

धातविंगर्ह्यादभितोपि लोका—पवादतो पद्यापि नासि भीतः ।
 तथापि पाणी कथमुत्सहेतां नृत्यमेनं तव हंत हंतुम् ॥ १२१ ॥
 केनापि शंके पविशैलसाराण्यादाय चक्रे हृदयं विधातुः ।
 क्रुंदत्यपीत्यं मयि मुक्तकंठं नाद्यापि यज्ञकरुणा रुणदि ॥ १२२ ॥
 कंठस्य होहेति वचांसि दृष्टगो रसं कपोलस्य कराब्जकोशः ।
 चित्तस्य शोकः शरणं हमीर—देवस्य तश्चाहनि जायते स्म ॥ १२३ ॥
 इत्यं महाशोकसमुद्रमधं उद्धर्तुमेनं जनताहिताय ।
 अकर्णधारायतविग्रवीज्ञाजदिव्यादिभिर्ब्रह्मविदां वरेण्यैः ॥ १२४ ॥
 जगाम तातो निधनं ममेति वृथा कृथा मा क्षितिपाल खेदं ।
 कस्याप्यवद्या निधनस्य शस्य दृष्टाः श्रुता वा पितरो व विश्वे ॥ १२५ ॥
 शासावधि स्यात्पलु जीवितव्यं शासः प्रसिद्धः स तु वायुरेव ।
 वायोरिहान्यज्ञरलं न किञ्चिद्यज्ञीव्यते तन्महदेव चित्रम् ॥ १२६ ॥
 क्रीडां करिष्यति कियचिरमेष हंसः
 स्त्रिघोलसत्कलरबोव शारीरवाप्यां ।
 कालारघट्टिकावलिपीयमान
 मायुर्जलं शिगिति शोषमौष्टि यस्मात् ॥ १२७ ॥
 इयं मायारात्रिवहलतिमिरा मीहललितैः
 कृताज्ञाना लोकास्तदिह निपुणं जायत जनाः ।
 अलक्ष्यः संहर्तु ननु तनुभृतां जीवितधना—
 न्ययं कालश्वीरो भ्रमति भ्रुवनांतः प्रतिदिनं ॥ १२८ ॥
 लंकाभर्तुर्निधनरुचिना चापहस्तेन येन
 क्षिप्तास्तास्ताः पितृपतिमुखे कोटयो राक्षसानां ।
 सोपि स्फुर्जदिवसरजनीघोरवक्त्रेण राम-
 स्ताम्यन्मूर्तिर्झगिति गिलितः कालनक्तंचरेण ॥ १२९ ॥
 सूनोर्मन्मनभाषितानि शिशुता हृदयस्य जीवादिशो—
 त्युक्तीर्योवनगस्य यस्तत्र पिता माधुर्यधुर्याण्यपात् ।

क सर्वे वसुधासुधाकरसुधास्वादोऽधुना प्रीतये
 तस्य लद्यशसैव तृप्तिरमरीगीतेन पीतेन चेत् ॥ १३० ॥
 इत्थं स्मार्तविनोदमोदिहृदयप्रज्ञालवक्त्रांबुज—
 प्रादुर्भूतविशेषतत्त्वभणितिश्रेणीप्रबुद्धाशयः ।
 शोकद्वेषिच्चमूर्मूर्दलयितुं वीरं विवेकं सृजन्
 वेशमेव स्वमपालयन्तितिलं हम्मीरदेवस्ततः ॥ १३१ ॥

इति श्रीजयसिंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रसूरिविरचिते श्रीहम्मीरमहाकाव्ये वीरांके श्रीहम्मीरदेवराज्यामिवर्णनो नामाष्टमः सर्गः समाप्तः ॥

अथ नवमः सर्गः

अथास्य षडुणांस्तिस्थः शक्तीभूपस्य विभ्रतः ।
 दिग्जयायानपायाय स्थृत्यालु मनो उभवत् ॥ १
 ततो दैवज्ञविज्ञात—लग्ने लम्बेदूरुग्रहे ।
 वंद्याभिर्गोत्रवृद्धाभिः कृतयात्रिकमंगलः ॥ २ ॥
 पश्याद्वृतोष्णस्त्रिव्रत ऊर्ध्वाङ्गुष्ठसमीरणः ।
 नृपस्तुरंगमारुक्षत्पुरस्कृतसितद्युतिः ॥ ३ ॥ युग्म
 स्वतोधिकोजसं वीक्ष्य माम्लासीदेनमुष्णस्त्रक् ।
 इतीवास्योज्वलं शीर्षे छत्रं छायाकरैर्दधे ॥ ४ ॥
 पास्यन्त्यस्याऽखिलं सैन्या मद्वारीति विशंकिनी ।
 तं वालव्यजनव्यांजा—दागाहंगेव सेवितुं ॥ ५
 चंपाया इव चंपेश ख्लिपुरख्लिपुरादिव ।
 प्रकंपयन् धरां धीरो निर्ययौ नगराद्वहिः ॥ ६ ।
 पराग इव पाथोजा त्पार्थपाणे: शरा इव ।
 पुरतः स्फुरितोत्साहाः षष्ठे सैन्या विनिर्ययुः ॥ ७
 निर्मिमाणा मदांभोभि विष्वकर्दमिलामिलां ।
 गजिसंतजिताराति—शीर्ढीर्या निर्ययुर्गजाः ॥ ८

प्रखरप्रस्फुरत्पदा आसृष्टपुरुषोत्तमाः ।
 चेलुस्तार्ष्याः परोलक्षाः प्रत्यक्षास्तार्षका इव ॥ ९ ॥
 उच्चैर्धर्जालीविभ्राणैः प्रशस्तस्पंदनैस्तथा ।
 यथा तदेतोर्बिक्षिते स्तिलैर्भेजे न भूतलं ॥ १० ॥
 वियत्कुक्षिभरिस्तार—हुंकारमुखराननाः ।
 पत्तयो वन्गु वलंतो नृपचित्तममूदन् ॥ ११ ॥
 वायाव्यतिकराकांत—पताकार्पितदृष्टयः ।
 मिथो हहेति जल्पाका रेखिरे वैजयंतिकाः ॥ १२ ॥
 पदप्रपातप्रोद्भूतै रभितोपि रंजोव्रजैः ।
 छायार्थमिव सैन्यस्य प्रतेने दिवि मंडपः ॥ १३ ॥
 केचिद्रजानां केचिच्च पत्तीनां केपि वजिनां ।
 रथानां केच नावोचन् सैन्ये तस्य प्रभूतां ॥ १४ ॥
 परःसहस्रैर्गर्धैर्वैः परो लक्ष्मैश्च पत्तिभिः ।
 क्रमात्क्रमन्धरां धीरो प्रापद्वीमरसं पुरं ॥ १५ ॥
 तत्र श्रिताभ्यमित्रत्वं गर्जन्नर्जुनभूपतिं ।
 कुद्यपित्वासिदंडेन स्वनिदेशवशं व्यधात् ॥ १६ ॥
 ततो मंडलकृत् दुर्गा त्करमादाय सत्वरं ।
 ययौ धारां धरासारां वारांराशिर्महैजसां ॥ १७ ॥
 परमारान्वयप्रौढो भोजो भोज इवापरः ।
 तत्रांभोजमिवानेन राजा म्लानिमनीयत ॥ १८ ॥
 ततोति बलभारेण कासारितमहीतलः ।
 व्यधादवर्तीं दंतींद्र—मदाक्षप्रांतकाननां ॥ १९ ॥
 शिप्रां विप्रांजलिस्तकैः सिक्कवप्रां पयःकृणैः ।
 दृष्ट्वा तस्याभ्वन् सैन्याः सज्जा मज्जनहेतवे ॥ २० ॥
 विमुक्तबंधनास्तत्र कृतमज्जनकौतुकाः ।
 नासन् रेवानदीरेवा—हेवाकिहृदया गजाः ॥ २१ ॥

धुन्वंतः कंधराकेशान् नाजिनः स्नातनिर्गताः ।
 आसारं तेनिरे तीरे तटिन्याः पदुकांतमः ॥ २२ ॥
 उन्मज्जत्कुंभिकुंभा रा ऋवंती रैनिकादायं ।
 हरतिस्म चकोराक्षी यथा पीनोश्मकुचा ॥ २३ ॥
 नृपोपि निर्भितम्बानो हितदानेकतानभीः ॥
 तत्रानर्च महाकालं—कालं दुष्कर्मयेतिणां ॥ २४ ॥
 प्रविश्य मध्ये मेघश्ची—विशालां तां निभालग्न् ।
 नैकशो विक्रमादित्यं सस्मार स्मेरनिकमः ॥ २५ ॥
 विनिवृत्तस्तो विश्वो विश्वो रक्तरणान्तर्नां ।
 सृजन् शोर्यवतां धुर्य श्विकृट मकुद्यत् ॥ २६ ॥
 ततः स्फुटं नदन्मेद—पाटपाट नपाटने ।
 प्राप्यार्तुद्वाद्विं सांद्रश्ची स्वावासान्ध्यवेदायत् ॥ २७ ॥
 प्रतीभवुद्वग्या विवान् स्वान् रक्षाटिकीणु शिलास्ति ।
 संपश्यतो अर्थं स्वस्य सिधुराः प्रधनोद्गुराः ॥ २८ ॥
 हरिन्मणिगणस्यात्र प्रोलतसंख्यो मरीचयः ।
 नवदूर्वावणभांति तद्रयानामजीजनन् ॥ २९ ॥
 श्रमेण वर्मभिः सैन्ये रथिशाखं निवेशते ।
 रेजिरे शैलराजस्य सुभटा इव शाखिनः ॥ ३० ॥
 तत्र विश्रम्य विश्रम्य पादपानां तले तले ।
 गीयमानानि भिष्णीभिः स्वयशांस्यशृणोन्नृपः ॥ ३१ ॥
 घनधीध्याततन्नाग—प्रमोदिशिलिकूजितैः ।
 जगाविवार्दुदो इमुप्य दिग्जयप्रभवं यशः ॥ ३२ ॥
 कुंभिकुंभमदांभोभि द्विगुणीकृतनिर्झरः ।
 आरुद्य पृष्ठमस्यादे श्वारिमानमलोकत ॥ ३३ ॥
 वसतौ विमलात्मायं विमलस्याऽर्पभप्रभुं ।
 ननाम नोत्तमानां हि चित्ते स्वपरकल्पना ॥ ३४ ॥

तत्र श्रीवस्तुपालस्य कीर्तनं कलिकर्त्तनं ।
 दृष्ट्वासौ विस्मितो नैक—वेलं मौलिमकंपयत् ॥ ३५ ॥
 प्रणम्य महतीभक्तिः सर्वदामर्दुदां ततः ।
 आश्रमेऽस्तुपतीजाने विशाश्राम धणं नृपः ॥ ३६ ॥
 मंदाकिन्यां विधायोचैः स्तपनं शमनं रुजां ।
 अपूजयज्जगत्पूज्य मथासावच्छेष्वरम् ॥ ३७ ॥
 साक्षाद्वन्नजयस्येह धारातर्षस्य धन्वितां ।
 निरीक्ष्य नृपतिर्जिते विस्मयोत्तानलोचनः ॥ ३८ ॥
 प्रचलहृलपायोधि—मैनाकीकृतवैरिणः ।
 अत्राभूत्खर्वदो गर्वं सर्वदोस्यार्दुदेश्वरः ॥ ३९ ॥
 ततोवतीर्य वर्णश्री मिर्धनं वर्धनं पुरं ।
 चंगामपि गलद्रंगां चक्रे चक्रेरिविकम् ॥ ४० ॥
 अजयोपपदं मेहं मध्ये कृत्य रा कृत्यवित् ।
 पुष्करं तीर्थमाराद्य दुष्करं पुण्यमर्जयत् ॥ ४१ ॥
 आनर्चं भूपस्तत्रादि—वराहाख्याघरं हरिं ।
 चित्रं दशावतारोपि न यो दाहात्मतां गत ॥ ४२ ॥
 प्रयाणपटहधान—प्रतिष्ठनितकंदरान् ।
 पश्यन्स्वर्कीर्तिगानैक—तानानिव धरापरान् ॥ ४३ ॥
 ततः शाकंभरीद्वारि वारस्त्रीवारलोचनेः ।
 अभूनिषीतलावण्य—सर्वस्तो वसुधेश्वरः ॥ ४४ ॥
 अदसीयरिपुत्रैण—गलहृतोचनवारिभिः ।
 तदादिलवणस्येह मन्ये खानिरजायत ॥ ४५ ॥—
 धस्तराद्यं महाराद्यं खंडिलं खंडितप्रभं ।
 चंपां च विस्फुरकंपां भूपस्तदनु तेनिवान् ॥ ४६ ॥
 ककरालं करालश्रि कृत्यास्यान्न तस्युप ।
 श्रीमांस्त्रिभुवनाद्रीद्वौ मिलदत्तमहोपदः ॥ ४७ ॥

चतसृष्टिपि दिक्षेवं स्वाज्ञां राज्ञां स मौलिपु ।
 मौलिलीलायितां विभ्रन् सपुरोपांतमासदत् ॥ ४८ ॥
 अमान् पुरांतरे पौर—रागांभोधिर्नृपागमे ।
 केलद्रक्तध्वजव्याजात् दधावुद्देलतामिव ॥ ४९ ॥
 द्वारि निर्यज्जनप्रौढ—द्युतिदिव्यांशुकच्छलात् ।
 षुरमप्यहसत्सीत—प्रीतिवेषेयुषि प्रभौ ॥ ५० ॥
 उदंचितकरैर्विप्रै हृत्ताः शृण्वन्नथाशिषः ।
 वंदिवृदंजयारवै मुखरीकृतदिह्मुखः ॥ ५१ ॥
 धर्मसिंहादिभिर्मुखै सम्येख प्रणतक्रमः ।
 पुरं प्राविशदुर्बादु रतुच्छोत्सवसच्छविः ॥ ५२ ॥
 उत्तमिताः प्रतिद्वारं पैरैरुत्सववांछया ।
 कलशा रेजिरे सद—श्रीणामुरासिजा इव ॥ ५३ ॥
 सफूर्जन्त्रूर्यावलीध्वानै राहूता इव सर्वतः ।
 सकतान्यकार्यां नार्येथ द्रष्टुमेन दधाविरे ॥ ५४ ॥
 क्षिप्त्वैकं कुण्डलं कर्णे करेऽन्या विभ्रती परं ।
 रेजे पुरः स्फुरच्चक्रा सेनेवानंगभूपतेः ॥ ५५ ॥
 एकेनैव कटाक्षेण विश्वं जेतुमहं सहा ।
 आख्यांतीवेखशोभिष्ठ पैरैकांजितलोचना ॥ ५६ ॥
 असमाप्ततयाऽन्यस्या वेणिः पर्चांगुलीधृता ।
 पद्मकोशविनिर्गच्छत्—भृंगश्रेणिभ्रमं दधौ ॥ ५७ ॥
 दंतक्षताद्वा कस्याश्चिद्दिनुते कीटिका करे ।
 भालेनास्याजिता कृष्णा कृशा लेखेव सीतगोः ॥ ५८ ॥
 उपरुद्ध करेणैव वेगान्नीवीमसंयता ।
 प्रस्थिताभात् परासादी वल्गुवल्गत्करो यथा ॥ ५९ ॥
 प्रसाधिकाकरात्पादं रभसाक्षिष्य काचन ।
 चचालालक्ककानु—मितांघ्रिस्पृष्टभूतला ॥ ६० ॥

कुंभिकुंभेक्षणादात्म—स्तनापद्धतिशंकिनी ।
 काचिदन्वेष्यमास पाणिना स्वमुरो मुहुः ॥ ६१ ॥
 सव्यांगभूपर्णं सव्ये—तरांगे विभ्रती परा ।
 साम्यं मिथोजनयोरेव स्माहेव जितविश्वयोः ॥ ६२ ॥
 पश्यत्युदंचितर्मीवं पादायाकांतभूः परा ।
 विजेतुं कुंभिनः कुंभा निवाभादुन्मत्कुचा ॥ ६३ ॥
 धमिलवंपे कस्याश्च दंगुल्यंतर्विनिर्गता ।
 कलिका चंपकस्येव रेजे पत्रावलीवृता ॥ ६४ ॥
 करावज एव विधाणा रेजेन्या कनकावलीं ।
 यूनां नेत्रकुरंगाणां क्षेमुकामेव वागुरां ॥ ६५ ॥
 सुप्रसाधितसव्यांघी रणद्धिर्नूपुरैः परा ।
 अर्धनारीश्वरालोक—रागिणां रागमादधे ॥ ६६ ॥
 शिरस्यपिहितेन्यस्या रक्षा वेणिमुखस्थिता ।
 फणभृतः फटाटोपे फणामणिरिवावभौ ॥ ६७ ॥
 तानवं प्रापयन्मध्यं वक्षोजौ गौरवं नयत् ।
 खीणामूर्धस्थितं रेजे प्रभुशक्तिमिवाश्रितं ॥ ६८ ॥
 दृग्द्वयेन पिंडयोस्याऽसीमं लावण्यवारिधि ।
 जियुश्चलुत्रयापीत—ससीमाठिंष मुनिं ख्रियः ॥ ६९
 अवातावसराः काश्चिन्कटाक्षीर्विष्वधुर्नृपं ।
 ता धानुष्क इवाऽमुश्य कामः काढैर्व्यडंबयत् ॥ ७० ॥
 पिंडयो नृपलावण्य—मुधां तृप्तिं न लेभिरे ।
 तथापि शिरसः कंपं सद्यः काश्चन तेनिरे ॥ ७१ ॥
 इत्यं पुरवरांगीभि र्मनोहस्य दृग्ंचलैः ।
 निपीयमानलावण्यः स स्वं प्रासादमासदत् ॥ ७२ ॥
 अहितापकरस्फार—विकमाकांतभूतलः ।
 अच्युतस्थितिरप्यासी न स कापि जनार्दनः ॥ ७३ ॥

व्याख्या धर्मार्थकामाख्याः पुरुषार्थस्त्रयोप्यमी ।
 यथायोगमवाप्तात्मा ज्वसरास्तं सिषेविरे ॥ ७४ ॥
 अहिंसाटोपमाविध्रद्विलसत्तर्वमंगलः ।
 महेश्वरोपि तद्राज्ये न विषादी जनोऽद्वृतं ॥ ७५ ॥
 कोटियज्ञफलं राजा पृष्ठोन्येद्युः पुरोहितः ।
 विश्वरूपाख्ययाख्यातो व्याचख्याविति तं पठुः ॥ ७६ ॥
 जिल्ला भुजवलेनोर्वा कोटियज्ञं यथोदितं ।
 निर्मिमाणो नृपः प्रीति—पात्रं स्यात् त्रिदिवश्रियां ॥ ७७ ॥
 इति स्मृतिसुधांभोधि—छटाछोटपटुच्छविं ।
 निशम्य तद्विरं भूपस्तं क्रतुं कर्तुमैहत ॥ ७८ ॥
 आहूताः पुरुहूतेन ततो भूमेः प्रमोदिना ।
 मिमिलुर्वाङ्डवास्तत्र दुष्कर्मोदधिवाङ्डवाः ॥ ७९ ॥
 अंतःस्फुरच्चतुर्वेद—सुधांभोधेरिवोर्मयः ।
 रेजिरेजेषु विप्राणां गोपीचंदनभंगयः ॥ ८० ॥
 नियस्त्रानवशात् पिंगी—भूतकुंतलकैतवात् ।
 विप्राणैः परमं तेजः शिरस्यंतरमादिव ॥ ८१ ॥
 द्विभ्रमक्षिप्तस्त्रद्राक्षा—क्षमालाव्यपदेशतः ।
 भृंगैरिवांबुजभ्रांत्या लीनैर्भूषितपाणिभिः ॥ ८२ ॥
 अंहोराशिपरित्रासि—काशीवासप्रकाशिभिः ।
 आययानं परानंदवर्षिभिश्च महर्षिभिः ॥ ८३ ॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥
 मारेन्वारणं सप्त व्यसनानां च वर्जनं ।
 मोक्षणं गुस्तिगुसानां प्रावर्त्तत तदा पुरे ॥ ८४ ॥
 तोरणभूलतोत्तुंग—कल्याणकलशस्तनी ।
 शुशुभे वेदिका तत्र यज्ञश्रीरिव देहिनी ॥ ८५ ॥
 धूमस्तोममिषाद्वूप—किल्बिष्ठं विक्षिपन्निव ।
 ज्वालाजिव्वोत्र जज्वाल ज्वालाजटिलितांबरः ॥ ८६ ॥

द्विजादेशानृपो यज्ञ—दीक्षामीक्षारुठाक्षिनः ।
 स कृतोपनिषदेद्वदी वेदीपाश्वर्वमशिश्रियत् ॥ ८७ ॥
 मंत्राहूतत्रयस्त्रिंश—दनुजदेविकोटयः ।
 जुञ्बति स्म वृहद्धानौ वाडवा द्रव्यमंडलं ॥ ८८ ॥
 वेदमंत्रानुभोवाला रुचिना रुचिना झुना ।
 पिपिरे सर्पिषां विप्रा—र्पिताः स्फीताः परंपराः ॥ ८९ ॥
 तदर्थास्यसुधायागात् दाहभीचकिता इव ।
 आपतंत्यपि हव्यानि तदा जगृहिरे मुराः । ९० ॥
 गायत्सु मधुरं वैदी—ऋचो विप्रेषु हर्षतः ।
 चलत्कीलावलिव्याजा ननर्जेव हुताशनः ॥ ९१ ॥
 नृपपुण्यप्रभविण निःप्रत्युहं द्विजेश्वराः ।
 ययुः क्रतुकियापारं भवपारं तपस्विवत् ॥ ९२ ॥
 हाटकानां ततः कोटि क्षोणी । ग्रसंपदं ।
 भूदेवेष्यो नृदेवोऽदा दक्षिणां चारुलक्षणां ॥ ९३ ॥
 नृपविश्राणितस्वर्ण—कूटेषु नटतो द्विजान् ।
 निरीक्ष्य निर्जरा मेष—क्रोडक्रीडामदं जहुः ॥ ९४ ॥
 इहैप स्वर्णदानेन तथाऽतुपदर्थिनः ।
 तान्विहायोच्चकैर्दात् नुपास्यित यथार्थिता ॥ ९५ ॥
 रत्नराशिप्रदं केचि केचित्पुष्कलनिष्कदं ।
 गजदं वाजिदं केचित् श्रीहम्मीरं तदास्तुवन् ॥ ९६ ॥
 विश्राणनं सृजन् चिता—कल्पनाकामनातिगं ।
 स चितामणिकल्पदु—कामकुभेष्यधात् घृणां ॥ ९७ ॥
 सितोपलामिलन्मुग्ध—दुग्धादिरसपेशलं ।
 राजा तदा मुदा तेने प्रावर्यं भोज्यं द्विजन्मनां ॥ ९८ ॥
 ततः पुरोहितेनाभि—युक्तो युक्तं पुरोहितं ।
 आददे नृपतिः प्रीतो मासमिकं मुनिव्रतं ॥ ९९ ॥

इतश्च शत्रुहद्दलयां दिल्लचां शकमतछिका ।
 बभूवाल्लावदीनाख्यो व्याख्यः शौर्यवतां धुरि ॥ १०० ॥
 ज्ञातभूपस्वरूपेण तदा तेन स्वसोदरः ।
 उम्भूखानाऽख्यया ख्यातो जगदे जगदेकजित् ॥ १०१ ॥
 रणस्तंभपुराधीशो जैत्रसिंहोऽभवत्पुरा ।
 प्रददौ स सदा दंडं मम चंडौजसो भयात् ॥ १०२ ॥
 हम्मीरनामा तत्सूनु रथुनाऽखर्वर्गर्ववान् ।
 दंडं दूरत एवास्तु न वाक्यमपि यच्छति ॥ १०३ ॥
 स महौजस्तया शक्यो जेतुं नामूदियच्चिरं ।
 व्रतेस्तिथीतयेदानीं लीलयैव विजीयते ॥ १०४ ॥
 तद्रत्वास्यारणस्तंभ—तलं देशं विनाशय ।
 हते देशे स संस्थातुं सासहिः कति वासरान् ॥ १०५ ॥
 इस्यवाप्य प्रभोराज्ञा—मुम्भूखानोऽयमर्पणः ।
 प्रतस्येष्टायुतीमाना—श्वारस्फारविक्रमः ॥ १०६ ॥
 रंगनुरंगतुंगोर्मि र्गजद्विरदवारिदः ।
 शाणोलेखितशस्त्रीर्वो रेजेऽस्य बलवारिधिः ॥ १०७ ॥
 भुग्यन् बलभारेण फटाटोपं स वासुकेः ।
 प्रवेष्टुमक्षमोभ्यंत—र्वर्णनाशातटे स्थितः १०८ ॥
 ज्वालयन्त्रुद्वसान् ग्रामान् आर्द्रवल्लांश्च चारयन् ।
 आसन्नाष्टादशान् घस्तान् सुखेनैषोत्यवाहयत् ॥ १०९ ॥
 त्रिशुद्धयात्तव्रतवेन जोषं तस्युषि भूपतौ ।
 भीमसिंहोय सेनानी—र्धम्मसिंहधियोदुरः ॥ ११० ॥-
 उत्कालसमरोत्ताल—वीरवाराकुलं बलं ।
 सहादाय महावीर्यं श्वचालारिबलं प्रतिं ॥ १११ ॥ युग्मं ॥
 चाहमानबलेवाद्य—माननिस्वाननिस्वनान् ।
 निशम्य व्याकुलीभावं शिविरे दधिरे शकाः ॥ ११२ ॥

वारणेष्वक्षिपन् केपि प्रखरान् प्रखरा रणे ।
 वाहानभुदातोत्साहा मंकु पर्याण्ययन् परे ॥ ११३ ॥
 अवधन्केपि तूणीरा नगृहन् केपि मुहूरान् ।
 अकर्पन् केपि निल्लिशा नवहन्के हि खेटकान् ॥ ११४ ॥
 चंडदंडप्रपातेन केचित् वादान्यवीवदन् ।
 योद्धुन् ज्ञापयितुं योद्धुं सञ्जिधीभवितुं रथात् ॥ ११५ ॥
 धीस्त्रं प्रापयन् सैन्या नयोल्लखाननायकः ।
 निर्ययौ स्वयमारुद्ध्य सिधुरं सिधुरोजंसा ॥ ११६ ॥
 वंशाघलंवितश्शम—सितचामरैकतवान् ।
 लघगंगायमीलक्षं अंतरिक्षमजायत ॥ ११७ ॥
 शकानां वाहुजानां च मियोप्यथ निरीक्षणात् ।
 अजागरीन्महावैरं दैत्यानां द्वासदामिव ॥ ११८ ॥
 पदगः पदगं सादी सादिनं रथिनं रथी ।
 निषादिनं निषादीचे—यद्युष्मन् सैनिका मिथः ॥ ११९ ॥
 मा भूद्युद्धरसच्छेदो इस्माकं तापनतापनति ।
 इतीव प्राक् भटासेनु र्गग्ने कांडमंडपं ॥ १२० ॥
 अंगे लगंत प्रखर्थि—पविणो वीरकुंजरान् ।
 सुखयामासुरेणाक्षी—कटाक्षा इव कामिन ॥ १२१ ॥
 वीरा. सर्वगसंलग्ने रिपुक्षिप्तैः शिलीमुखैः ।
 रेजु र्जयरमाक्षेप—सुखद्रोमांचिता इव ॥ १२२ ॥
 नीरंध्रप्रसृतवर्णैः कल्पिते मेघमंडले ।
 मुक्तमेवोदडीयंत हंसा हत्सरसोऽग्निनां ॥ १२३ ॥
 वैरिवक्त्रसरोजेषु भ्रामयिता शिलीमुखान् ।
 अपाययन्मनोहत्य तज्जीवितरसान्परे ॥ १२४ ॥
 हर्षात्प्रनृत्यतां वीर—कोटीराणां रणांगणे ।
 खाड्डारा खड्डदंडानां कस्यासन भनोमुदे ॥ १२५ ॥

क्षणयायावरैः प्राणै श्विरस्थास्नुयशोर्जनात् ।
 भेजिरे भट्टकोटीरा दिव्यां व्यवहृतिक्रियां ॥ १२६ ॥
 उत्पुत्योत्पुत्य धावंतः सादिशीर्षच्छिदेच्छया ।
 जीवंतोपि यियासंत इव स्वर्गं बभुर्भटाः ॥ १२७ ॥
 असृजाहृणिता रेजु वीराणां तरवारयः ।
 लोला इव पलादानां रणे कीलालपायिनां ॥ १२८ ॥
 लग्नमात्रा अपि भटान् प्रापयंत्यो यमोदरं ।
 यमदंष्ट्रनिजं नाम निन्यिरे चरितार्थतां ॥ १२९ ॥
 खड्गलूपतन्मुङ्ड—दंतुरेपि रणांगणे ।
 धावंतो नास्खलन्वीराः स्वशौर्यालंविता इव ॥ १३० ॥
 लकुचोन्नितिहकुंभा कुंभिनोद्य हता रणे ।
 इयेके स्त्रीप्रतीखर्थं दंतिदंतानलासिषुः ॥ १३१ ॥
 समप्रदेशमापन्नान् यवना वीक्ष्ये वाहुजान् ।
 अधावंतं पुरस्कृत्य वारणान्वीरवारणान् ॥ १३२ ॥
 चाहमानैरुरः पूर्दं पूरिता मर्मभिच्छरैः ।
 तस्युरुर्ध्वंदमा एव द्विट्गजा स्तंभिता इव ॥ १३३ ॥
 तदा भटप्रकांडानां युद्धं किमिव वर्णते ।
 यदयुध्यत शस्त्राण्य—प्यन्योन्यासफालनच्छलात् ॥ १३४ ॥
 बलोच्छलितधूलीभि मर्हाध्वंते प्रसर्पति ।
 स्वान्योपलक्षणं जज्ञे केवलं स्वस्वभाषया ॥ १३५ ॥
 एवं स्फुरति कीनाश—कोटिहत्तर्पणे रणे ।
 धानपेषं स्म पिषंति चाहमाना द्विषद्वलं ॥ १३६ ॥
 शत्रुभीया कबंधांत—र्निर्विष्टजनरक्षणात् ।
 मृता अपि भटाश्वित्रं न शरण्यव्रतं जहुः ॥ १३७ ॥
 दृढात्ततापतच्छत्रैः पर्यस्तै र्भटपाणिभिः ।
 युयुत्सुरिव भाति स्म तदा समरभूरपि ॥ १३८ ॥

दंतिदंते पदं दत्ता प्रहरंतो निषादिनः ।
 चेतांसि पातयामासुः सादिनां रथिनामपि ॥ १३९ ॥

निषादिनो न ते ते न सादिनो न च ते भट्टाः ।
 उर पूरमपूर्यंत चाहमानशरैर्नै ये ॥ १४० ॥

हयान्केचिद्गजान्केचित् शस्त्राण्येके रथान्परे ।
 हायं हायं स्म नश्यांति काकनार्शं शकायुधाः ॥ १४१ ॥

केचिच्चृणं दधुर्दद्धिर्निषेतुः केषि पादयोः ।
 लद्दौरिस्वदन्केषि जीवं त्रातुं शकवृवाः ॥ १४२ ॥

इत्यं भन्त्वा शतानीकं भीमसिंहो न्यवर्तत ।
 अनुप्रतस्ये प्रच्छन्न मुलूखानो प्यर्थणः ॥ १४३ ॥

बाहुजा लुंठितानेक—सर्णकोटीरकंकटा ।
 जितकाशितया भीमं पश्यात्यक्ताऽगमन्पुरः ॥ १४४ ॥

आदिघटान् विशन् भीम—सिंहोपि परया मुदा ।
 आचिछद्य स्वीकृतान्युचैः शकवाद्यान्यवीवदन् ॥ १४५ ॥

यत्र यत्र स्वकातोद्य—निर्घोषः प्रसरत्परं ।
 तत्र तत्र जयं मला गंतव्यं निखिलैरपि ॥ १४६ ॥

इति संकेतनाङ्गांता मनवाना जयमात्मनः ।
 तदाभाव्यर्थभावेन मिमिलुर्यवना जवात् ॥ १४७ ॥

मिलितं स्वबलं वीक्ष्य शको योद्दुमढौरुत ।
 ववले भीमसिंहोपि तादृशाः किमु कातराः ॥ १४८ ॥

तत्र कृत्वा महायुद्धं शकान् हत्वा परः शतान् ।
 कांडखंडितसर्वगो भीमसिंहो व्यपद्यत ॥ १४९ ॥

जितकाशी शकेद्रोपि शिविरं प्राप्य सखरं ।
 वाहुजेभ्यः पुनर्विभ्यत् ववले स्वपुरं प्रति ॥ १५० ॥

अथ पूर्णवतो धर्म—सिंह मयाद्विघट्कान् ।
 हित्वा जातं नृपो भीम—सिंहं मल्ला तमाङ्गयत् ॥ १५१ ॥

रकुटिते लदृशौ नूनं यन्नादर्शि शको बली ।
 स्वयं पश्चाद्यदस्थासी स्तन्न पुंस्तमपि लभ्यि ॥ १५२ ॥
 साकोशमित्युपालभ्या—भिसम्यं भूपतिर्भुहुः ।
 मुष्टयुग्मच्छिदा पूर्वं तदृशौ निरचीकसत् ॥ १५३ ॥
 पंडोविंदुरवत्सस्य राजोऽभूदनुजो जयी ।
 खोजदेवाभिधः खड़—ग्राहीत्यपरनामभाक् ॥ १५४ ॥
 धर्मसिंहपदं तस्मै तुष्टोथ प्रददे नृपः ।
 तं च निर्वासयन् देशादमुनैव न्यपिध्यत ॥ १५५ ॥
 अथापमानात्सोभ्येत्य गुप्तवैरः स्वमंदिरं ।
 अधीतीभरते धारां देवीं नृखमशिक्षयत् ॥ १५६ ॥
 तां च प्रेष्यानिशं नृय—च्छलात्पार्थिवपर्वदि ।
 वेश्मस्योपि विदामास सु सर्वा नृपतिस्थितिं ॥ १५७ ॥
 चिंताचितांगी सान्येद्यु रागता नृपपर्वदः ।
 पृष्ठांधेन जगौ चिंता—कारणं हद्विदारणं ॥ १५८ ॥
 ताताद्य वेधरोगेण मृताऽश्वश्रवणात् विभोः ।
 प्रीत्यै न गीतनृत्यादि चिंता तेनेयमुल्ब्रणा ॥ १५९ ॥
 शुखेत्यसाविमासाह चिंता मास्म कृथा वृथा ।
 तं प्राप्नावसरं किंतु पार्थिवं प्रार्थयेरिति ॥ १६० ॥
 आसाद्यते विभो धर्म—सिंहश्वेत्स्वपदं पुनः ।
 मृतेभ्यो द्विगुणानश्या न्तदसावानयेत्पुनः ॥ १६१ ॥
 ओमिति प्रतिपद्यैषा गता राजे तदूच्चिषी ।
 लोभात्सोप्यंधमाहूया—ध्यकार्षीत्स्वपदे पुनः ॥ १६२ ॥
 विवेकदीपो दीप्येत तावद्वृदि सतामपि ।
 तृष्णाङ्गजामरुद्याव न भजेदुन्मदिष्णुतां ॥ १६३ ॥
 तृष्णावल्लिरियं कापि नवैव प्रतिभासते ।
 सद्विवेककुठारोगा च वरं यत्र कुञ्ठतां ॥ १६४ ॥

विद्वोपि स्फुरलोभ—मदेनांधंभविष्णवः ।
 सपत्नान्सोदरीयति सपत्नीयति सोदरान् ॥ १६५ ॥
 प्रचिकीर्षन्नथामर्षा दंधो वैरप्रतिक्रियां ।
 चक्रे तद्राज्यमुच्छेत्तुं स उपायान्दुरायतान् ॥ १६६ ॥
 लोभटृष्टि नृपं कृता द्रविणादानवर्भना ।
 स प्रजाः पीडयामास चंडदंडप्रपातनैः ॥ १६७ ॥
 गृह्णन्नश्वधनेभ्योऽश्यान् धनवद्ध्यो धनानि च ।
 क्रूरकर्मा स लोकानां क्षयकाल इवाभवत् ॥ १६८ ॥
 द्रव्यैः संपूर्यन्कोशां राजोऽभूत् भृशवलभः ।
 वेश्यानां च नृपाणां च द्रव्यदो हि सदा म्रियः ॥ १६९ ॥
 प्रजादंडेन यज्ञेन प्रतेने कोशवर्धनं ।
 तत्किं स्वस्यैव मांसेन न स्वदेहोपवृहणं ॥ १७० ॥
 अथ स्वपदभोक्तृत्वात् बद्धैरश्विरं हादि ।
 स भुक्ताव्दध्ययादाय—शुद्धिं भोजमयाच्चत ॥ १७१ ॥
 कुद्धोऽधस्फूर्तिमालोक्य भोजदेवोय सखरे ।
 गत्वा व्यजिज्ञपत् भूपं मौलिमौलीयिताजलिः ॥ १७२ ॥
 देवस्य यदि मे प्राणैः कार्यं गृह्णातु तर्हि तान् ।
 न सहे परमंधस्य वाक्यतोदकदर्थनां ॥ १७३ ॥
 निजगाद नृपो यस्य मयि भक्तिरनश्वरी ।
 न लुप्यतेऽन्न केनापि धर्मसिंहस्य शासनं ॥ १७४ ॥
 स्वामीव स्वामिनां मान्यः सेवनीयोऽनुजीविभिः ।
 सुस्थिरस्थाणुसल्कारात् अनड्हान् किञ्च पूज्यते ॥ १७५ ॥
 भाषणेनामुना रौद्र—दृग्वक्त्वालोकनेन च ।
 नृपं दुष्टाशयं ज्ञात्वा भोजदेवः स शुद्धधीः ॥ १७६ ॥
 निरीहचित्तदत् तस्य सर्वस्वमपि दत्तवान् ।
 मूलाद्विनष्टे कार्ये हि किं कुर्यात् बलवानपि ॥ १७७ ॥ युग्मं ॥

तथाप्येषोभिजातला दजहन् स्वामिभक्ततां ।
 योगीव परमं ब्रह्म भोजो भूपमसेवत ॥ १७८ ॥
 अन्येद्युर्नृपतिर्वैज—नाथयात्रामुपागतः ।
 दृष्ट्वा पृष्ठस्थितं भोज मन्योक्त्येदमभाषत ॥ १७९ ॥
 संखेवात्र पदे पदेपि वहवः क्षुद्रा निकामं खगा
 नो कुत्रापि समोस्ति गर्व्य इतरः काकाद्वाराकात्परं ।
 क्रोधाविष्ट पटिष्ठ घूरुनिकरास्याग्रोथक्रोटिक्षतै-
 स्त्रुद्धत्पक्षचयोपि यत्तरुतटं नापत्रपः प्रोद्जन्ति ॥ १८० ॥
 अनयाऽन्योक्तिकौमुद्या भोजोऽभोजमिवास्तरुक् ।
 वेशमागल्य रहः पीथ—सिंहं सोदरमब्रवीत् ॥ १८१ ॥
 देवोद्यकल्प उत्पश्य वचनैर्दुर्भनायितः ।
 सेवा हेवाकिनोप्यस्मा न्त्रृणान्यपि मन्यते ॥ १८२ ॥
 अवासामेयसाम्राज्य—मदमोहितमानसाः ।
 यदि वा पार्थिवा नैव कचिदेकांतवत्सलाः ॥ १८३ ॥
 यात्राव्याजेन तद्यामो दिनानि कतिचित् बहिः ।
 कालक्षेगोऽशुभे श्रेयान् नीतिविद्धि र्जगे यतः ॥ १८४ ॥
 संमंत्र्य सोदरेणैवं भूपं गला व्यजिङ्गपत् ।
 कादृश्यां व्रजामि यात्रायै यद्यादिशति भूपतिः ॥ १८५ ॥
 जगाद भूपति र्यासि परतः परतो न किं ।
 विना भवंतमप्येवं पुरं संशोभते पुरा ॥ १८६ ॥
 इयाकुष्टोपि कौलिन्या लक्ष्मामेव क्षमापतौ ।
 विभ्राणः प्रचचालैषो ज्ञुकाशीं सपरिच्छदः ॥ १८७ ॥
 तस्मिन् गते क्षितिपतिः प्रसरत्प्रमोद-
 हृदंडनायकपदे रतिपालवीरं ।
युक्याभिषिच्य जगदेकहितनिवर्ग-
संसर्गतोतिसरसान् दिवसाननैषीत् ॥ १८८ ॥

इति श्रीजयसिंहसूरिशिष्यमहारुविश्रीनयचंद्रसूरिविरचिते श्रीहमीरम-
हाकाव्ये वीरांके हमीरदेवदिविजयवर्णनोनाम नवमः सर्गः ॥

॥ अथ दशमः सर्गः ॥

धरणीरमणापमानना दय भोजः सशिरोहमागतः ।
परिभाव्य मुहुः स्वदुर्दशा भिमानेन हृदीस्यचितयत् ॥ १ ॥
विततान विनापि कारणं नरनाथो मम यां तिरस्कियां ।
विदधे यदि तत्प्रतिक्रियां न तदा केव मनस्त्विनां गतिः ॥ २ ॥
गुणंवानपि वक्तां गतः पुरुषश्चाप इवातिभीषणः ।
स शैरेव दुर्जनैर्यतो गुणमुक्तस्तनुतेऽतिपीडनं ॥ ३ ॥
अपमानपरेषि यो नरे शममेव प्रयतोऽवलंबते ।
अपि शूक्रशिखा ततो वरं व्यययत्यंघिमसौ तदाऽहता ॥ ४ ॥
अपकारपरान्साहोदरान् अपि हन्याक्लिल नास्ति पातकं ।
अभिमानवतां नयोन्मुखैः स्थितिरेपा जगदे सनातनी ॥ ५ ॥
सुहदां यदि वा विरोधिनां क्रिययैव क्रियते परीक्षणं ।
सुहदप्यपराकृत् द्विष द्वुपकारी तु मुहृद्विपन्नपि ॥ ६ ॥
सहतेऽरेकृतं पराभवं ननु यः श्वीबमना मनागपि ।
जनिरेव जनिष्ट तस्य मा जननी यौवनगर्वगर्हिणी ॥ ७ ॥
परिपृच्छत ततः सहोदरं पिथमं सन्मतिवासमंदिरे ।
अगमलघुयोगिनीपुरं यवनानां समगच्छदोशरं ॥ ८ ॥
ताढ़कुलीनोपि तदा स भोज—देवोऽघुनाऽहीकृतवान्यदेवं ।
तन्म्लेछभूजूमितमेव तस्मात् सतां न तद्वूपिं वासयोग्या ॥ ९ ॥
तस्मागमनहर्षेवशात्मा जलावदीननृपतिः स ततोऽस्मै ।
वस्त्रनिर्वपणपूर्वमयच्छ न्मुद्ग्लेशनगरीं जगरां तां ॥ १० ॥
तत्र चित्रहृचिभाजि स भोजः सोदरं स्वमदरं परिमुच्य ।
स्वाग् स्वयं पुनरुपेत्य च दिल्लीं सेवतेस्म शकनायकमेव ॥ ११ ॥

प्रौढमानमनुघस्तममानैः कांतकांचनहयादिकदनैः ।

तं तथापुष्टदसावपि भूपो जायतेस्म स यथा निज एव ॥ १२ ॥

तं विपक्षमपि यत्सदकार्षीत् स्वाक् शंकस्तदुचितोचितमेव ।

अन्यथा कथमिवारिजयेऽसौ जागदीति निरपायमुपायं ॥ १३ ॥

आत्मनीनमधिगत्य तमुच्चै रन्यदेति यवनेदुरपृच्छत् ।

ब्रूहि भोज कथमेष हमीरो जीयते युधि मया द्रुतमेव ॥ १४ ॥

सखमेव यदि पृच्छसि कार्य स्ताहि नो मम गिरीश्वर कोपः ।

इत्युदीर्य गिरमाहितभारा माततान गतभीरथ भोजः ॥ १५ ॥

शैथिल्यं कुंतलेषु प्रसभमुपनयन् पीडयन्मध्यदेशं

स्थानभ्रष्टां च कांचीं विदधुपचयन् काममंगेषु लीलां ।

यो भूमेश्वंचलाक्ष्याः पतिरिव तनुते भाग्यसौभाग्यलक्ष्मीं

। सः श्रीहम्मीरवीरः समरभुवि कथं जीयते लीलयैव ॥ १६ ॥

दीपः पर्यायशेषः स्फुरदरुणमणीदीपिराकारशेषः

सूरोप्याख्यानशेषः प्रलयशिखिशिखाश्रेणिराभासशेषः ।

यस्य प्रौढप्रतापे प्रसरति नितमां क्षोणिषीठे क्षितींदोः

सः श्रीहम्मीरवीरः समरभुवि कथं जीयते लीलयैव ॥ १७ ॥

यस्मिन् शशन्निवासा ऋत्तव इव गुणा हायने षट् क्षितींदौ

श्रित्वा तिस्रोपि तस्युः पुरुषमिव गुणा यं परं शक्तयोपि ।

अंगैः स्फीता यथोक्तैः प्रथयति पटुतां यस्य विद्येव सेना

सः श्रीहम्मीरवीरः समरभुवि कथं जीयते लीलयैव ॥ १८ ॥

यं व्यालोक्यापि खड्गग्रहणपटुकरं विभयतां पार्थिवानां

निष्वसो नासिदंडो न च कुलममलं नापि शौर्यं न धैर्यं ।

किञ्चेकं तूर्णमेवापसरणस्यते ध्यानमार्गेऽध्वगलं

सः श्रीहम्मीरवीरः समरभुवि कथं जीयते लीलयैव ॥ १९ ॥

अश्रांतस्ताविदानोच्छलितपरिमलाकृष्टगुंजद्विरेफ-

श्रेणीद्विदुंभिकुंभस्थलदलनकलाकेलिकं डूलहस्तः ।

सोदयो यस्य वीरव्रजमुकुटमणिर्वर्मो विश्वजेता
 सः श्रीहमीरवीरः समरभुवि कथं जीयते लीलैव ॥ २० ॥
 नज्ञानुलुठितार्थार्थननिविदमते मानशुभूलयंते
 निःशंके मनिर ता स्फुटमुभटतपा ये तृणायापि नैव ।
 औदीच्यास्तेपि सेवा विदपनि महिमासादिमुख्या यदीया
 सः श्रीहमीरवीरः समरभुवि कथं जीयते लीलैव ॥ २१ ॥
 देशो यस्यानुधस्तं कृतगुरुतगनाचारचारामदेशो
 दुर्गं दुर्यात्मेवाटिपरणभुजा श्रेणिभिर्भेतसापि ।
 अन्योन्यस्पर्हिर्वीर्यां जनशुचिगशसोप्याहवे वीरवारा:
 सः श्रीहमीरवीरः समरभुवि कथं जीयते लीलैव ॥ २२ ॥
 अंगो नांगानि पत्ते कलयति न पुनर्युद्दलिंगं कलिंगः
 काश्मीरः स्मरमास्त्वं न वहनि तनुते दीर्घरांगं न वंगः ।
 गांवि नो गुर्जरोदः प्रथपनि पृथुधीर्यस्य कौशेयकामे
 सः श्रीहमीरवीरः समरभुवि कथं जीयते लीलैव ॥ २३ ॥
 यस्यापि नैव किंचिद् — पतिर्भांतिशुक्षोषकंठो
 र्य नाथन्यद्वनाथः प्रथितकृपणधीर्यामभीक्षणं ।
 आमक्षेनाय मंत्रं जपति गजपतिर्यक्टाक्षेण दृष्टः
 सः श्रीहमीरवीरः समरभुवि कथं जीयते लीलैव ॥ २४ ॥
 शूरः कश्चन कश्चनापि मतिमान्दाक्षिण्यवान्कश्चन
 प्रागः कश्चन कश्चनापि सुकृती दाता पुनः कश्चन ।
 हस्यैकरुगुणप्रसृटमहिमा जागर्त्त भूयान् जनः
 सर्वः श्रेष्ठगुणैरपिष्ठिततनुर्हमीरवीरः परं ॥ २५ ॥
 एतस्यापिपतेस्योन्नतकराभोजप्रसादोदयात्
 दोप्रभंतः श्रियमामुवंति तदिर्दं मंस्या स्म मात्यदुतं ।
 किं चित्तामण्यः स्फुराति न नखाः किं कामपेनो लना
 नांगुल्यस्तलमस्य वा किसलयाः कल्पद्रुमाणां न किं ॥ २६ ॥

संग्रामस्य तुरंगनिष्टुरखुरोत्खातैरजोमि: क्षणात्
 पंकबं गमिते मिलद्रिपुशिरश्छेदोच्छलच्छोणितैः ।
 व्योम्नो मध्यपथे रथस्खलन्तामाशंकमानोर्धमा
 ज्वाचीं कर्ह्यपि चंचरीति भगवान् कर्ह्यधुदीचीमपि ॥ २७ ॥
 दीपस्येव समीरणः सरसिजश्रेणेरिवांभोधरः
 सूर्यस्येव दिनाख्यो यतिवरस्येवैणदृक्संगमः ।
 देहस्येव गदोदयो गुणगणस्येवातिलोभाश्रयः
 तद्राज्यस्य विनाशहेतुरधुनैकोऽधः परं दीव्यति ॥ २८ ॥
 तदसुं जिगीषसि यदीश सर्वथा खरया तदा प्रवितरप्रयाणकं ।
 यदसुष्ठु नीवृदधुना न वोलसत् सुमनप्ररोहहरितीकृतावनिः ॥ २९ ॥
 ननु तेषु मंक्षवपि कथावशेषतां गमितेषु भूप भवदीयसैनिकैः ।
 जहति प्रजा अमुमिता निराशतां गतनेत्रचंडतरदंडनात्पुरा ॥ ३० ॥
 आचम्येत्यं तस्य वाचं शकाना मीशो प्युद्धुखानमाहूय सद्यः ।
 दब्ला लक्षं सादिनः सादितारीन् देशं येनाचीचलच्चाहमानं ॥ ३१ ॥
 उद्धुखानः पूरवत्सोथ वार्धे वृत्तिं शत्रून् प्रापयन् वैतसीं स्त्राक् ।
 क्षत्रोत्तसान्मन्यमानस्तृपांशान् हिंदूवाटं प्राप तीव्रप्रतापः ॥ ३२ ॥
 चैररथोक्तारिसमागमोसौ हम्मीरदेवः क्षितिपालमौलिः ।
 न्यपातयत्पर्वदि हर्षहेला—मयेषु वीरेषु दृशं सभावां ॥ ३३ ॥
 राज्ञश्चेष्टासौष्ठुं तद्विभाव्य हृष्यच्चिन्ता वीरमाद्या अथाष्टौ ।
 वीरा: स्मेरास्यांवुजाम्लेछभूत्सेनामेनामन्वधावंत वेगात् ॥ ३४ ॥
 दृष्ट्वा म्लेछान्मारितान्मत्प्रकाशे सूरीन् भूवन् काप्यमी मावसन्नाः ।
 इत्थं ध्यालेवास भास्वान् प्रतीची—भूमृच्छलाचुंबिबिंस्तदानी ॥ ३५ ॥
 जीवं लाला द्राक् शका यात रे प्राप्ता ह्येते बाहुजास्तीव्रकोपाः ।
 व्याचक्षाणानामितीव प्रकामं व्यापे विश्वं कूजितैर्व्येमगानां ॥ ३६ ॥
 गलद्विचारोलसितानि भास्वत् गवां विनाशो रुचिरदुतीनि ।
 तमांसि संगंतुमिव स्ववंधून् शकान्प्रसर्षुभुवनेभितोपि ॥ ३७ ॥

श्रीवीरमेंद्रो दिशि माघवत्यां दिशि प्रतीच्यां महिमात्यसाहिः ।
 श्रीजाजदेवो दिशि दक्षिणस्यां दिश्युत्तरस्यामपि गर्भरुकः ॥ ३८ ॥
 आपेयभागे रतिपालवीरः समीरभागे तिचरः शकेशः ।
 - इशानभागे रणमल्लमल्लः श्रीवैचरो नैऋतनामभागे ॥ ३९ ॥
 इत्यं यथाशक्तिकृतप्रतिज्ञा वीरा रणोत्साहलसच्छरीराः ।
 हमीर हमीर इनि ब्रुवाणा शकाधिपीये शिविरे निषेतु ॥ ४० ॥
 द्रुतमेव केपि परिखामपूपुरन् अदहन्परे दलिकदुर्गमुच्छ्रुतं ।
 न्यविशंत चांतरितेरतिगत् पटवासरज्जुनिचयान्परेऽलुनन् ॥ ४१ ॥
 धीरं धीरं यातरे माऽ कुलबं चापाम्ये नो बाहुजा संतु के झंभी ।
 दूर्वालावं मंद्वपीमान् लुनीमः शब्दाद्वैतं जातमेवं शकानां ॥ ४२ ॥
 केचित्कपाणीलगुडीश्च केचि चापान्परे केचन मुद्ररांश्च ।
 आक्रम्यमाणा नृपवीरवौ रस्तदाशकेद्रा जगृहृजवेन ॥ ४३ ॥
 श्रुत्वाखिलास्यपि ककुप्सु मृदंगनादान्
 - आतंककंपितद्दो यवना जवेन ।
 संदेहमूर्जितमिताः किल जीवितव्ये
 कर्त्तः किमद्य भवितेयवदन्सदैन्यं ॥ ४४ ॥
 श्रावं श्रावं सिंहनादान् भटानां भीताश्वकुं सारसी यामिमेद्राः ।
 तामाकर्ण्य त्रासवंतोतिजीवं लाला कापि कापि नेशुस्तुरंगाः ॥ ४५ ॥
 करायजाग्रन्भिशितासिदंड—दीप्रप्रभाप्रज्वलितप्रदीपिः ।
 उत्सारितध्वांतचया वितेनु वीरा यथेच्छं रणरंगलीलां ॥ ४६ ॥
 निष्कासयामास रणाय यो यः शकः कुपाधो युधि यद्यदंगं ।
 तत्तच्छुनानाः किल तस्य तस्य न चाहमान् कुतुकाय कस्य ॥ ४७ ।
 भीता जीवाधातमाकर्ण्य सद्यो म्लेछा यावदिक्षु चक्षु क्षिप्ति ।
 बाणास्त्वाक्तप्रेरिताश्वाहमानै विघ्यंति स्मैवाशु मर्माणि तेषां ॥ ४८ ॥
 चाहमानभटपाणिपंकजो—मुक्तमार्गणगणैश्चितीकृताः ।
 रेजिरे करिवरा रणांगणे पर्वता इव नवोलसच्छदाः ॥ ४९ ॥

अथ क्षितीशो रतिपालशौर्यं अतीभमाकर्ण्य लसत्प्रमोदः ।
 मत्तो ममायं गज इसमुप्य पादेऽक्षिपत्कांचनशृंखलानि ॥ ६३ ॥ -
 परेष्वपि प्रीतिकृदंशुकादि दत्वा विसृष्टेष्वय मानपूर्वे ।
 नृपेण इष्टा पवनाल्लयैव स्थिताः स्थिते कारणमूच्चुरेवं ॥ ६४ ॥
 अस्मासु जीवत्सु यदीह भोज —देवः कृतग्रो जगरां भुनक्ति ।
 वीरव्रतं तहिं विलीनमेव संबीभवन् मा कतरो नरेश ॥ ६५ ॥
 सहामहे यच्च दिनांस्तमेता—उतोऽन्न हेतुस्तव वंधुतैव ।
 त्वदेशमन्वानपतो ऽधुनागरि—वलं विभो का बत वंधुता इस्य ॥ ६६ ॥
 तद्यात्रायै गंतुमेते नरेश प्रादिश्यतां तेविति प्रोक्तवसु ।
 भद्रा भद्रेण त्वर्ध्वं तर्ध्वं स्कीतपीतिस्तानृपो व्याजहार ॥ ६७ ॥
 जयश्रियो मोहनमंत्रवत्त मादेशमासाद्य नृपस्य तेऽथ ।
 भंक्त्वा पुरीं तां विनियम्य भोजवंधुं समागुः सकुदुंचमेव ॥ ६८ ॥
 इतश्च तस्मात्समराद्विनष्टः खानः स उलूपपदः कथंचित् ।
 समेत्य दिल्लीं निजगाद राजे तच्चाहमानप्रकृतं समस्तं ॥ ६९ ॥
 पलायितः कातरवद्वान् किं ततः क्षितीशो गदतीति सोवक् ।
 पलायनं चेन्नप नाकरिष्यं कौतस्तुतस्तहिं तवामिलिष्यं ॥ ७० ॥
 निःशेषमिति तदुक्त्वा विरराम न यावदेव शकवंधुः ।
 मन्यूस्तीडग्निलः समेत्य तावत्स भोजदेवोपि ॥ ७१ ॥
 विस्तार्यसिचयमये गतः सरस्तत्तददुतमतीनां ।
 कटुकं विरटन् तदुपरि सुतरा विंलुलोठ भूतचांत इव ॥ ७२ ॥
 किमेर किमेर जातं इष्टः शकभूभुजा जगादैषः ।
 मरणावध्यपि स्वाभि न विस्मेरयत्तदद्य संपन्नं ॥ ७३ ॥
 हमीरवीरनुभो महिमासाहिः स वीरकोटीरः ।
 हत्वा जगरां वधा सपरिच्छदमेव सोदरमयासीत् ॥ ७४ ॥ -
 लाभायततां पुंसामभाग्यतः कापि मूलनाशः स्यात् ।
 अद्यप्रभृति जनोक्ति र्मदुदाहरणा प्रवृत्तेऽसौ ॥ ७५ ॥

तत्किं करोमि कं वा श्रयामि यामि कं वा किमु वदामि ।
 हृदयं वातांदोलित—तूलतुलां कलयतीदमनुवेलं ॥ ७६ ॥
 लुठितोसि किमिह सिचयो—परीति पृष्ठोमुना पुनः सोवक् ।
 जानासि किं न निखिला मिलां जितां चाहमानेन ॥ ७७ ॥
 रणभंगाकुलसोदर—परिदेवनदलिकसंकुले नितमां ।
 नृपहृदि कोपहुताशे घृताहुतिर्भौजभणितिरभूत् ॥ ७८ ॥
 तद्वाक्यश्रवणादथप्रसृमरकोधप्रकंपाधरो
 वाहुष्टंभनमासनं प्रतिलवं सव्यापसव्ये नयन् ।
 प्रत्युत्क्षिप्य शिरोवतंसमवनीपीठे तथास्फालयन्
 चक्रे काव्यपरंपरामिति तदा म्लेछावनीवलभः ॥ ७९ ॥
 रे भोज विमुंच शोकमखिलं लज्जाकरं दोषमतां
 हे भ्रातस्ततकीतिकेलिसदनं स्वैर्यं त्वमप्याश्रय ।
 दुःखेनैव सह क्षणेन युवयोरेतस्य सोहं वली
 हम्मीरस्य समूलकाषमधुना मानं कषाम्युच्चैः ॥ ८० ॥
 निद्रामुद्रणसांद्रनेत्रयुगुलः सिंहः समुत्थापितो
 निर्मोक्षोज्जनतीव्रकोपफणिनो लातुं मणिः कांक्षितः ।
 सर्वांगं प्रचिकीर्षितं च हुतभुकीलापरिष्वंजनं
 हम्मीरेण बताद्य कोपितवता म्लेछावनीवलभं ॥ ८१ ॥
 कः कंठीरवकंठकेसरसटां स्पृष्टुं पदेनेहते
 कुंताग्रेण शितेन कश्य नयने कंडूयितुं कांक्षिति ।
 कश्याभीप्सति भोगिवक्वकुहरे मातुं च दंतावलीं
 को वा कोपयितुं नु वांछति कुधीरल्लावदीनं प्रभुं ॥ ८२ ॥
 देशो यद्यस्ति चंचन्नरसुकृतजनोद्यत्पदेशस्ततः किं
 दुर्गं यद्यस्ति दुर्गं प्रतिभटनिकरैः कोटिभिर्वा ततः किं ।
 वीराश्वेतसंखनेके समरभुवि महावीर्यवंतस्ततः किं
 कोपिन्यल्लावदीने सकलमपि भजेद्वर्थतमेव सद्यः ॥ ८३ ॥

तावद्वर्जतु जाग्रन्मदभरतरलाश्चला वीरमाद्या
 वीराः प्रयाधिकीरवलिदलनकलाकेलिकंडूलहस्ताः ।
 ज्यारावैविस्फुरद्विर्जगदखिलमपि प्रापयन्नेडभावं
 यावन्नाल्लावदीन् किरिति शरभरं प्रावृष्णपच्छठावत् ॥ ८४ ॥
 पाताले प्रविशायसौ यदि तदा नूनं खनिला ददे
 सर्गं चेत्समुपैति सेद्रमपि तं संपातयाम्यग्रतः ।
 दृग्भ्यां चेददृशे न संगरभरे मद्दोर्द्यीविकम्.
 कर्णाभ्यामपि शुश्रुवे किममुना तर्हि क्षितौ न कचित् ॥ ८५ ॥
 रे हम्मीर वीरस्त्वमसि परमसौ सांप्रतं वीरता ते
 नूनं व्यक्तीभवित्री मम नयनपथे प्राप्तपांयव्रतस्य ।
 भ्राम्यत्युचैर्वनाते मदमलिनकपोलस्थलो हंत दंती
 तावद्यावन्मृगेद्रः पतति न पुरतो जृभया व्याच्चवक्त्रः ॥ ८६ ॥
 आसारः कमलाकरे मृगाणे सिंहः कुठारस्तरौ
 भास्त्रान्संतमसे पविः क्षितिधरे दावानलः कानने ।
 यत्कर्म प्रतनोति संगरभरं प्राप्तस्तेदवाधुना
 कुर्वेहं भटसंकुलेपि निखिले श्रीचाहमाने कुले ॥ ८७ ॥
 तत्कालं यवनावनीपतिरथं प्रोलासिमानान् स्फुरन्
 मानान्स्वेन शयाप्सुजेन लिखितान् विश्राण्य सप्रेषितैः ।
 देशेभ्यो निखिलेभ्य एव निखिलान् दूतैः प्रभूतैरसौ
 वीरानावृद्यतिस्म विस्मयकरप्रोदामदोविकमान् ॥ ८८ ॥
 इति श्रीजयसिंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रमूरिविरचिते श्रीहम्मीरमह
 काव्ये वीरांके अल्लावदीनामर्षणोनाम दशमः सर्गः समाप्तः ॥

अथैकादशः सर्गः

अंगस्तिलंगो मगधो मसूरः कलिंगवंगो भटमेदपाटौ ।
 पंचाल बंगाल थमीम भिल नेपाल डाहाल हिमाद्रिमध्याः ॥ १ ॥

इत्यादयोऽन्योन्यमहंयुताभिः संमेलितप्रौढपंताकिनीकाः ।
 शकाधिराजा निखिला अपीमां पुरीमथायुर्यवनेश्वरस्य ॥२॥ युग्मं ॥
 वीरैर्जयश्रीकरपीडनाय लुंठाकवृद्दैरापि लुंठनाय ।
 व्रजद्विरन्धैः कुतुकेक्षणाय शून्यीभवंतिस्म दिशां प्रदेशाः ॥ ३ ॥
 याते मयीदं बलभारभुमां कः सासहिर्धर्तुमिमां धरित्रीं ।
 इतीव शेषाहिरमुष्य सैन्ये न केवलं गंतुमना बभूव ॥ ४ ॥
 साश्वद्विपेष्वेषु चलत्सु भूभृ—निदेशमत्रेण दिशो दशापि ।
 दिग्दंतिनो दंतिषु यद्यतिष्ठन् भास्वद्रथाश्वाश्व तुरंगमेषु ॥ ५ ॥
 पादातिकानां करिणां रथानां चया हयानां च तथा प्रसखुः ।
 तलं तिलस्यापि तुषानुमेयं रिकं यथा न काच्चिदास भूमेः ॥ ६ ॥
 ततोऽनुजौ स्फारभुजौ शकाना मधीश उद्धूनिसुरत्तखानौ ।
 इदं महावीर्यि वितीर्य सैन्यं अचीचलत् जेतुममुं हमीरं ॥ ७ ॥
 शकेश्वरोद्यापि समस्तिपश्यात् सृजन्नति क्षव्रकुलेषु भीति ।
 शरीरमात्रः स्वयमन्त्र चास्थात् अहो शकानां नृपनीतिविच्चं ॥ ८ ॥
 लब्ध्वा सहायं निसुरत्तखानं ज्वलन् क्रुधोल्लूपपदः सखानः ।
 इयेष मूलादपि वैरिवशान् दग्धुं बृहद्वानुरिवाहिकांतं ॥ ९ ॥
 बलं किलैतत् व्रजतिस्म यत्र यत्रैष शेषोपि च तत्र तत्र ॥
 महीतलधंसभिया प्रसर्पनासीच्छकाज्ञाप्रविलोपिधैर्यः ॥ १० ॥
 पद्धिः पतद्विर्धुवमस्मदीयैः शेषो धरां धर्तुमसौ न शकः ।
 तन्वीं भुवीतीव वितेनुरेते गतिं तुरंगा गग्ने तु गुर्वीं ॥ ११ ॥
 धावद्यालीपदपादजात—रेणूत्करैः पूरिषताब्धयो मा ।
 हेतोरिवास्मात् द्विरदा असिंचन् मदांबुपौरभितोपि भूमिं ॥ १२ ॥
 सहाभविष्याम पुरा वयं चेत् किं बाहुजास्तर्हि पराभविष्यन् ।
 इत्यूचुषः कांश्चिदुपेतपूर्वानाद्यापि किंचित् गतमित्यवोचन् ॥ १३ ॥
 गजाः कियंतस्तुरगाः कियंतो रथाः कियंतः कति वा भटाश्व ।
 जनैर्जनानामिति वादितानां संख्या न हीत्युत्तरमेकमेव ॥ १४ ॥

सर्वं गतं नेह निवेशलक्ष्य च कुरुद्यीमात्रतया तिरोद्राः ।
 प्रधारमानाः सुभटा विरेजु लोहस्य गोला इव विस्फुर्तः ॥ १५ ॥
 क्षणात् शक्तानां कटकैर्निपीता—शेषां भसामधनि निनगानां ।
 गमीरमप्यास तलं तुदर्शं जडात्मनां वा न दुरापमंतं ॥ १६ ॥
 भुक्ति व्यधाद्यत्र न तत्र सुप्ति यत्रातैतां न च तां च तत्र ।
 अयेष्विश्रांततरैः प्रयाणै र्लक्षीचकरैरप विपक्षसीमा ॥ १७ ॥
 सैन्यैः शक्तानां प्रसृतैः समंतात् देशः कृतः श्वेशवशंवदः सः ।
 निर्नायकन्मंथु पलाष्य जीव—प्राहं प्रयातिस्म यतस्ततोषि ॥ १८ ॥
 ततोद्विघट्टान् प्रसमीक्ष्य पूर्वा—मुभूतभीसंस्मरणाद्यालुः ।
 आहूय खानो निमुरतखानं राहोदरं सुंदरमित्युवाच ॥ १९ ॥
 भ्रातः प्रवेशे विषमा गिरींद्रा भटासनदीयाः प्रकृदौजसश्च ।
 तदद्विघट्टान् विशातो बलस्य भवत्यपायः खलु नो हिताय ॥ २० ॥
 तद्वाहुजान् संधिमिषेण विष—तार्यादिघट्टेषु सुखं विशाम् ।
 उपायसाध्ये खलु कार्यवंपे न विक्रमं नीतिविदः स्तुतंति ॥ २१ ॥
 मते मतेऽत्रानुमतेमुनापि श्रीमोल्हणं भ्राग् विधिनानुशास्य ।
 दिदेश संधानकृते हमीर—(राजाः स)मीषे कितवः प्रयतु ॥ २२ ॥
 स्वयं च सन्नद्य बलान्यमुष्मि ज्ञेत्रं छलेनाविशदंतरद्वि ।
 मध्ये प्रविष्टः सुखसाध्य एवा—स्माकं भट्टेरित्यमुष्मेक्षितश्च ॥ २३ ॥
 मुड्यां प्रतौल्यामनुजस्य शस्य श्रीमंडपे दुर्गवरे निर्जं च ।
 सरश्च जैत्रं परितः परेषा मतिइषपत्सैन्यमपास्तदैन्यः ॥ २४ ॥
 स मोल्हणः प्राप्य कर्यांचिदंत स्ततः प्रवेशो नृपशासनेन ।
 दृष्टा रणस्तंभपुरं तदुच्चै—र्वभूव चित्रापितनेत्रपदः ॥ २५ ॥
 वप्ते यदीये स्कटिकोद्वानां माला लसंत्यः कपिशीर्षकाणां ।
 दिगंगनानां वदनश्रियं सां विलोकितुं दर्षणभावमीयुः ॥ २६ ॥
 प्रदेशयोरप्युभयोर्मिलद्वि र्माणिक्यसोपानमयूखजालैः ।
 निलासवापीषु पयश्चकासां—वभूव यत्रेव निवद्वसेतुः ॥ २७ ॥

यस्मिन्मृगक्षीवदनेदुभाभि विसारिणीभिविजितः शशांकः ।
 खेयांबुपूरप्रतिविवदंभात् किमेष दुःखात्प्रददौ न झंपां ॥ २८ ॥
 खागाय भोगाय विवेकभाजा जनेन शश्विधृता करावजे ।
 लेभेऽवकाशं चपलापि लक्ष्मीः पलायनं कर्तुमहो न यत्र ॥ २९ ॥
 महत्तरंगप्रविर्कपितायां ध्वजावलौ इभ्यतमालयेषु ।
 लीनेव यत्रास्थिरता न जातु रमासु रमासु समुल्लास ॥ ३० ॥
 जालैर्मणीनामधिकुट्टिमोद—द्वासैः समंतात्प्रसरन्मयूखैः ।
 प्रासादशृंगेषु दशैधनावली निन्येवकेशिलमुषासु यत्र ॥ ३१ ॥
 यत्रोज्वलतस्फाटिकभित्तिभागे इष्येणीदृशो दृष्टिनिजांगलक्ष्म्यः ।
 मांगल्यहेतो नवरं निरीक्षां—चक्रुर्विभाते मुकुरेषु वक्तं ॥ ३२ ॥
 यत्रेभदंतोद्भवचित्रजाल—वातायनस्थाः कृतदिव्यभूषाः ।
 विनिद्रपाथोजदृशो विमान मधिंश्रिता देव्य इव स्म भाँति ॥ ३३ ॥
 नृपालयोत्तंसितशातकुंभं—कुंभप्रभा यत्र समुलसंखः ।
 अभ्युन्नतासन्नपयोधराणां वर्षासु संपासमतांमगच्छन् ॥ ३४ ॥
 अनारतं कौमुदमादधानाः संसेव्यमाना द्विजराजिभिश्च ।
 मिष्टैः पथोभिः प्रतिभासमाना विभांति यागा इव यत्तडागाः ॥ ३५ ॥
 वातायनाः किं किममी विमाना जनः समं तेष्विति संशयानः ।
 अबोधि यस्मिन् मिथुनैस्तु तत्स्यै रेवाऽनिमेषैश्च निमेषिभिश्च ॥ ३६ ॥
 विलासिवेश्मोदरदह्यमान—सुगंधिधूपोत्थितधूमसंगात् ।
 व्यधायि यस्मिन्नपि किन्नरीभि रथनजन्या पटवासयुक्तिः ॥ ३७ ॥
 मदृद्विसंस्पर्धिविवद्विकीर्ति परं पुरं किञ्चिदिहास्ति नो वा ।
 इतीव यद्भूशिरोधिरुद्य भुवं दृशा पश्यति गोपुरेण ॥ ३८ ॥
 निवासवद्विः सुमनोभिरेभि विमानतास्मासु कृतेति दुःखात् ।
 नैवास्वपनिश्यपि निर्निमेष—कपाठपक्षमाणि गृहाणि यत्र ॥ ३९ ॥
 विसारितकांतिच्याभिभूति—द्विरेफितस्वर्णतुलासु यत्र ।
 स्त्रीणां मुखानि प्रतिविवितानि स्वर्णोत्पलानीव यमीषु रेजुः ॥ ४० ॥

सूर्याश्मकुञ्जप्रतिबिविनारी—मुखानि यन्नाब्जधिया वितर्क्य ।
 दधुः सुकेश्यः पततो द्विरेफान् दशन् सखीवक्त्रमीस्ममेति ॥ ४१ ॥
 कुशेशयायासिदृशो निशायां रतौ ह्रिया यत्र निशम्य दीपान् ।
 धस्तेऽभवन् संतमसेऽवकेशि—यत्नाः स्फुरकुञ्जमणिप्रभाभिः ॥ ४२ ॥
 निशम्य यत्राविरतोत्सवेषु मृदंगनादान् ध्रुवमर्जितो यः ।
 अद्याप्यभी गर्जिषु वारिवाहा विष्ण्वतेऽभ्यासभरं तमेव ॥ ४३ ॥
 दृग्मीलनारुलिषु यत्र वाला सखीप्रहातंकसुनिश्चलागी ।
 पांचालिकानां वितनौ निलीना दृष्टापि नायाहि सखीजनेन ॥ ४४ ॥

महाकुलके

निभालयन् लोचनलोभिलक्ष्मि क्रीडानिकेतं पुरमेतदुच्चैः ।
 नृपालयश्रीकरकैरवेषु दृशं भृशं स भ्रमरीचकार ॥ ४५ ॥
 स्तंबेरमाणां मदवारिभिन्न—कुंभस्थलीसंचरणप्रमत्ताः ।
 इंकारवै र्यत्र सदा द्विरेका वसंतमाहुः स्म वसंतमेव ॥ ४६ ॥
 क्रीडागिरीद्वैरिव वीरलक्ष्म्या यदेकतो राजत वारणेद्वैः ।
 गंगातरंगैरिव दत्तरंगै स्तथा न्यतोश्चैः पदखातविश्वैः ॥ ४७ ॥
 भुजंगमाधिष्ठितचंदनदु मिवासिहसं प्रकृतिप्रशस्तं ।
 पूर्वाद्विच्चूलाश्रिततिग्मरश्मि मिवोस्तिंहासनसन्निविष्टं ॥ ४८ ॥
 सिंहासनोत्तर्गतविंवदंभात् धराधिष्पैः शीर्ष इवोह्यमानं ।
 रंगतरंगांगरुचीचयेने—व खर्वयंतं नवहेमगर्वं ॥ ४९ ॥
 नक्षत्रचक्रेष्विव शीतरश्मि ममर्घ्यचक्रेष्विव देवदेवं ।
 नरेद्रचक्रेषु विराजमान मनन्यजन्येन महामहिमा ॥ ५० ॥
 निवद्धभूषिवितसभ्यदंभान् सुभामधस्तादिव कुर्वतीं गोः ।
 अधिश्रितं तत्र सभां विमाव्य हम्मीरदेवं स दृढीति दध्यौ ॥ ५१ ॥
 किमेषकामो न यतो जननंगः किमेष दस्यो न यदद्वितीयः ।
 किमेषविष्णुर्न यतो ऽद्विबाहुः किमेष वज्री न यतो द्विनेत्रः ॥ ५२ ॥

खक्तान्यकार्यैरथवीरवर्यै किंलोक्यमानो वदतीति किं किं ।
 प्रणम्य भूपं दरनम्रमौलिः प्रचकमे व्यक्तमिदं प्रवक्तुं ॥ ५३ ॥
 “स्तेजसैवारिगणं विजिया—कुतोभयं संसृजतः स्वराज्यं ।
 वृथैव वर्षासनमाददाना ललञ्जिरे यस्य भटा निकामं ॥ ५४ ॥
 दुर्गाणि दुर्गाद्यतराणि शाणो—लीढानि शस्त्राणि भटा रणोक्ताः ।
 अभ्रंलिहाया गिरयो यदग्रे न वास्तवीं वृत्तिमयुः कदाचित् ॥ ५५ ॥
 दुर्गाणि दुर्गाद्यतराणि यः श्री—देवाद्रिमुख्यान्यपि मंडु भंकत्वा ।
 अपीद्रिमुद्यादर्दंतुराकी—चकार कारायमितारिचकः ॥ ५६ ॥
 दुर्गाणि दुर्गाद्यतराण्यरीणां भजन्ननेकान्यपि लीलयैव ।
 आजन्मभमत्रिपुरैकदुर्गे दुर्गापतौ योन्र घृणां विभति ॥ ५७ ॥
 यद्यन्मनस्यप्यमुना नरेन्द्र ! निर्धीयते तत्तदहो तदात्मं ।
 संपादयन् सोपि विधिविशंके न शासनं यस्य विहंतुमीष्टे ॥ ५८ ॥
 अल्लाखदीनस्य नृपस्य तस्या—नुजौ किलोल्लूनिसुरत्तखानौ ।
 देशं तवाक्य तदाज्ञयैव त्वामाहतुः स्मेति मदाननेन ॥ ५९ ॥
 हम्हीर ! राज्यं यदि भोक्तुमीहा तत्स्वर्णलक्षं चतुरो गजेद्रान् ।
 अर्थोरसानां चिशर्तीं सुतां च दत्वा किरीटीकुरु नो निदेशं ॥ ६० ॥
 इदं विमुक्तं यदि वा परंतु तथासदाज्ञाप्रविलोपिनो ये ।
 स्तागमुहूलांस्तांश्चतुरोपि दत्वा क्रोडीकृतां क्रीडय राज्यलक्ष्मीं ॥ ६१ ॥
 खक्तां यथैतं तव हुर्गरोधं देशान् पुरः साधयितुं व्रजामः ।
 न चेद्विधाता प्रतिधोचितं स्त-राभ्यां तु तत्तेनुभवोऽभिधाता ॥ ६२ ॥
 इत्येतदीयानि वचांसि भूपः श्रुताथ भीमां भृकुटीं दधानः ।
 नवोल्लसल्लुद्विषवष्टिसून—द्विरेफलीलाक्षरमित्युवाच ॥ ६३ ॥
 वशिष्ठयुक्त्या यदि नाभविष्य दाजग्निवानत्र भवान् कथंचित् ।
 तदा त्योगादि ययेदमर्वाक् जिह्वां धूवं तां निरक्तास्यिष्यं ॥ ६४ ॥
 दंतौ द्विपस्येव मणिं भुजंग—स्वैरैणशब्दोरिव केशरालीं ।
 श्रीचाहमानस्य धनं बलेन न जीवतः कश्यन लातुमीष्टे ॥ ६५ ॥

सर्वं गजा दंतितुरुंगमानां पदे प्रदेया यदि खड़घाताः ।
 भवत्प्रभूं सूकरमांसमेव सद्यः स्वेदतां पदि जातु यातः ॥ ६६ ॥
 द्विषामपि स्याच्छरणागतानां रक्षासु मंदोपि निबद्धकक्षः ।
 तथुद्वलान्नै ननु याचमानौ न किं तदीशौ जडधीवर्तसौ ॥ ६७ ॥
 शतांशमप्येकविशोपकस्य न प्राणमोक्षेपि ददे वलेन ।
 यद्रोचते नाम भवत्प्रभुभ्यां तत्त्वमेवाचरतां ययेच्छं ॥ ६८ ॥
 एवं विनिर्भर्त्स्य मुहुर्मुहुस्तं वशिष्टपाशं गलहस्तयिता ।
 निष्कासयामास पुराङ्गानां वातुं च दुर्गं ददिवान् विभज्य ॥ ६९ ॥
 उत्तंभितान्युध्यतदर्ममर्म—छिदेधिशालंपटमंडपानि ।
 दिवानिशं संगरजागरुकभुजैर्विरेजुर्भूतं भृतानि ॥ ७० ॥
 वंगोपलिप्तस्तुट्लोहवंध—दृढोलसद्विकुलियष्टिदंभात् ।
 शालेपि युद्धाय विवृद्धमन्युः संवर्मयामास भुजानिव स्वान् ॥ ७१ ॥
 रालाविलं तैलमयः कठाहे तसं प्रकामोत्कलिकाछलेन ।
 दग्धुं युयुत्सून्तिपक्षान् अलद्यतौत्सुक्यमिवादधानं ॥ ७२ ॥
 चेतश्चमक्तारिकलोत्सृतानि संश्किरे भैरवयंत्रकानि ।
 व्यामोहहेतोः स्तुटमिद्जाला—नीवागतानां शकपुगवानां ॥ ७३ ॥
 दूतः प्रभूतप्रतिघोथ गला निजप्रभुभ्यामखिलं तदुक्तं ।
 न्यवेदयत्तावपि निर्विलंबं युद्धाय सैन्यं—गुणं व्यधत्तां ॥ ७४ ॥
 ब्रह्मेव मध्ये पुरमाहवाय ससर्जं यान् यान् नृपतिः प्रयोगान् ।
 तांस्तानमर्पात्कुशिकांगभूत् सद्यः शकेद्रोपि वहिस्ततान ॥ ७५ ॥
 शकेपु वादेपु भृशाहतेपु दंडैः सना ये प्रकटीवभूवः ।
 प्रतिस्थनैः स्तांस्तिरेयन् गिरीद्रो न स्वामिभक्तव्रतमुइश्वतिस्म ॥ ७६ ॥
 निषादिनो दंतिवरांस्तुरुंगा नप्यश्वारा रथ्यंश्च ।
 समंततो प्यारुहुः पदा (ति?) पूरा वितेनुः श्रममाहवाय ॥ ७७ ॥
 महीध्रमध्रंकषमप्यमुंस्व—वीर्यायतः क्षुद्रमिवेक्षमाणाः ।
 दुदौकिरे योद्दुमतिप्रवृद्धो—तसाहास्तस्ते समरोत्कवाहाः ॥ ७८ ॥

समं कुटद्विर्भटपाणिपदा द्वाणैस्तमित्यं ककुभां बभूव ।
 निर्बोषिपौरैरपि कार्मुकाणां विश्वं समग्रं वधिरत्वमाप ॥ ७९ ॥
 नीरंधमाकाशमनूजिज्ञतेषु कांडेषु कृपांवुदतांडवेषु ।
 आग्रेयबाणा भृशमुत्पत्तं आकालिकीकेलिकिलीबभूवुः ॥ ८० ॥
 आकर्षतां संदधतां रयेण विमुचतां बाणगणान् भटानां ।
 विलोकमानैरपि निर्मिषेष मलक्षि नैवांतरमंवरस्यैः ॥ ८१ ॥
 तपाख्यांभोदपदुच्छटावत् दुर्गादवर्षन् सुभटाः शरौघान् ।
 कौक्षेयदाक्षयेण मृणालनाल—वच्चिच्छटुस्तान् यवना जवेन ॥ ८२ ॥
 मिथोपि वीरव्रजपाणिमुक्त—पृष्ठत्कवकवास्फलनप्रभूताः ।
 रेजुः पतंतोऽग्निकणाः प्रदग्धुं पलायितानामिव कीर्तिवलीं ॥ ८३ ॥
 क्षत्रप्रकांडप्रविमुक्तकांड—पक्षोद्वः कोपि स वायुरासीत् ।
 यत्रोन्मदिष्णौ रिपुदर्पसर्पे—प्यासीत्क्षणं व्याकुलचित्तवृत्तिः ॥ ८४ ॥
 आकर्णमाकृष्य भटैर्विमुक्तैरधोमुखैरुर्ध्वमुखैश्च ब्राजैः ।
 उत्पातहेतोर्वृषुः शकाना मध्येमुखा ऊर्ध्वमुखाश्च मेघाः ॥ ८५ ॥
 शिलीमुखोर्ध्यवनप्रणन्नै र्वप्रः समताच्छुशुभे चितांगः ।
 विगाहमानो रिपुदर्पसर्प—विनाशहेतोरिव जाहकलं ॥ ८६ ॥
 भ्रमंधर्मं वीरवरैर्निजांगो—परि प्रणुन्नाः प्रतिशत्रुवीरान् ।
 कुंता विरेजु निशिताः पतंतः स्फुटाः कटाक्षा इवं भानुसूभोः ॥ ८७ ॥
 सद्यांत्रिकैर्मैरवयंत्रगोला मुक्ता मिथोप्यूर्ध्वमधः पतंतः ।
 अपि द्वयानामरुचन् भटानां पीना उरोजा इव वीरलक्ष्याः ॥ ८८ ॥
 दर्शनमदिकुलिकाग्रहस्ताः शौर्यश्रियः क्षत्रकुलोद्ववस्य ।
 समुत्पत्तद्वोलकदंबदंभात् पंचेटकैः पर्यरमन्निवैताः ॥ ८९ ॥
 प्रक्षिप्तरालाविलतस्तैल—संगज्वलकुंतलकैतवेन ।
 क्षत्रेषु कोपामिरमानिवांतः शंके शकानां बहिरुल्लास ॥ ९० ॥
 प्राकाराभित्तेः खनने प्रवृत्तान् शकप्रवीरान् कुशटंकहस्तान् ।
 विभिद्य शूलैर्वटकानिवोचै स्त्रिचिकिष्पुः क्षत्रकुलावतंसाः ॥ ९१ ॥

उत्पुत्य शाखामृगवद्विरीदि मारुढवंतः किल केपि वीराः ।
 प्रचखिनुरे शालतलं प्रविश्य केनिद्वराहा इव तीव्रकोपात् ॥ ९२ ॥
 दुर्गस्थवीरद्रजमौलिमौली—नपाहरन् बाणगणाः शकानां ।
 समीरगुंजा इव पादपानां पुष्पाणि शाखाशिखरेद्वानि ॥ ९३ ॥
 अचाक्षुषत्वं प्रगतांस्तनुत्वात् घटकदेशीयभटप्रणुन्नान् ।
 नालीकवाणान् प्रविभिन्नगत्रा न—क—शकानां परिणाम एव ॥ ९४ ॥
 उत्खाय शालस्य शिलां प्रविश्य तदंतरे वाहुं जघातभीताः ।
 स्थिता विरेजुर्यवनादिवांधा इवातपत्तापनराश्मिसन्नाः ॥ ९५ ॥
 निजप्रहारव्रणजर्जरांगान् शकान् गिरेनिष्पततो निरीक्ष्य ।
 वीरा हसान् यान् व्यदधंस्त एव हम्मीरवीरस्य वशांस्यभूवन् ॥ ९६ ॥
 श्रिला नगागान् गरुडासनेन हृष्टा निविष्टा यवनेशयोधाः ।
 विद्वाः शरैर्वैरवैरस्तथैव चित्रं प्रयाता इव रेजुरुचैः ॥ ९७ ॥
 निश्रेणिमालंव्य धृतासवोऽन्ये दंतैरथारोहणमाचरंतः ।
 दुर्गे हता मूर्धनि मुद्वरेण दुर्गस्थितैः पेतुरभातयैव ॥ ९८ ॥
 इत्यं सदाप्यौपयिकैरनेकैः परिस्फुरद्वौकनसाहसस्य ।
 अगच्छकानां क्षयकालरात्रि रिव त्रिमासी यवनाधिपस्य ॥ ९९ ॥
 प्रवर्तमाने समरेन्यदीया—पस्काल गोलः शकगोलकेन ।
 प्रभ्रश्यता तच्छकलेन मूर्धिं हतो व्यनेशन्निसुरत्तखानः ॥ १०० ॥
 अथ गतं सहसापि परासुता ममुमवेक्ष्य परिस्तवदीक्षणः ।
 अविदितः परदेवनासवनं भृशमसौ शकपोऽतत मध्यमः ॥ १०१ ॥
 प्रक्षिष्यैनं तदनु सहसा मध्यमोसौ शकाना-
 मीशः स्वर्णस्फुटजटनतामंजुमंजूषिकांतः ।
 दिल्प्यां धृत्वा कथमपि धृतिं प्राहिणीत्राभृतं वा
 क्षोणीभर्तुः स्वसकलरुथाजापनापत्रपूर्वं ॥ १०२ ॥
 एतद्वीक्ष्याप्तशोकः श्रुतरिपुजनिताशेषतत्तन्निकारः
 कृत्वा तस्यांतकृत्यं निखिलमपि यथा युक्तिकोपप्रकंपः ।

वैगादागादमुत्र स्वयमथयवनैकावनोलावदीनो
 वीरंमन्या सहते रिपुज्जनजनितं कापि किंवा निकारं ॥ १०३ ॥
 इति श्रीजयसिंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रसूरिविरचिते श्रीहर्मीरमहा-
 काव्ये वीरांके निसुरज्जखानवधवर्णनो नमैकादशः सर्गः समाप्तः ॥

अथ द्वादशः सर्गः

अङ्गावदीननृपतिं तमागतं श्रुत्वाथ जैविरवनीवनीधनः ।
 दुर्गेष्ठ प्रतिपदं मदादसौ शूर्पाण्यवीवधदुदारधीधनः ॥ १ ॥
 दृष्ट्वा तददुतमसौ शकेश्वरो विस्मेरविस्मयविकासिलोचनः ।
 पप्रच्छ पाणितलचालसंज्ञये—येतत् किमंग वस्त्रोपरि स्थितान् ॥ २ ॥
 श्रुत्वाऽदसीयभणितिं हर्मीरराट् हर्षप्रकर्षमतिमानमुद्भवन् ।
 प्रोद्दच्यवक्त्रकमलं हसन्मनाक् प्रोवाचं वाचमिति तं शकाधिपं ॥ ३ ॥
 म्लेछावनीदयितचाहचाहभो चक्रे खयागमदमुत्र यद्वान् ।
 पूर्णे ज्ञासि प्रचुरवस्तुसंचयै र्भाराय किं भवति शूर्पसंचयः ॥ ४ ॥
 उक्ति निशम्य स इमां शकाधिपो राज्ञोदितां समुचितामदो वदत् ।
 तुष्टस्तवोपरि हर्मीरभूपते यांचस्व वांछितमतुच्छविकम् ॥ ५ ॥
 क्षत्रोत्तमोथ निजगाद यदाद स्तर्हि प्रयच्छ समरं दिनद्वयीं ।
 आयोधनादपरमत्र दोष्मतां नो वांछितं किमपि वल्गु वलगति ॥ ६ ॥
 तद्वचः श्रवणतः शकोत्तमः क्षान्तव्रते स्तुतिमुखो मुड्मुहुः ।
 प्रातस्तदेव भवितेति भाषुकः स्वावासमासददसादमानसः ॥ ७ ॥
 प्रातर्भविष्यति कदेति सत्वरं निष्यायतामथ रणाय दोष्मतां ।
 भास्वान्त्रियार्थमिव पूर्वपर्वत—स्थोत्संगसंगसुभगं वपुर्दधौ ॥ ८ ॥
 लक्ष्मीभराभिरमणीयतागुणं धर्तुं तदा प्रबलतामुपागमन् ।
 पायोरुहाणि सलिलाशयोदरे सैन्योदरे च सुभटाननेदवः ॥ ९ ॥
 दोषोदयस्फुरितमूर्त्तिविद्विषत्—ध्वांतव्रजोर्जिततिरश्चिकीर्षया ।
 सूरप्रकाश उपमानमानभित् प्रादुर्बैभूव गगने बलेषि च ॥ १० ॥

व्युष्टोचितां—बलिकियां युक्ता वितत्य स ततः क्षितीश्वरः ।
 संग्रामसंगमविनोदहेतवे सैन्यान् रयेण समनीनहत्तमां ॥ ११ ॥
 अल्पेतरद्युतिविकल्पिताहवाः कल्पप्ररूढरुचिरागरोचिषः ।
 षट्त्रिंशदायुधभृतो धृतोदया वीरा विनिर्ययुरजीयंविकमाः ॥ १२ ॥
 शृंगारतः समरसंभवो रसो नूनं विशेषमधुरत्वमंचति ॥
 हित्वा प्रियांगपरिभणादरं वीरा रणाय यदमी प्रतस्थिरे ॥ १३ ॥
 संग्रामसंगमविनोदहेतवे स्फातिं गतानि नितमां भवीयसीं ।
 अंगानि वीरनिकरस्य नो तदा मांतिस्म वर्मसु सुविस्तृतेष्वपि ॥ १४ ॥
 कथिद्विलोक्य कवरीं भियोज्जमत् चारंगशावकदृशः प्रकंपिनीं ।
 ध्यानध्वगीकृतरणांगणोल्लसत् खड्डश्वचाल करवालमुद्धवन् ॥ १५ ॥
 अंगे लग्नं इपवः किमंगना काक्षाः किमंग नितमां प्रियंकराः ।
 एतत् विवेचनविधानकौतुकी कथिन्महीरणमहीमभूपयत् ॥ १६ ॥
 पूर्वं त्वदेकहृदयामरालयं गच्छाम्यहं जलनवर्मना झुना ।
 किंवा मदेकहृदयोसि वर्मना तं काष्ठ्योचदिति सस्मितं हितं ॥ १७ ॥
 संभाव्य वैरिंकरिणां रणांगणे कुंभान्मम स्तनपियातिकामुक ।
 माभूरनंगरससंगकौतुकी—त्येकं जगाद सुमुखी हसोन्मुखी ॥ १८ ॥
 प्रेयांस्तवास्मि यदि वलभा ततः स्वोत्थातदंतिरदजातकंकणैः ।
 पाणी विभूषय ममाद्य कंचिदि—त्यूचे प्रियारचितसाचिलोचना ॥ १९ ॥
 ज्ञेहातिरेकवशातः संपाणिना मातापिमौलितिलकं यदाकरोत् ।
 शौर्यान्तदेव कवचापिकं विदन् कथिच्चचाल किल वीरशेखरः ॥ २० ॥
 कृत्वा करे दलिकखड्डमुद्धतं तात प्रहंतुमरिवीरकुंजरान् ।
 एव्यामि नन्वहमपीति भाषुकं कथिच्चचाल तनयं हसन् मुहः ॥ २१ ॥
 पुत्राद्य संगरमवाप्य सलरं विस्तारये भूजपराकमं तथा ।
 वीरप्रसूतिलकृतां यथात्रये कंचिज्जगाद जननी प्रमोदिनी ॥ २२ ॥
 मेदस्त्विवीरससंगसंभव—द्रोमोद्भूमत्रितवर्मसंहतिः ।
 मूर्त्तो भयानकरसः स्फुरन्निवा चालीत्परो रुणितदारणेक्षणः ॥ २३ ॥

विद्वेषिवीरजनमानदारणो माभूत्प्रवृत्तं कृत एव मारणः ।
 संभावयन्निति निशम्य काहलां प्रायात् परः समरजित्वरक्षरः ॥ २४ ॥
 गृष्णं भ्रमत्मुपरीखवक्षरो संवर्भयन्नयमिह प्रतीक्ष्यतां ।
 मूर्धीतरस्य यदि वात्मनस्तनौ श्रद्धां तनोमि फलिनीं तवाधुना ॥ २५ ॥
 स्थाज्जीविता युधि यशो मृतस्य तु स्फीतं च तच्च मुखलभा अपि ।
 इत्यस्य वीरनिकरस्य निर्यतो जज्ञे न दुःशकुनमध्वनि काचित् ॥ २६ ॥
 कुंभान्निधाय शिरसि प्रपूरितान् एलालवंगरसशीतलैर्जलैः ।
 प्रीयानुयातुमसुखलभान्निजान् सज्जीवभूव निखिलो भटीजनुः ॥ २७ ॥
 अह्मावदीनविभुरप्यथोद्गट—द्विटप्रोन्मिमंथिषुतयाऽकुलाशयः ।
 संनन्द्य सैन्यमनुजादिभिर्वृतः स्थाने प्रतिश्रुतमशिश्रियन्मिथः ॥ २८ ॥
 अन्योन्यवीक्षणवशोलसन्महा—कोपप्रसूठमहिमप्रसखरा ।
 वीरा रंबाः प्रतिरैश्च—दिभि योगैर्द्विरक्तिमिव धातवो ययुः ॥ २९ ॥
 अभंकषोलसितचारुचामरे कुक्षिभरिद्विरदवृहिते दिशां ।
 प्रस्पर्धयेव दधतुः परस्परां सैन्ये इमे श्रियमिहाधिकाधिकं ॥ ३० ॥
 पुष्णंखरंविनमयेन संगरो—तसाहं ह्वदि प्रधनकारिणां नृणां ।
 तूर्याणि पूरितहरिति निस्वनैः सैन्यद्वयेषि नितरामराणिषुः ॥ ३१ ॥
 भंकुं विपक्षकरिकुंभर्घणैः कंडूलतां स्वभुजदंडयोरथ ।
 चेलुर्भटा अपि बलद्वयाद्रणो—त्साहत्रुट्कुटदशेषकंकटाः ॥ ३२ ॥
 पत्तिः पदातिकमियाय सादिनं सादी रथस्थितमहो महारथी ।
 मातंगयानगमनो निषादिनं द्वंद्वाहवोऽजनि तदेतिदोष्मतां ॥ ३३ ॥
 ऊर्ध्वीभवंत उरुविक्रमैः शिर—स्त्राणानि वीरनिकरस्य मूर्धजाः ।
 स्मोत्खासयंति घनकालसंभवा भूस्फोटका इव महीप्रदेशकान् ॥ ३४ ॥
 अन्योन्यजातहठतो गतांतरं मुक्तैः पृष्ठक्तनिवै रणांगणे ।
 पाणिग्रहाय विजयश्रियो भटा यत्नेन मंडपमिव व्यरीरचन् ॥ ३५ ॥
 कोदंडचंडस्त्रिमंडलादतो दीप्राः क्षुरप्रकिरणाः प्रपातिनः ।
 प्रस्यार्थिवीरतिभिराणि वेगतो—प्यानिन्यिरे युधि कथावशेषतां ॥ ३६ ॥

मत्यावनोद्य समरे तनुत्यजां भावी रामागम इति प्रमोदतः ।
 भ्रष्टांतरभ्रमदिपुव्रजच्छला द्रोमांचितांगमिव दिग्गुते नभः ॥ ३७ ॥
 वीरैः प्रकाममभिमुक्तपञ्चिणां नीरंभ्रमंवरतले प्रसर्पतां ।
 अंतः प्रकर्त्तनभयादिव क्षमः खेषु न तीव्रकिरणोप्यभूलकरान् ॥ ३८ ॥
 वीरव्रतस्य ददतोकपालिकां मास्मांतरायमिह कार्युरेतके ।
 सद्रिष्टिं ब्राणनिव्रहे निषेतुषि स्फारान् स्फरानिति न केष्यलासिषुः ॥ ३९ ॥
 वायुं विजित्य तरसा पनत्स्विह श्वासैः पुरैव चलितं विरोधिनां ।
 भिजा तदंगमनवेद्य तानि वै—तद्वष्ट एव चलितं शीररपि ॥ ४० ॥
 पार्श्वद्वयस्थरुदिंतभासुर लल्कुभपीठविलुठत्करांतुगः ।
 शौर्यश्रियो भुजलता स्तनद्वयी—संसर्शसीख्यमितरोऽन्यभूतमां ॥ ४१ ॥
 प्रोतोऽरिणा सह शरेण वाजिनः पृष्ठे न शाल्यभृशासंभिवेशनात् ।
 संप्राप्तवानपि परासुतां परो नाश्वात्पात युषि जीववानिव ॥ ४२ ॥
 आरोदुमन्यसुभटे प्रलंबितै—कांघौ रदस्थितपरांधिभासुरे ।
 क्रोधाञ्चन् करिवरो रणागणे शुंडाद्वयीं दधदिव व्यभाव्यत ॥ ४३ ॥
 द्वैधीकृते शिरसि पाणिना धूते चोर्ध्वं निहंतुमहितस्य चितयन् ।
 संधागतेन्यशरशाल्यतः परो द्वयमधावत नियोद्दुमुद्धतः ॥ ४४ ॥
 ऊर्ध्वं विदारितमरातिना शिरो भ्रश्यन्नियोजितमपि द्विपाप्यपः ।
 स्वनैव भिन्नजठरादुपादृतै रंत्रैर्निवध्य युयुषे पुनर्भटः ॥ ४५ ॥
 विस्मेरमारचरितां विकंचुका द्येहाधिकां विशदकांतिधारिणीं ।
 छिक्का करं प्रतिभटस्य कोप्यला—जद्वलभामिव कृपाणवलरी ॥ ४६ ॥
 आकम्य पादमुरुणैकमंधिणा धूता करेण च परं महायहात् ।
 लोकद्वयीमयमसाधयनुभी—साख्यन्निव द्विरकृतेतरं करी ॥ ४७ ॥
 याभ्यामहारि मम वलभास्तन—श्रीस्ताविमाविति परोत्यमर्षणः ।
 कुंभौ गजस्य समरे विदारयन् आधोरणप्रद्वतिमप्यजीगणत् ॥ ४८ ॥
 अन्योन्यदत्तकर्त्तव्यलवलरी—प्रौढप्रहारपरिभिन्नहन्तया ।
 कौचिद्भूतौ युषि भटौ परासुता मालिंगिताविव मिथोपि रेजतुः ॥ ४९ ॥

सद्वंशजोपनतकोटिभूषणा संलीनसायकसमुलसदुणा ।

दृष्ट्वा परस्य समे धनुर्लता वेश्येव कंपमतनिष्ठ कस्य न ॥ ५० ॥

कस्याप्यसिद्धिरदकुंभमंडला त्पीत्वा भृशं समितिशोणितासवं ।

उन्मत्तां गत इवाशु विद्विषां वक्षःस्थलीमभिनिपेतिवान्मुहुः ॥ ५१ ॥

लूनेऽग्रजन्मनि पदद्वयेऽरिणा दंतावलस्य पततः क्षितौ किल ।

उत्तंभनाय निजमेव दंतयो युग्मं बभूव किमिवान्यदीदृशं ॥ ५२ ॥

प्रख्यर्थिमुक्तशरभिन्नपुष्करो लेभे न घातसमयेषि तां किल ।

अग्रे स्फुरंतमपहर्तुमक्षमा लेभे त्रपां प्रतिभटं करी व्यथां ॥ ५३ ॥

दत्वा प्रहारमतिलाघवात्पुरः पृष्ठं श्रयखसकुदुद्धटे भटे ।

कुद्धो भ्रमन् समिति तज्जिघृक्षया वाया विनोदमभजत्परो गजः ॥ ५४ ॥

भिव्वाखिलांगमपि भूजुषेषुणा हत्वा करेणुमितरोभिपातुकं ।

वर्त्मेव हंसगमनाय तेनिवान् क्रौंचं पराशरसुतो गिरिं यथा ॥ ५५ ॥

कस्यापि कुंडलितचापमंडलां—तर्वत्तिवक्वकमलं बभौतमां ।

प्रख्यर्थिषु प्रबलब्राणवृष्टये विंवं स्फुरत्परिधिशीतगोरिव ॥ ५६ ॥

द्वैधीकृतस्य सुभटस्य कस्यचि—तसव्येतरार्धमवलोक्य वर्ष्मणः ।

लब्धोद्य शंभुरूपयाविनेत्यधा—वंतामरेशदयितो दिशोदिशः ॥ ५७ ॥

जज्ञे तदा रणभृतां च रक्षसां यज्ञे महाहटभरः परस्परां ।

एके प्रथीयसितरामसृग्रदीं चक्रुः पराणि पपुरेव तत्क्षणात् ॥ ५८ ॥

नः संख्यसंख्यविवरातिथीभव—द्वीरातिथेयकरणैरिवातुरे ।

द्वीपांतरं वज्रति तिग्मदीधितौ सैन्ये उभे अपि ततो विरेमतुः ॥ ५९ ॥

इति प्रथमदिनं

द्वितीयदिनयुद्धम्

स्वप्रप्रसंगसमरैनेकधा रात्रि व्यतीत्य सुभटाः कथंचन ।

प्रातः पुनर्निजनिजाधिपाज्ञया संग्रामसीमनि मनो व्यनोदयन् ॥ ६० ॥

संनद्योरथ च सैन्ययोद्दयो रानदहेममयकंटकैर्भटैः ।
 स्वस्तिमस्तदा समरभूरपि स्फुटं प्राचीव कांचनस्त्रं दधौतमां ॥ ६१ ॥

मूर्छामितेषि किल कोपि विद्विष—त्खड्प्रहारवशतो रणांगणे ।
 तं लातुमागतमरीकरामृत—सर्शाद्विकृष्य युयुधे भृशं युनः ॥ ६२ ॥

उत्सुख वीरकलशेन कोपिना मुकेन हस्तिपक्कुंभभूमिदा ।
 कुंतेन भिन्न इतरः करी वभा—वालानलंबित इवाहवांगणे ॥ ६३ ॥

लमप्रतीभिदशनद्वीपीतया संरूढसिंधुमितदंतभासुरः ।
 स्तंवेरमो रणभुवींतरो भ्रम—न्नैरावणेन सुलभां दधौ विभां ॥ ६४ ॥

लग्नारिवाणगणसंभवद्वृण—श्रेणिप्रभस्तकरिकुंभमंडलात् ।
 धारा निपेतुरसूजो मदस्य च स्पर्धं दधस्य इतरेतरामिव ॥ ६५ ॥

कस्याप्युदग्रतरवारिदारिता दंताणि रेजुरुदरात्पतंख्यः ।
 आदातुमेकपदमेव तं दिवः क्षिप्ताः सुरीभिरिव पाशपंक्तयः ॥ ६६ ॥

कुद्दे प्रधावणाय सिंधुरे वाहानुपर्युपरि वीक्ष्य पातिनः ।
 देवैरहासि यदहो तदेव त—न्मौलौ बभूव सुमवृष्टिरूक्ताः ॥ ६७ ॥

उत्पात्य वाहुमभिसञ्चिवेशनात् कुंतव्रणोच्छलितशोणितच्छटाः ।
 वीरश्रियेव नवकुंकुमच्छटा दत्ता भटोरुपु विरेजिरेतमां ॥ ६८ ॥

स्तारोद्गुरुन्नततरान्निषादिनो हंतुं सुखेन वितरन् प्रवीणतां ।
 श्रीवृक्षकी हयवरो रणांगणे स्वामुन्नतिं प्रविदधौ फलेयहिं ॥ ६९ ॥

उत्सुख भूत इमकुंभमाश्रितः स्वोजोर्जिताद्वृतयशःसितद्युतिः ।
 मेघात्पयोभ्र इव तुंगभूमृतः शृंगाम्बलीन इतरो व्यराजत ॥ ७० ॥

संयामभूपतितवीरमर्दनात् पादांतलग्नसदंत्रकैतवात् ।
 कीडन्यरः समरपल्ले करी सेवालजालमिव चिखदावभौ ॥ ७१ ॥

एकः करी समरसीमि सादिनं चिक्षेप कंदुकमिवाधिपुष्करं ।
 धृत्वा करेण च कटौ परो हयं प्रास्कालयद्रजकवस्त्रवद्विः ॥ ७२ ॥

धाराप्रपातकृतलोककौतुक स्तेजोवितानविलसच्छत्तद्ददः ।
 कस्याप्यसिर्युधि पयोधरायितो युक्तं द्विषामजनि हंसनाशकृत् ॥ ७३ ॥

कस्याप्यपाकृतगणोन्नमार्गणो लक्षाय धावति तदा स्म धावतु ।
 कोटिद्वये सति ननाम यद्वनुः सद्वंशजस्य न तदस्य सांप्रतं ॥ ७४ ॥
 ज्योतिर्मर्यभिरिह मूर्तिंभी रणे व्यसेभितोपि गगने समित्कृतां ।
 नालक्षि दैवतगणेरपि क्षणं व्यक्तं सहस्रक्रिणस्य मंडलं ॥ ७५ ॥
 क्रोधारुणेक्षगरुच्चीचयाचितं कस्यापि कृष्टमरुचत् धनूरणे ।
 कुंडं हविर्भुज इव स्फुरज्जय—श्रीकृष्टयेऽरिपुपग्रन् जुहूपतः ॥ ७६ ॥
 क्रोधप्रधावितरथांघिमर्दनात् श्युक्ष्यलंकसविकाशशब्दितैः ।
 जीवख्यहो मयि कथं भ्रमंखमी इत्यन्वशेत पतितः किलेतरः ॥ ७७ ॥
 कुर्वद्विरन्विह रणे पलायितान् धावद्रयसखलनतां पदेपदे ।
 वीरैर्जहे न विरुदं पलायितप्राकार इत्यनुगतं मृतैरपि ॥ ७८ ॥
 संग्रामसंगमविनोदिवारण—प्रोक्षिप्तवीरवतिलोलचेतसां ।
 स्वर्योषितामपि तदा परस्परा मार्विभूव दिवि दारुणो रणः ॥ ७९ ॥
 प्रागेव मासम सुरवलभा अमुं वृष्णन्निति स्फुरितवेगविस्तरा: ।
 आलिंग्य वलभमपासुमप्युर स्तन्व्यश्चितां प्रविविश्चुर्भुजभृतां ॥ ८० ॥
 छत्रैः सितांवुजमर्याव कुत्रचित् कुत्रापि पलवमर्याव पाणिभिः ।
 कुत्रापि शैवलमर्याव कुंतलै ध्रष्टै र्बमौ रणभृतां रणावनिः ॥ ८१ ॥
 शास्त्रप्रहारभृशजातमूर्च्छ्या स्वारोहकेषु पतितेषु भूतले ।
 हेषारवैः समिति जातगौरवै दुःखादिलापमिव वाजिनो व्यधुः ॥ ८२ ॥
 द्विट्कुंभिकुंभविनिपातिमौक्तिक—श्रेणिप्ररूढरुचिराजिभू रभात् ।
 वीरश्रियं प्रपरिभ्य दोष्मतां शश्येव पुष्पखचिता सुषुप्ततां ॥ ८३ ॥
 वीरैर्निहस्य विनिपातिता रण—क्षोणौ वभुः करिवराः पदेपदे ।
 सेतोः कृते हनुमतैव चालिताः शैला इवार्धपथ उजिश्ता भरात् ॥ ८४ ॥
 जग्मुर्मृतिं दशशतानि भटा इहेति जल्पन्निवाऽतत करद्वितयांगुलीभिः ।
 नृयक्रियामभजतैकतरः प्रवीरः कावंधिकी महितवीरविलूनमौलिः ॥ ८५ ॥
 इति तिरस्कृतभारतसारते रणभरे स्फुरिते दिवसद्यीं ।
 दिनकरः प्रतिवक्तुमिवावधि चरमभूमिधराग्रमसेवत ॥ ८६ ॥

शौर्येण प्रतिपक्षपक्षददयं स्वस्यामिभक्तवते-
 श्वेतांसि स्वविभोरसिप्रहतिभिर्द्वुभिकुंभानपि ।
 अंगैरंगणमाहवस्य विलसत्कीर्या च लोकत्रयीं
 वीरा व्यानजिरेऽन्न योद्वृविसरक्षेयस्करे संगरे ॥ ८७ ॥
 एतस्मिन्समरे वीरा यवनानां महौजसः ।
 पंचाशीतिसहस्राणि यमावासमयासिषुः ॥ ८८ ॥
 म्लेच्छानामय दोष्मतामधीशितारावादज्ञावधिकालपालनात्तचित्तौ ।
 वीरेद्रान्कथमप्यमूलनिर्वार्य युद्धात् भेजाते शिविरं निर्जं निर्जं रथेण ॥ ८९ ॥
 इति श्रीजयसिंह० वीराके दिनद्वयसंग्रामवर्णनोनाम द्वादशः सर्गः ॥

अथ त्रयोदशः सर्गः

अन्यदाय क्षमानाथः स्फारशृंगारभासुर ।
 अलंचकार शृंगारचंचरीं चतुराशयः ॥ १ ॥
 निरीक्ष्य सहसा यत्रं भोधांत्या स्फाटिकीः शिलाः ।
 उत्संबभार वस्त्राणि प्रवमूयनभयानकः ॥ २ ॥
 रंभा यावोद्वा यत्र वीक्ष्य साक्षाज्जनं स्मरन् ।
 फलेभ्यः सृहयनुच्छै नैकशः करमक्षिपत् ॥ ३ ॥
 यत्र स्तंभेष्वराजंत विचित्राः शालभंजिकाः ।
 देव्यो नृदेवमालोक्य तद्भूणैस्तंभिता इव ॥ ४ ॥
 यत्रोत्कृत्तेषु पदेषु सिस्वादयिष्वो मधु ।
 शृंगा निपत्य व्यर्थत्वात् विहयेव शितितामगुः ॥ ५ ॥
 यत्र स्फाटिकपांचाल्या—स्पेष्वजाध्याश्रितालिषु ।
 चकोराः शशभृदीक्षा—श्रद्धामह्यप्यपुरन् ॥ ६ ॥
 यक्षुष्टिमे पदप्रांता—रुणिमप्रतिबिनात् ।
 रक्तं क्षौममिवास्तीर्णं पदन्यासाय भूभृत् ॥ ७ ॥

स्फारकपूरपारीं चंदनक्षोदमेदुरं ।

मृगनामिस्फुरन्नाभि यदंगणमराजत ॥ ८ ॥

नृपोरस्येद्वनीलाश्म—दाम यत्स्फटिकाश्मसु ।

निरीक्ष्य विवितं सर्प—भ्रांत्या लोकाश्वकंपिरे ॥ ९ ॥

अधो निवद्वभूभाग—प्रतिविविस्त्रतामिषात् ।

भोगींद्राणामपि सभां विजेतुं प्रस्थितेव या ॥ १० ॥

वीरमोभान्नृपात्तत्र दक्षिणे चारुलक्षणः ।

हासंहासं सृजन् गोष्ठीं रतिपालो रति दधौ ॥ ११ ॥

परीतो मःहिमासाहि स्त्रिभिरप्यनुजन्मभिः ।

व्यक्ततामभजत्तत्र परमात्मा गुणैरिव ॥ १२ ॥

मादंगिका मृदंगानि वीणामपि च वैणिकाः ।

अपि वैणविका वेणुं यथातालमवीविदन् ॥ १३ ॥

रणदेवुज्ञणत्कारा—तुकारिप्रसरत्स्वराः ।

गायना वीरहम्मीरकीर्तिस्फूर्तिमगासिषुः ॥ १४ ॥

मिथोपि स्पर्धया वर्धमानलादिव संयते ।

दृढं चोलांतरीयाभ्यां स्तनश्रोणीप्रविभ्रती ॥ १५ ॥

बपुर्विल्लिविलासेन मूर्छ्यंतीव कामिनः ।

कूणिताक्षप्रपातेनोज्जीवयंतीव मन्मथं ॥ १६ ॥

प्रविश्य तत्र सभ्यानां मनसीव प्रमोदिनी ।

प्रवृत्ता नर्तितुं धारा देवी सोत्पश्य नर्तकी ॥ १७ ॥

तस्या लास्येन वेळंतो रेजिरे पाणिपल्वाः ।

मोहनव्रततेः कामं स्फुरंतः पल्लवा इव ॥ १८ ॥

गोलकन्तियोच्छाल—च्छलेन भुवनंत्रयां ।

सा जगादेव लोकानां कृतां स्वशयशायिनीं ॥ १९ ॥

अंगुल्यग्रध्रमच्चक—दंभेन युवतीजने ।

रूपलावण्यसौदर्यैः सा दधौ चक्रितामिव ॥ २० ॥

} त्रिभिर्विशेषकं

कर्णोपांतभ्रमचक—व्याजात्स्महिव तां शशी ।
 ममोपमा तवास्पस्य भ्रम एव विपक्षितां ॥ २१ ॥
 कर्पुरपरिमाणूनां व्याजालभानि पादयोः ।
 भ्रमिभ्रमियंतीव रेजे यूनां मनोसि सा ॥ २२ ॥
 मयूरासनबंधेन नृखंती विलुलोप सा ।
 वाच्यं विपेर्मयूरस्य दुःकमाधानसंभवं ॥ २३ ॥
 अंगहारतयाहार—लता तस्यास्तनायतः ।
 रराज विसवलीव चक्रचंच्चमसंस्थिता ॥ २४ ॥
 लास्येन धनुषीवास्याः पश्चाद्वपुषि संनते ।
 पार्णिंसंस्पर्शिनीवेणि जीवाभावमजीजिवत् ॥ २५ ॥
 सम्यानामसकृत्तस्यां दृष्टिरापादमस्तकं ।
 चक्रवरोहमारोहं व्रतत्वां वानरी यथा ॥ २६ ॥
 ताडवं निर्मिमाणेति सा तालञ्चुटनक्षणे ।
 अधस्याय शकेद्राय पश्चाद्वागमदीदृशत् ॥ २७ ॥
 शकेशस्तेन दूनात्मा सभाघ्यक्षमदो वदत् ।
 पर्वुर्धरः स कोप्यस्ति वेष्यमेनां तनोति यः ॥ २८ ॥
 अददत्सोदरो राजन् गुप्तौ क्षिप्तोस्ति यः पुरा ।
 उद्गुनंसिंहस्तं हित्वा नान्येनात्र प्रभूयते ॥ २९ ॥
 सद्यः शकेशोथानाप्य भंक्ता निगडसंचयं ।
 द्विधापि ज्ञेहदानेन तं सज्जांगमचीकरत् ॥ ३० ॥
 ततः स सज्जीभूतांगो इन्यसाधारणं धनु ।
 आदायान्वाय तां पापो विव्याप्त व्याधवन्मूर्गीं ॥ ३१ ॥
 मूर्छामतुच्छामृच्छंती वाणघातेन तेन सा ।
 उपस्यकायां न्यपत दिवो विद्युदिव च्युता ॥ ३२ ॥
 नृपादपस्ततो लोकाः क्षणं वैलक्ष्यलक्षिताः ।
 धानुष्कर्तां स्तुतंतोस्य मूर्धनं दुधुरुमुहः ॥ ३३ ॥

तन्मर्म महिमासाहि विभ्रत् द्वदि परेदिवि ।
 शकेशं वेद्यतां नीत्वा हम्मीरमिदमन्तवीत् ॥ ३४ ॥
 यद्यादिशति भूनाथो मामिदानीं तदा रिषुं ।
 शरसात्तरसा कुर्वे धारामिव धनंजयः ॥ ३५ ॥
 नृपोवमिहतेत्रामा रंस्येहं केन संगरे ।
 हित्वा तं महिमासाहे जट्युड्नानं धनुर्धरं ॥ ३६ ॥
 शकेशवेध्येनासाद्या देशं दूनमनस्ततः ।
 हत्वा तं महिमासाहि धिगित्यौज्ञाद्वनुः करात् ॥ ३७ ॥
 चकितस्तद्विनाशेन सद्यः सोपि शकेश्वरः ।
 खक्त्वा सरः पुरोभागं तत्पृष्ठे शिविरं न्यधात् ॥ ३८ ॥
 ढौक्रनानि ततोभ्येय दायंदायमनेकधा ।
 खिन्नोसौ दापयामास सुरंगां समयागिरि ॥ ३९ ॥
 उपलैर्मृत्तिकापौरै ईलिकैस्तृणपूलकैः ।
 परिखां पूरयामास सोदरश्वान्यदेशतः ॥ ४० ॥
 कियद्विरप्यथो मासैः तिद्वेत्रौपायिकद्वये ।
 शका दुढौकिरे योद्दुमादिष्टाः शकभूभुजा ॥ ४१ ॥
 विज्ञाय चाहमानास्त त्परिखां वन्हिगोलकैः ।
 अदहन् जतुतैलं च सुरंगायां प्रचिक्षिपुः ॥ ४२ ॥
 तेन तैलेन पूर्णायां सुरंगायां द्विषद्वटाः ।
 उदच्छलन् यथा मीनाः सरस्यां ज्वलदंभसि ॥ ४३ ॥
 चीत्कारान्मुचुः केपि कंठस्यैर्भापिता भट्टैः ।
 यष्टिलोष्टकरैर्डिभै रिव शानौधुमध्यगाः ॥ ४४ ॥
 तत्तैलदग्धसर्वांगा बभूवुद्विषतां भटाः ।
 क्षणारूणक्रमश्याम—तप्तायोगोलसन्निभाः ॥ ४५ ॥
 ज्वलदंगसमुद्धूतो—च्छलत्कीलावलिच्छलात् ।
 तेजांस्यपि शकांगेभ्यो नेशुर्दाहभयादिव ॥ ४६ ॥

शकाधीशः शक्तेरेतां सुरंगां पैरचीखनत् ।
 अपुपुरन् द्राघोम्भं स्तेषामेव कलेवरः ॥ ४७ ॥
 इत्यं दुर्गजिघृष्टायै यान्यान्यत्नान् शकेश्वरः ।
 असज्जस्ततं तांस्ता नवकेश्यकरोनृपः ॥ ४८ ॥
 ततो दुर्गं शकेद्वासौ हातुमादानुमक्षमः ।
 दिने दिनेष्वयांसीद दुरगो गिरिकामिव ॥ ४९ ॥
 दिवानिश्चं स योगीवा—शेषसौख्यपराह्नुखः ।
 दृष्टिमेकां ददौ दुर्गे परां च क्षितिमंडले ॥ ५० ॥
 दुर्गायहणदुःखामिष्ठुष्टमस्याय मानसं ।
 प्रसेज्जुमिव पाथोदः प्रोञ्जनाम नभोगणे ॥ ५१ ॥
 वाहणो व्यदधन्केका उश्रीयोश्रीय कंथरां ।
 आव्ययंत इवाभोदं मिलितुं चिरमागतं ॥ ५२ ॥
 वीह्याभ्युन्तमंभोदं केकाव्याजेन केकिनः ।
 कदा गामीति पप्रच्छु हृषीदधौकिभंगिभिः ॥ ५३ ॥
 उद्धीते केकिभिर्गांते तूर्यिते घनगार्जिते ।
 ननर्त नर्तकीवोचे स्तुड्हगनमंडपे ॥ ५४ ॥
 सांद्रोद्धमोलसनील—तृणश्रेणिच्छलाक्षितिः ।
 मेधाप्रियागमप्रीता पर्यथादिव कंचुकं ॥ ५५ ॥
 दधखंबुनिधेः स्पधां सरांसीहं रराजिरे ।
 ब्रुद्धिक्षा वारिभारेणा—भ्राणीव पतितान्यथः ॥ ५६ ॥
 वियोगिनीनां नेत्राणि व्योम्यभ्रपटलानि च ।
 मिथः स्पधां दधंतीव वर्षतिस्माग्धिकाऽधिकं ॥ ५७ ॥
 किरल्यसूचीसंचारा—धारावारिपरे भृशां ।
 वियोगिनीनां लावण्यं जगालेति किमहुतं ॥ ५८ ॥
 शांभोः परिभवान्यक्त—मधुचापोऽधुना स्मरः ।
 वर्षासखस्तुड्हंभा दसिश्रममिवातनोत् ॥ ५९ ॥

वारिदेन तदासिक्ता रराजे भूरि भूरियं ।
 कांतकांतोपभुक्तायाः छायान्यैव मृगीदृशः ॥ ६० ॥
 अंभोधरस्य ग्रीष्मन्तुं निजिंय विशतः सतः ।
 स्फूर्जह्रजिच्छलात्प्रादु—रासंस्त्यूर्यस्वना इव ॥ ६१ ॥
 अंगानि कानि सिक्तानि कानि सेच्यानि वा भुवः ।
 इति विदुत्प्रकाशेन ददर्शेव घनाघनः ॥ ६२ ॥
 मालतीकुटजामोद—हारी सृष्टपयःकणः ।
 लतालास्यकलाचार्यो वौ वर्षांसमीरणः ॥ ६३ ॥
 क्षेत्रप्रं च सरःप्रं च गात्रस्यायमपि कचित् ।
 चेलत्कोपं तदा वर्ष न्नाहो वंध्यं व्यधाद्धनः ॥ ६४ ॥
 यथा यथा जगर्जायं स्तनयिन्तुस्थया तथा ।
 प्रियाः शकानां चक्रदुर्वाहुजैविंधवीकृताः ॥ ६५ ॥
 इलामधःकर्दमिलां धारा उपरिपातिनीः ।
 विलोक्य यवनाः सेवा—व्रते वैराग्यमासदन् ॥ ६६ ॥
 अमुंचंस्तुरगारंग मगच्छन्कशतां द्विपाः ।
 अक्षुभ्यन् स्यदना धात्र्यां जनान्दंशा उपाद्रवन् ॥ ६७ ॥
 इखालोक्यांबुमुक्तालं साक्षात्कालमिवागतम् ।
 यथाकथंचित्संधान मचिकीर्षच्छकाधिपः ॥ ६८ ॥
 आजुहाव ततो दूतै रतिपालं शकाधिपः ।
 शकेशः किंकिमाहेति हर्मीरोप्यत्वमन्यत ॥ ६९ ॥
 रतिपाले गते जाते संधने चलिते शके ।
 वृथा नो दोष्मतेखाप रणमङ्गस्तदा सूषं ॥ ७० ॥
 आयाते रतिपालेऽथ स मायावी शकेश्वरः ।
 उपावीविशदेतं स्वा—सनेभ्युत्थानपूर्वकं ॥ ७१ ॥
 अरंजयच कूटेन मानैर्दानैरनेकधा ।
 कूटोपजीविनः किंवा कूटे मुद्यन्ति कुत्रचित् ॥ ७२ ॥

अपवार्य सभास्तारान् भ्रातृमात्रद्वितीयकः ।
 रतिपालं जगदैष विस्तार्यग्रे सिच्चौचलं ॥ ७३ ॥
 अल्लावदीनं इत्याख्यः सोहं शक्कुलाधिपः ।
 दुर्गाण्यनेकशो येन दुर्योध्याण्यपि जिग्निरे ॥ ७४ ॥
 इदानीमस्वसाकृत्वा यदि दुर्गं ब्रजाम्यदः ।
 जलदम्न्युसवल्लीव तन्मे कीर्तिः कियचिर ॥ ७५ ॥
 स्वसाकृतुं बेलैतत्सहस्राक्षोपि न क्षमः ।
 परं भाग्योत् त्वमायासीः सिद्धमस्मत्समीहितं ॥ ७६ ॥
 तद्यतस्व तथा तूर्णं यथा स्यां सख्यसंगरः ।
 एतद्राज्यं तवैवास्तु जयेच्छुः केवलं लहं ॥ ७७ ॥
 दुराचारो यदाचारो माया यत्सहचारिणी ।
 अनृतं यत्पदं न्यासाः क्रोधो यत्पारिपार्श्वकः ॥ ७८ ॥
 अत्रांतरे कलिर्नाम लोभं कृला तमयतः ।
 विविशो रतिपालस्य मनोदुर्गं सुदुर्गेहं ॥ ७९ ॥ युग्मं
 रतिपालमनोदुर्गं बलाद्गृह्णस्तदा कलिः ।
 शकुन्यभूच्छकेशात्य रणस्तंभं जिघृक्षतः ॥ ८० ॥
 अंतरंतः पुरं नीबा शकेशस्तमभोजयत् ।
 अपीप्यत्तद्गिन्या च प्रतीयै मदिरामपि ॥ ८१ ॥
 प्रतिश्रुत्य शकेशोकं ततः सर्वं स दुर्मतिः ।
 विरोधोद्भिनीर्वाचो गबा राज्ञे न्यरूपयत् ॥ ८२ ॥
 देवाहंकारलंकेशो निजगाद शकेश्वरः ।
 हम्मीरः किमयं मूढः पुत्रीं मे न प्रयच्छति ॥ ८३ ॥
 यद्वा मादादसौ किं त्व—ज्ञावदीनोस्मि नो तदा ।
 पुत्रीमयच्छतोमुष्य नाददे यदि वलभाः ॥ ८४ ॥
 किंजातं यद्यगुर्वीरा भूयांसोपि परासुतां ।
 किं द्विनियदभंगोपि खर्जूरो याति खंजतां ॥ ८५ ॥

किं जातं नीयते कोशो येदि निःकोशतां व्ययैः ।
 किं शुश्यति समुद्रोपि वारिभिर्वारिदाहतैः ॥ ८६ ॥
 त्वरे प्रयाहि यत्कर्ता कर्ता तद्विता ध्रुवं ।
 भर्त्सनापरमेवं तं निर्मत्स्याहमपीयिवान् ॥ ८७ ॥
 विशंके रणमल्लोसौ रुषः केनापि हेतुना ।
 तेनाज्ञायि ध्रुवं येन दृढां प्रौढिं वहस्यसौ ॥ ८८ ॥
 तत्पंचैर्वैर्जनैर्युक्तो गला सायं तदालयं ।
 तं प्रसादय सद्योपि किंमात्रोसौ शकेश्वरः ॥ ८९ ॥
 लरयिवेति भूकांतं रणमल्लानुरंजने ।
 वीरमं निकषाभूय रतिपालो विनिर्ययौ ॥ ९० ॥
 तदा चास्य मुखाहृन्धः प्रससार मदोद्भवः ।
 अंगादन्यप्रियाल्लेषसंशील्यर्या इवानिलः ॥ ९१ ॥
 दाक्ष्यात् विज्ञायते नैनं संगतं शत्रुभूपतेः ।
 नृपं विज्ञापयामास वीरमो रहसि स्थितं ॥ ९२ ॥
 निर्यतोस्य मुखादाजन् मदगंधस्तथा ययौ ।
 जाने यथैष पापीयान्निश्चितं संगतो द्विषः ॥ ९३ ॥
 कुलं शीलं मतिर्लज्जाभिमानः स्वामिभक्ता ।
 सख्यं शौचं च न कापि जृभते मद्यपायिनि ॥ ९४ ॥
 अकृत्यकरणागम्य—गमनाभक्ष्यभक्षणात् ।
 मद्यं विशेष्यते यस्मादस्मात्संपद्यते त्रयं ॥ ९५ ॥
 तथा हि स ऋषिः पीत्वा मधु वेश्यामरीरमत् ।
 असिस्वदच्च गोमांसं लिंगभंगमरीरचत् ॥ ९६ ॥
 असिसात् क्रियते स्वामिस्ततो यद्येवमेव तत् ।
 स शकेशो निष्फलांभः सद्यस्तहि प्रयायसौ ॥ ९७ ॥
 वाचमाचम्य तस्येत्यं विश्रम्य क्षणमायतौ ।
 उपाददे नृपो वाचं वंचितामृतचंचुतां ॥ ९८ ॥

उदेति काले कस्मिन्द्वितीच्यामपि भास्करः ।
 भज्यमानं परं दुर्गं न तिषेदिति मे मतिः ॥ ९९ ॥
 तदस्मिन्निहते जाते दुर्गभंगे च दैवतः ।
 लोकानिति प्रजल्पाकान्निरोद्धुं कतमः क्षमः ॥ १०० ॥
 ध्रुवं सपरिवारोपि दुर्मतिर्विभुरेष नः । ..
 यदेवमविमृश्यैव रतिपालं प्रजघिवान् ॥ १०१ ॥
 जीववत्यत्र दुर्गेस्मिन् विलसंतीति किं शकाः ।
 परिद्रे सति किं तस्य गुहायां कोपि दीव्यति ॥ १०२ ॥
 हनूमदयनं यद्वा दभविष्यज्जितेऽमुना ।
 हतेत्र भविता तद्वा द्रतिपालायनं क्षितौ ॥ १०३ ॥
 विरम्यतां तदेतस्मा द्वाव्यमस्ति यदस्तु तत् ।
 रावणादिभिरप्युदै न भाव्यं रुधे यतः ॥ १०४ ॥
 उक्तेति विरते राजि प्रससार पुरांतरे ।
 वार्ता नृपं शकाधीशो यत्पुन्रीमेव याचते ॥ १०५ ॥
 इतश्च राजपत्नीभि रनुशास्य प्रणोदिता ।
 पुन्री देवल्लदेवीति नला भूपं व्यजिज्ञपत् ॥ १०६ ॥
 हाहा तात मदर्थं किं राज्यं विश्वावयस्यदः ।
 किं कीलिकार्थं प्रासादं प्रपातयति कश्चन ॥ १०७ ॥
 प्रभूता अपि पुन्राः किं कुरुः पूर्वं तमोगजाः ।
 परार्थमेव वर्धेत या क्षुद्रश्रीरिवान्वहं ॥ १०८ ॥
 मत्प्रदानेन साम्राज्यं चिरं यक्षियते स्थिरं ।
 तत्काचखंडदानेन रक्षा चितामणेन किं ॥ १०९ ॥
 परासोर्यत्र कुत्रापि जीवंति तनुजा वरं ।
 दृष्टादि पुनरावृत्तिजीवतां न गतायुपां ॥ ११० ॥
 नीतिः स्वहितमालोच्य व्ययं कुर्याद्विचक्षणः ।
 तत्तात मयि दत्तायां किं किं भावि न ते हितं ॥ १११ ॥

जामाता भूपतिस्तादृग्सुखं स्वक्षितिरक्षणं ।
 खलूक्त्वा वहु सर्वेषां वयमेव किलोपारि ॥ ११२ ॥
 अजेदेकं कुलस्यार्थं नीतिरियाह वाक्पतिः ।
 त्रातुमावधित इमां मां ददतस्तव का क्षतिः ॥ ११३ ॥
 तन्निधेहि धियं तत्त्वे विधेहि समयोचितं ।
 पिधेहि मा च मद्वाक्यं शक्तेद्राय प्रदेहि मां ॥ ११४ ॥
 अयशःपटनिर्माणतुरीं तच्चातुरीमिति ।
 श्रुत्वा भृशं स जज्वाल नृपतिस्तर्पितामिवत् ॥ ११५ ॥
 जगाद च सुते नैत त्थुवं लभ्नतिवल्गितं ।
 अस्पृष्टपापपंकानां कुमारीणामधीरिति ॥ ११६ ॥
 शिक्षयित्वेति पापिन्या लभिह प्रेषिता यथा ।
 छिनम्भि रसनां तस्या विभेमि स्त्रीवधानं चेत् ॥ ११७ ॥
 लद्वानेन यदिप्स्येत प्राज्यराज्यसुखासिका ।
 त किं न जीवितव्याशा पुत्रकालेयभक्षणैः ॥ ११८ ॥
 अजेदेकं कुलस्यार्थं इति नीतिं यदभ्यधाः ।
 शैशवात्तन्न तेयापि तत्परार्थं समर्थता ॥ ११९ ॥
 लाज्य एकः कुलस्यार्थं तस्माद्वीनतरः स चेत् ।
 अहिदष्टो यथांगुष्ठः छेद्यो जिब्हापि किं तथा ॥ १२० ॥
 सल्यामप्यासमुद्रोव्यां कुले सारं लभेव नः ।
 न चेच्छकोपि तां हिला कथं लाभेव याचते ॥ १२१ ॥
 यदूच्ये मयि दत्तायां किंकिं भाविन ते हितं ।
 तदेतदपि ते बाल—लीलोन्मीलितमंगजे ॥ १२२ ॥
 सर्वात्मना निकृष्टाय प्रकृष्टाय गवाशिने ।
 शकाय लयि दत्तायां कुतो हंत हितार्जनं ॥ १२३ ॥
 अयशःपटहो लोके परलोके च दुर्गतिः ।
 स्वकुलाचारविध्वंसो धिर्कृ नृणां जीवितं ततः ॥ १२४ ।

दुर्लभं नृभवं प्राप्य द्वयमेवार्जयेत्सुधीः ।
 कीर्ति पर्म च तौ सम्प—कुलाचारप्रपालनात् ॥ १२५ ॥

पूर्वाचारं निहत्योचैः सुखं हतं चरंति ये ।
 आज्ञालोपान् किं पापै हर्तास्तैः पूर्वजा निजाः ॥ १२६ ॥

आचाहमानमप्यादै र्यज्ञाकृत्यं कृतं पुरा ।
 तत्कुर्वन्नधुनाहं तान् कथं वक्ता स्वपूर्वजान् ॥ १२७ ॥

[यतः]पितर्युपरते यस्तु नोद्वेत्यैतृकीं धुरं ।
 तेन नैवोपदेष्टव्याः स्वस्य वंशस्य पूर्वजाः ॥ १२८ ॥

बद्धवाचं विधायेति प्रतीपोक्तिरंगितैः ।
 सावासं प्रेषयामास सद्यस्तो क्षितिवासव ॥ १२९ ॥

इतः स रत्निपालोपि तूर्णं गत्वा तदालयं ।
 कलयन्नाकुलीभावं रणमल्लमभाषत ॥ १३० ॥

भ्रातः किं सुखमासीन स्वरस्व प्रपलायितुं ।
 सेवाहेवाकिनां शत्रुवंदुमभ्येति यद्विभुः ॥ १३१ ॥

सुधांशौ विषवत्तस्मि नेतत्संभाव्यते कथं ।
 इत्याक्षित्वचास्तेन रत्निपालः पुनर्जगौ ॥ १३२ ॥

स पंचपैर्जनैर्युक्तो यदि सांयं लदालयं ।
 एति तन्मे वचः सस्य मित्युक्त्वासावगादृहं ॥ १३३ ॥

अथ दृष्टा यथादिष्ट मायांतं स द्वितीश्वरं ।
 जातप्रतीतिरूपीर्यं दुर्गाद्वीत्यामिलदिपोः ॥ १३४ ॥

उत्तीर्यं रत्निपालोपि दुर्गात् स्वर्गादिवोचैः ।
 शिश्राय निरयावासमिवावासं शकेशितुः ॥ १३५ ॥

तयोस्तच्चेष्टितं दृष्टा कलिं पिकलयन्नयं ।
 कोशेऽन्नं कियदस्तीति नृपः पप्रच्छ जाहडं ॥ १३६ ॥

वदामि यदि नास्तीति तदा संधिर्भवेत्युवं ।
 भाव्यर्थभावाद्यग्नेति जगौ न कियदिल्लसौ ॥ १३७ ॥

कुर्वन्नपि हितं मूर्खोऽहितायैव प्रगल्भते ।
 अत्रोदाहरणं व्यक्तं किञ्च पश्यत जाहडं ॥ १३८ ॥
 तद्विरा चितयाचांतो भूकांतोभ्येत् मंदिरं ।
 उच्चेदे विगलत्तंद्र श्वेतसीति व्यचितयत् ॥ १३९ ॥
 अमनैरपि सन्मानै दर्मैस्तैस्तैरनेकधा ।
 पूजितौ सत्कृतौ शश्य द्यौ मया भातराविव ॥ १४० ॥
 यदि तावप्यहो स्वाभिद्रोहमेवं प्रचक्रतुः ।
 तदा स्वभावनीचानां परेषां गणनास्तु का ॥ १४१ ॥
 साजाल्यात्तस्य संगम्य रिपोश्वेन्मुद्गला अमी ।
 परः प्रेममदुस्तस्य महद्वावि विडंबनं ॥ १४२ ॥
 यथा कथंचिदर्हास्त द्विसृष्टुं स्वपुरादमी ।
 परः प्रेमपरोप्युच्चैः परत्वं यन्मुचति ॥ १४३ ॥
 एतस्मिन्नंतरे द्वास्थो विदग्धः कोपि माग्धः ।
 प्रत्यूषोन्मेषकं काव्य—द्वयमेतदपीपठीत् ॥ १४४ ॥
 कोकीनिश्वासवातज्वलिततमतमोगारवैभातरागा-
 चिष्मत्स्थव्योमभूषाजठरविनिहितेपास्त्तनिःशेषदोषे ।
 क्षित्वा प्रत्यूषकल्कं शशभृति विशदे पारदे कालयोगी
 भास्वतं निर्मिमीते नवमिव कनकं भूषणार्थं दिनस्य ॥ १४५ ॥
 आयातेन वितन्वता हृदि करस्पर्शं भृशं प्रेयसो-
 निद्रत्वं गमितापि तिगमस्त्वचिना यांतीव निद्रालुतां ।
 अप्रौढेव सरोजकोशविगलद्वंगावलीझंकृतैः
 सोकंपं वितनोति पश्य नलिनी प्रौढाप्यहो हुंकृतिं ॥ १४६ ॥
 प्रीतस्तदर्थचारिणा नृपस्तत्पारितोषिकं ।
 दत्वा क्षणमुपाक्रांस्त ब्राह्ममौदूर्तिकां क्रियां ॥ १४७ ॥
 अथ प्रातरभिश्रिय सभां स क्षितिवल्लभः ।
 स्वतत्सहोदराध्यक्षं महिमासाहिमब्रवीत् ॥ १४८ ॥

प्राणानपि मुमुक्षामो वयमात्मक्षितेः कृते ।
 क्षत्रियाणामयं धर्मो न युगतिपि नश्वरः ॥ १४९ ॥ -
 स एव क्षत्रियः प्राणां-तेपि यो हुंकृतौ क्षमः ।
 कि नोदाह्रियते व्यक्त मिह राजा सुयोधनः ॥ १५० ॥ -
 यूयं वैदेशिकास्तद्वः स्थातुं युक्तं न सापदि ।
 पियासा यत्र कुत्रापि ब्रूत तत्र नयामि यत् ॥ १५१ ॥
 नृपस्य वचसा तेन प्रासेनेव हतो हृदि ।
 मूर्छया प्रपतनुच्चै रवष्टव्य इव कुथा ॥ १५२ ॥
 एवमस्तिति जल्याको महिमाभ्येख मंदिरं ।
 कुटुंबसिसात्कृता नृपं गतेदमब्रवीत् ॥ १५३ ॥
 पाणिगृहीती तद्रातु गंतुमुक्तं ठिताप्यसौ ।
 इलाविलासिनी कांतं मामाहेति सगददं ॥ १५४ ॥
 कातैतावंति वर्षाणि तस्थिवांसो यदोकसि ।
 अथाज्ञानुभवं नैवा स्मार्षं ज्ञातुपराभवं ॥ १५५ ॥
 यस्य प्रसादैः संप्राप्त—सौख्यलक्ष्मिनिरंतरं ।
 अबोधि नापि तिग्मांशुरुदितोस्तमितोपि वा ॥ १५६ ॥ -
 तमिदानीमदृष्टैव यद्येवं नाथ गम्यते ।
 पश्चाज्ञापहतं तर्हि मनः केनोपशाम्यति ॥ १५७ ॥
 प्रसादागत्य तत्सद्यो मंदिरं भेदिनीपते ।
 स्वर्दर्शनामृतैः पश्चा ज्ञापतसां निविंचतां ॥ १५८ ॥
 एवमध्यर्थितस्तेन महिमासाहिना विभुः ।
 आलंब्य तदुजादेङ्गं सादरं सानुजोचलत् ॥ १५९ ॥
 आसाद्य तद्दृहं भूपो यावदंतर्विशास्यसौ ।
 कुरुक्षेत्रमिवाद्राक्षी ज्ञावत्सर्वं तदंगणं ॥ १६० ॥ -
 असुक्ष्मे शिरांसीह शिश्नूनां योषितामपि ।
 तरंस्यवेद्य मूर्छालः क्षमापालः क्षमातलेऽपतत् ॥ १६१ ॥

बंधुनां वीरभादीनां विमूर्छेथाशुसेवनैः ।
 लगित्वा महिमासाहेः कंठे व्यलपदित्यसौ ॥ १६३
 हा कंबोजकुलाधार हा कीर्तिकुलमंदिर ।
 हानन्यजन्यसौजन्य हा धन्यतमविक्रम ॥ १६४ ॥
 हा क्षत्रैकव्रतागार हा विश्वजनवत्सल ।
 कथंकारं भविष्यामि प्राणदोष्यनृणस्तव ॥ १६५ ॥
 मन्तो नैवाधमः कोपि बत्तो नैवोत्तमः परः ।
 अध्यायं मंदधीं स्तादृगीदृग्ग्रेष्यपि यत्त्वयि ॥ १६५ ॥
 प्रार्तिकूल्याद्विधेर्जत्तर ममेयं यदि दुर्मतिः ।
 आश्वक्रियैतत्त लिंगं वं यदा भाव्यं हि नान्यथा ॥ १६६ ॥
 पुमानात्महितं कर्तुं धियं—यनेकधा ।
 सा सतीव पतिं कापि भवितव्यं जहाति न ॥ १६७ ॥
 अन्यथैव विचार्यते पुरुषेण मनोरथाः ।
 दैवादाहितसद्वावा कार्याणामन्यथा गतिः ॥ १६८ ॥
 विनिवृत्तस्ततो मान मन्मालोक्य कोष्टगं ।
 किमेतदिति पप्रच्छ जाहडं जगतीपतिः ॥ १६९ ॥
 उक्तायामथ तेनात्म-बुद्धौ प्रोवाच्य पार्थिवः ।
 स्वन्मतौ पतताद्वजं यया जज्ञे कुलक्षयः ॥ १७० ॥
 ततः प्रदाय पौराणां मुक्तिद्वारं स सुक्तिवित् ।
 प्रवेष्टुं ज्वलने शिष्टमतिरादिष्टवान् प्रियाः ॥ १७१ ॥
 स्वयं च कृतदानादि-धर्मोर्जचितजनार्दनः ।
 क्षणं पद्मसरस्तीरे निषसाद विषादभुक् ॥ १७२ ॥
 आरंगदेविप्रमुखो अथ ता दिव्यभूषणाः ।
 तत्र स्तात्वा नृपं नत्वा तस्युलब्धदमाः पुरः ॥ १७३ ॥
 कस्याश्चित् कर्णयोः सर्वं—कुंडले रेजतुस्तमां ।
 चक्रे इव जगज्जैत्रे रतितत्वाणनाथयोः ॥ १७४ ॥

बभौ परस्याः कस्तूरी—तिलकं कलिकाकृति ।
 स्मरेण त्रिदिवं जेतुं संहितं धनुषीविव ॥ १७५ ॥
 नासावंशापतोऽन्यस्या मुक्तं मुक्ताफलं बभौ ।
 तिलपुष्पायतो यस्या वारिष्ठिदुरिव स्फुरन् ॥ १७६ ॥
 कस्याश्चिदुरसि स्कारा मुक्ताहारलता बभौ ।
 वितता हासधारेव निर्योता सृक्षिणीद्वयात् ॥ १७७ ॥
 रेणुसंगभयात्काम—स्पंदनांगमिवावृतं ।
 बभौ नीलदुकूलेन कस्याश्चिद्घोणिमंडलं ॥ १७८ ॥
 करद्वयांगुलीयानां मयूखैर्वृत्तवर्तिभिः ।
 परीता हरिचापाभ्या मिव काचिदराजत ॥ १७९ ॥
 आच्छिश्चाहितंचकांग—पाननाशभयादिव ।
 रेजे नियंत्रणान्यस्याः पादयोर्नूपुरच्छलात् ॥ १८० ॥
 ततस्तुष्टो नृपश्चित्त्वा कवरीं स्वां वरीयसीं ।
 मूर्त्तश्चूर्णगारसर्वस्व मिव तासां व्यशिश्रणत् ॥ १८१ ॥
 पुत्रीं देवलदेवीं च दोर्भार्मालिङ्ग निर्भरं ।
 नितरां निःश्वसन् कंदन् कष्टेन महता जहौ ॥ १८२ ॥
 ऊचे च चेद्वेतुप्रती भूयात्तहिं भवादृशी ।
 परां कोटि ययानायि गौर्येव जनको निजः ॥ १८३ ॥
 सर्नारीरूपलुब्धेसौ यदि न स्वीकरोति नः ।
 तदास्मै प्राक् प्रतीखर्थं मिमां दर्शयितास्महे ॥ १८४ ॥
 इति ध्यालेव तां वेणीं द्वदि विन्यस्य सुभ्रुवः ।
 ज्वलद्वनंजयज्वाला—करालां प्राविशंभ्यितां ॥ १८५ ॥
 स्वःस्त्रीरूपवशीकृतो यदि कदाप्यस्मानयं स्वप्रियाः
 स्वीकर्त्ता न तदा प्रतीतिमनयास्योत्पादयिष्यामहे ।
 ध्यालेवेति निधाय तां स्वद्वदये वेणीं विभोस्ता ज्वलत्-
 श्रीखंडाजग्नसारचंदनचितां सद्योप्यविक्षंभ्यितां ॥ १८६ ॥

विसृष्टौत्यांजलीन् तासां दत्ता ज्ञाजः सभूभुजा ।
 अगात् छिला द्रुतं क्षिप्ता—षुष्ठ्येकां गजमस्तकः ॥ १८७ ॥
 किमेतदिति राजोक्ते सोवक्राजन् यथा पुरा ।
 रावणः शंभुमानर्च तथाल्लामर्चयाम्यहं ॥ १८८ ॥
 तच्छिरांसि नवैतानि रक्षोहस्तपदे पुनः ।
 शिरो ममेदमित्युक्त्वा स्वं च शीर्षमदीदृशत् ॥ १८९ ॥
 राज्यार्थी सोदरं हिला वीरमः स्थितवानिति ।
 जनापवादभीतिन वीरमेण तिरस्कृतं ॥ १९० ॥
 वितीर्यं जाजदेवाय ततो राज्यं मुदा नृपः ।
 द्रव्यं का निक्षिपामीति चितयन् निद्रयादृतः ॥ १९१ ॥
 तदा पश्चसरः स्वप्ने झ्येय भूपमदो वदत् ।
 म्लेंछा धनं मयि क्षिप्तं लप्स्यते नाप्यसुव्यये ॥ १९२ ॥
 सर्वेषि रतिपालाद्या नीचा द्रोहमयासिषुः ।
 एते भटा अहं दुर्गस्तुभ्यं द्रुद्यांति नो पुनः ॥ १९३ ॥
 अथापनिद्रभूपाला—देशात्सर्वं स ज्ञाहडः ।
 प्रक्षिप्य सारं कासारे तमूचे किं करोम्यहं ॥ १९४ ॥
 उक्तो निदेशं देहीति श्रीहम्मीरेण वीरमः ।
 कूष्मांडवच्छिरस्तस्य छिला भूमौ व्यलोडयत् ॥ १९५ ॥
 अथ श्रावणमासस्य सितषष्ठ्यां रवौ निशि ।
 दिवि कीर्तिं कलंतीं स्वां विलोकितुमिवोत्सुकः ॥ १९६ ॥
 अहंकौरस्तिवाध्यक्षै भूत्तैर्वीरसैरिव ।
 अन्वितो नवभिर्वैरै रणं शिश्राय पार्थिवः ॥ १९७ ॥
 आगाढ़म्मीर इत्युक्ति—श्रुत्या व्यञ्जितविक्रमः ।
 ससैन्यः शकराजोपि भेजे तत्राभ्यमित्रतां ॥ १९८ ॥
 एकस्तस्य नृपस्यामे वीरमौलिः स वीरमः ।
 बभौ चंपाधिपः प्रौढः क्लौरवाधिपतेस्त्रिव ॥ १९९ ॥

विशिखान् विकिरन् भूरीन् धानयंश्यापमंडलं ।
 क्षणात्स वीरकोटीरो व्याकुलं द्विद्विलं व्यधात् ॥ २०० ॥
 क्षेडानादैर्द्विपच्चकं त्रासयन्नेणयूथवत् ।
 सिंहः सिंह इवाध्यक्षो जज्ञे यज्ञेत्र वैरिणां ॥ २०१ ॥
 नयन्मिशिरोल्काभिः प्रतिवीराननंगतां ।
 टाको गंगाधरः स्वाख्यां सत्याख्यामिह तेनिवान् ॥ २०२ ॥
 चल्लारोपि व्यराजंत मुह्लास्ते स्फुरद्वलाः ।
 चतुरंगमपि द्वेषि—बलं जेतुमिवोद्यताः ॥ ३०३ ॥
 परान् परः शतान् प्रेत—पतेरतिथितां नयन् ।
 परमारान्वयं चक्रे क्षेत्रसिंहोत्र सार्थकं ॥ २०४ ॥
 रिपुप्राणापहाराय दंडभृत् दूतिकास्तिव ।
 क्षेडासु वीरमुक्तासु चक्रितं दधिरे शकाः ॥ २०५ ॥
 सा कीदृगस्ति स्वश्री यां नृपः परिणिनीषते ।
 इति द्रष्टुमिवायासीद्वीरमः प्राग् नृपात् दिवं ॥ १०६ ॥
 वीराः परेषि हमीरा निर्विणा इव जीविते ।
 प्रभोः पूर्वं युः स्वगं स्थितिरेषा भुजाभृतां ॥ २०७ ॥
 मूर्छितं महिमासाहिं चिभाव्य रिपुपत्रिभिः ।
 युद्धाय स्वप्नुजस्था—वय हमीरभूपतिः २०८ ॥
 अतिधारानिषूनस्य वर्षतः शुचिनाऽमुना ।
 शंके द्वेषो भवेनोचे त्कथमस्यायमंतकृत् ॥ २०९ ॥
 संयतेकोपि हमीरः परो लक्ष्ममाश्रयन् ।
 व्योमासिकृत्तैर्द्विद्वक्त्रैः पशाकरमिवाकरोत् ॥ २१० ॥
 हमीरामिशरश्चेणिपरीताः परितः शकाः ।
 अर्मसंसत प्रविष्टं स्वं मंडलं चंडदीधितेः ॥ २११ ॥
 एकोप्यसौ जिगायाशु प्रभूतानपि वैरिणः ।
 एणव्यूहं जयन् सिंहः किं सहायमपेक्षते ॥ २१२ ॥

निषादी पदगः सादी रथी वा यो यथाज्मुना ।

निहतः स तथैवास्थात् चिन्नन्यस्त इवोच्चकैः ॥ २१३ ॥

वरीवर्षन् शरासारै स्तपाख्यपयोदवत् ।

नृपः कदर्यामास वक्त्रांभोजानि वैरिणां ॥ २१४ ॥

भृशं शरप्रपातेना-कुलयन्मत्तवारणं ।

तदारोद्गुश्च तस्यापि मदं स उदतीतरत् ॥ २१५ ॥

रतिपालवदेतेपि जाता इखपवादतः ।

भीता इवास्याराख्यं भिला दूरं ययुः शराः ॥ २१६ ॥

अद्यर्जुनं धनुर्विद्याविदिनामपि विद्विषां ।

कोदंडस्यं करस्यं च गुणं चिच्छेद पार्थिवः ॥ २१७ ॥

धनुर्गुणटणत्कार—श्रुत्यैव स्तकजीविताः ।

द्विषो नान्वभवस्तस्य शरप्रहरणव्यथां ॥ २१८ ॥

नृपेण मध्यतिष्ठन्नै भूगताग्रैद्विषच्छरैः ।

रणांगणमभालून्-तिलक्षेत्रमिवांतकं ॥ २१९ ॥

शरौघान् क्षिपतस्तस्य शकराजवरूपिनी ।

वसुहीनस्य वेश्येव क्षणेनासीत्पराङ्मुखी ॥ २२० ॥

नृपः कांश्चिदुरःपूरुं पूरयामास सायकैः ।

दूर्वालावं लुलावोच्चैः कांश्चित्खड्डेन मध्यतः ॥ २२१ ॥

वीरोसौ समरेऽरीणां तथात्र कदनं व्यधात् ।

यथामीभिर्यमस्यापि संकीर्णमभवद्दृहं ॥ २२२ ॥

सध्वजान् खंडयन् दंडान् व्यध्यनश्चान् ससादिनः ।

द्विधापि विघ्रहं भिंदन् सोऽरेश्वके चिरं रणं ॥ २२३ ॥

अतिधारानिषून्वर्षन् रिपुक्षेत्रेषु भूरिषु ।

चाक्षुषः श्रावणो जज्ञे चिन्नं हम्मीरभूपतिः ॥ २४ ॥

श्रीहम्मीरिथ वीरव्रजमुकुटमणिर्लेष्वाणप्रहरैः

सर्वांगेषु प्रखृदैः क्षितितलमभितो भावितो भीष्मकमर्मा ।

जीवंतं ग्राहिषुर्मा क्वचिदापि यवना मामिति ध्यात्वुद्दिः

कंठं छिलात्मनैव स्मटति च दिवं स्मान्तसूरातिथिलः ॥ २२५ ॥

इति श्रीजयासंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रसूरिविरचिते श्रीहम्मीर-
महाकाब्ये वीरांके हम्मीरस्वर्गगमनवर्णनो नाम त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥

अथांतिमश्वतुर्दशः सर्गः

तादृक्षस्य विभोरथ प्रतिभटत्रासैकदीक्षागुरो-

हेम्मीरावनिवासवस्य जगतीलोकं पृणप्रोन्नतिं ।

श्रुत्वा केचन केचनापि सुतरामाकर्ण्ये मृत्युं तुधा-

श्वकुः काव्यपरंपरामिति तदा कष्टैकमुष्टिधयाः ॥ १ ॥

धर्मः शर्मपदं मुमोच करुणारण्यं शरण्यं यथा

चौदायं विजगाल वालललितं शिश्रीय वीरवतं ।

नीतिर्भीतिमुपाजगाम कमला वैधव्यमुद्रां दधौ

श्रीहम्मीरं नृपालभालतिलक स्वर्गं गतेऽश्य लयि ॥ २ ॥

भूदेवानिदमादिकाचनचयैः कः पूजयिष्यस्यहो

को वा नाम करिष्यति प्रातिपदं पद्दर्शनोपासनां ।

को वा पास्यति गोकुलं शककुलैराहन्यमानं दृष्टाऽ

स्माकं का गतिरस्तु निसुषमते हम्मीर हा त्वां विना ॥ ३ ॥

गीर्वाणदुमधेनुकुंभमण्यः काले कराले कलौ

नैव कापि किल स्फुरति धरणावेवं यदाहुर्बुधाः ।

तत्सर्वं निरवद्यमेव नितमां मन्यामहे सोप्रतं

श्रीहम्मीर महीमहेद्र भवति प्राप्ते यशःशेषतां ॥ ४ ॥

पाताले भुजगेश्वराः सुमनसां व्यूहाः सुपर्वलये

पुष्पोधाः प्रतिकाननं प्रतिसरस्ते राजहंसादयः ।

एणाश्यः प्रतिमंदिरं प्रतिपुरं प्रेमातुरा नागरा-

शोचंत्येकमहो हम्मीरनृपति हाहा त्रिलोकीपतिः ॥ ५ ॥

धैर्यं मेहुगिरि मतिः सुरगुहं गंभीरता सागरं
 सौम्यत्वं शशिनं प्रतापसरणिः सूरं हरे शूरता ।
 चिता रक्षमुदारता सुभगता शिश्राय कामं क्षणात्
 हर्मारे सुरसुंदरीस्तनमहा शैलस्खलचक्षुषि ॥ ६ ॥
 किं कुवीमहि किं ब्रुवीमहि विभुं कं चानुरुंधीमहि
 व्याचक्षीमहि किं स्वदुःखमसमं कं वा वभाषेमहि ।
 यन्निःकारणदारुणेन विधिना तादृगुणेकाकरं
 हर्मारं हरतांजसा हृतमहो सर्वस्वमेवावनेः ॥ ७ ॥
 लक्ष्मीर्याति ससत्वरं मुरारिपोर्देवस्य वक्षस्थले
 वीरश्रीरपि वीरवेशमनि हरे स्तास्ताः समस्ताः कलाः ।
 पौलोमीकुचकुंभपत्ररचनाचातुर्यचितामणौ
 श्रीहर्मार नरेश्वर त्वयि निराधारा हहा भारती ॥ ८ ॥
 संति क्षेणिभुजः क्षितौ कति न ते ये स्वप्रियाप्रीतये
 वाहं वाहमनेकवाहनिवहान् प्रौढिं दृढां तन्वते ।
 म्लेछातुच्छकिरीटकोटिघटनैर्यो दंतुरं सत्वरं
 चक्राणः क्षितिमंडलं स तु परं हर्मार एकः कलौ ॥ ९ ॥
 एधंतां प्रबलैर्वलैः सविस्तदान्नध्यापयंतां जनान्
 गाहंतां नयवर्त्म मध्यमसमं स्फीतां वहंतां मुदं ।
 बाधंतां युधि वाहुजेशनिकरान् प्रौढिं भजंतां तमां
 एकस्मिस्त्वयि वीर नाक मयिते स्वैरं वराकाः शकाः ॥ १० ॥
 भोक्तुं ध्वांक्षमियेष विक्रमविभुः पंगुः स जैत्रो जले
 मज्जद्राग्मलयैणराट्रिपुपुरो मार्दगिकतं दधौ ।
 इत्यं संस्म विडंवयंति कतिनो हर्मारराजन् परं
 यन्त्वं चक्रिय तच्चकार कुरुते कर्त्तायिवा कः कलौ ॥ ११ ॥
 संध्यावंदनकर्मकर्मठधियो माद्यन्मराला इवा-
 मज्जन् पद्मसरोवरे श्रितमुदो यत्रानिशं वाङ्वाः ।

निःशंकं यवना विगंधिवसनास्तत्र प्रविश्याधुना
 कूदंते मृहिषा इव क्षितिपते हम्मीर हा लां विना ॥ १२ ॥ ८
 ईदृक्षं नरमौलिमंडनमणि हत्वा हहा हेलया
 दुःसाधं यदसाधि नाम भवता धातस्तदाचक्षतां ।
 नीचानां यदि वेदृशी स्थितिरहो यज्ञे प्रयोगं विना-
 प्यन्येषां हितवस्तुराहतिविधौ शश्वदत्तेतमां ॥ १३ ॥
 नेत्रे निष्कशातां निवांतवधिरीभावं भजेतां श्रुती
 नो कार्यं युवपोरतःपरमहो किंचित् काचिद्वलाति ।
 याभ्यामेष समीक्षितो गुणगणस्तस्याय वा संशुतो
 लज्जेतामितरं हहा किमु न ते श्रोतुं तथा वीक्षितुं ॥ १४ ॥
 लोको मूढतया प्रजल्पतुतमां यच्चाहमानः प्रभुः
 श्रीहम्मीरनेरश्वरः स्वरगमत् विश्वेकसाधारणः ।
 तत्त्वज्ञतमुपेत्य किंचन वयं ब्रूमस्तमां स क्षितौ
 जीवन्नेव विलोक्यते प्रतिपदं स्तैस्तैर्निजैर्विक्रमैः ॥ १५ ॥
 पिकृधिकृ लां रत्निपाल याहि विलयं श्रीसूरवंशाधम
 द्राघवक्त्रं रणमल्ल कृष्णय निजं पापिंस्तमप्युच्चकैः ।
 एको नंदतु जाज एव जगति स्वाभाविकप्रीतिभृत्
 येनात्रायि दिवंगतेषि नृपती दुर्ग किलाहर्ष्यीं ॥ १६ ॥ ९
 राधेयः कवचं दंदौ शिविरहो मांसं बलिर्मेदिनीं
 जीमूतोर्धवपुस्तथापि न समा हम्मीरदेवेन ते ।
 येनोच्चैः शरणागतस्य माहिमासाहेनिमित्तं क्षणा-
 दात्मा पुत्रकलत्रभृत्यनिवहो नीतः कथाशेषतां ॥ १७ ॥ १०
 द्वौ नजौ प्रस्तुतार्थं प्रवदत इतिवत् हमाभृता द्विः प्रयुक्ता-
 मौचियाद्याहि याहीति वचनरचनां स्वार्थसंस्थां विधाय ।
 यस्तिष्ठन्नप्यलुंपन्न खलु निजविभोः शासनं स्वामिभक्तः
 ख्यातस्तेनैव नाम्नापि च जयतु चिरं चाहमानः सजाजा ॥ १८ ॥

श्रीकांबोजकुलाबिधवर्धनविधुनिव्याजवीरवतो
 हंकारैकनिकेतनं स महिमासाहिः कथं वर्णते ।
 हित्वैकं तमलक्ष्यमक्षितनयं हम्मीरवीरं तथा
 ग्राणतेषि पुरः परस्य न पुनर्यो नानमत्स्वं शिरः ॥ १९ ॥
 नैव सं स्वेन हन्यादिति कुलचरितं पालयन् यो गृहीतो
 जीवन् म्लेछाधिपाये सदसि पदतलं दर्शयन्थ्य प्रविष्टः ।
 कर्त्ता त्वं जीवितः किं मयि च तदुदितः प्रोक्तवान् यध्यमीरे
 काषीस्त्वं तेन साम्यं कलयति महिमासाहिना कोत्र वीरः ॥ २० ॥
 आजौ पादतलेन दर्शितवतो हम्मीरभूभृच्छिरः
 पृष्ठस्तेन तदपितांश्च गदतस्तास्तान् प्रसादानपि ।
 खल्लंते रतिपाल यच्छकपतिनिष्कासयामासिवान्
 ततुकं त्वमिवान्यथा कतिपुर्नद्वृद्धंति न स्वामिने ॥ २१ ॥
 जयति जनितपृथ्वीसंमदः कृष्णगच्छो
 विकसितनवजातीगुच्छवत् स्वच्छमूर्तिः ॥
 विविधबुधजनालीभृंगसंगीतकीर्तिः
 कृतवसतिरजस्य मौलिषु छेकिलानां ॥ २२ ॥
 तस्मिन्द्विस्मयासवेशमचरितश्रीसूरिचके क्रमात्
 जज्ञे श्रीजयसिंहसूरिसुगुरुः प्रजालचूडामणिः ।
 षट्भाषाकविचकशकमखिलप्रामाणिकाग्रेसरं
 सारंगं सहसा विरंगमतनोद्यो वादविद्याविधौ ॥ २३ ॥
 श्रीन्यायसारटीकां नव्यं व्याकरणमथ च यः काव्य
 कृत्वा कुभारनृपतेः ख्यातस्त्रैविद्यवेदिचक्रीति ॥ २४ ॥
 तदीयगणनायकः क्रमनमज्जनत्रायकः
 प्रसन्नशशभृत्प्रभुर्जयति वादिभेदिप्रभः ।
 यदीयपदपंकजे भ्रमिरभृंगलीलायितं
 श्रयंति महतामपि क्षितिभृतां सदा मौलयः ॥ २५ ॥

तस्मैभोजचंचत्तरखरकिरणः सर्वशास्त्रैकविंदुः
 सूरींदुः श्रीनर्येदुर्जयति कविकुलोदन्वदुलासर्नेदुः ।
 तेने तेनैव राजा स्वचरितवनने स्वप्रमनुब्रेन कामं
 चकाणं काव्यमेतन्वपतितिभुदे चाहवीराकरम्य ॥ २६ ॥
 पौत्रोप्ययं कविगुरोर्जयसिंहसूरे
 काव्येषु पुत्रतितमां नयचंद्रसूरिः ।
 नव्यार्थसार्थघटनापदपंक्तियुक्ति-
 विन्याससरीतिरसभावविधानयत्नैः ॥ २७ ॥
 श्रीहर्षामरयोः कविप्रवरयोर्वाक्ल्यवलीं निजा-
 मुद्यांतीमभिवर्षतोर्नवनवैः पीयूषधारारसैः ।
 मद्भाग्यानिलखेलनैरपद्वता या विप्रुषः काश्चिद-
 प्यासामेष निषेकशाद्वलतमः सोर्यं मदुकिश्रमः ॥ २८ ॥
 जल्पयेके कवीद्राः सरसमनुभवादेव कुर्वति काव्यं
 तन्मिथ्या हंत नोचेत्तदिह विदधतां तद्वतां येषि धुर्याः ।
 एषोस्माकं प्रसादः सततमपि गिरां देवताया — — —
 धत्ते लालित्यमुच्चैः खलु चपलदृशां पुण्यतारूप्यमेव ॥ २९ ॥
 काव्ये काव्यकृतां न चास्त्रनुभवः प्राप्यः प्रमोणं नचेत्
 प्राहुस्ते कविधर्म एष इति किं प्रत्याहतास्तार्किकैः ।
 कों नामानुवभूत चंद्रसुरभिं कुंदोज्वलां कौमुदी
 सीतां कीर्तिमतोन्ययोदितगुणस्फीतामकीर्ति च कः ॥ ३० ॥
 वाणीनामधिदेवता स्वयमसौ ख्याता कुमारी ततः
 प्रायो ब्रह्मवतां स्फुरन्ति सरसा वाचां विलासा ध्रुवं ।
 कुकोकः सुकृती जिर्तेद्रियचयों हर्षः सवास्पायनो
 ब्रह्मजप्रवरी महावतधरो वेणीकृपाणोमरः ॥ ३१ ॥
 शृंगारेनुभवो व्यतर्क्यततमां मूढैरिहोच्चैर्यकः
 सुप्तः किंतु स कः परेषु यदयं नैकप्रकाशीप्रमा ।

तद्विद्यासुतलालनामिव वृथा वैकल्पिकीं कल्पना-
 माकल्पं परिकल्प्य जल्पततमां धैर्यं धियां केवलं ॥ ३२ ॥
 ये शृंगारकथां प्रथां विदधते वाचां विलासैरस-
 प्रोलासोत्र समस्तेष्वनुभवो येष्वस्ति तेन्ये पुनः ।
 वर्ण्या ये वदनेषु कुंदविशदास्तंवेरमाणां रदा
 नैते चर्वणसाधनं तदिह ये दुर्लक्ष्यरूपास्तु ते ॥ ३३ ॥
 काव्यं काव्यप्रकाशादिषु रसवहलं किर्त्यंत्युत्तमं यत्
 तन्मोभावैविभावप्रभृतिभिरनभिव्यक्तमुक्तैः कदाचित् ।
 तेनेति व्यक्तमुक्तं सरसजनमनःप्रीतये काव्यमेतत्
 कथिथेन्नीरसोस्मिन् भजति वत् मुदं नो तदा कस्य दोषः ॥ ३४ ॥
 वदंति काव्यं रसमेव यस्मिन्निर्पीयमाने मुदमेति चेतः ।
 किं कर्णतर्णणमुपर्णपर्णम्यर्णादिवर्णर्णवडंवरेण ॥ ३५ ॥
 रसोस्तु यः कोपि परं स किञ्चिन्नास्पृष्टशृंगारसो रसाय ।
 संस्यथ्यहो पाकिमपेशलत्वे न स्वादु भोजयं लवणेन हीनं ॥ ३६ ॥
 कविता वनिता गीतिः प्रायो नादौ रसप्रदाः ।
 उद्भिरंति रसोद्रिकं गाव्यमानाः पुरः पुरः ॥ ३७ ॥
 प्रायोपशब्दादिकृतोपि दोषो नचात्र चिखो मम मंदबुद्धेः ।
 न कालिदासादिभिरप्यपास्तो योऽध्वा कथं वा तमहं यजामि ॥ ३८ ॥
 प्रायोपशब्देन न काव्यहानिः समर्थतार्थे रससेकिमा चेत् ।
 वादेष्यसौ नो विदधीति किञ्चित् यदि प्रतिज्ञा विरमेन विज्ञः ॥ ३९ ॥
 वाणी वाणीविलासाव्यसंरति विदुषां तेन शब्दापशब्दौ
 प्रायश्चेतोविकल्पः कविमत्वशगा शब्दशास्त्रेषु पि सिद्धिः ।
 मत्वैवं मापशब्दं वदत् सहदया प्रौढंकाव्यप्रयुक्ता
 हित्राश्चेत्तेन वृद्धिं भजति कथमसौ तहिं वाग्न्रहस्यकोशः ॥ ४० ॥
 भवति काव्येषु महाकवीनां यस्येवंभावां अशुभाः शुभा वा ।
 प्रदर्शितास्ते कृतिचित्ततीह नचेन्महाकाव्यमिदं कथं तत् ॥ ४१ ॥

क्षंतव्य एव कविभिः कृपया प्रभादात्
 काव्येन कम्भिदपि यः पतितोपशब्दः ।
 प्रीतिर्यथास्तु सुहदामयवा सुशब्दैः
 किं सां तथास्त्वसुहदामापि मापशब्दैः ॥ ४२ ॥
 काव्यं पूर्वकवेन काव्यसदृशं कम्भिदिपातापुने
 त्वुके तोमरवीरमस्तिपतेः सामाजिकैः संसदि ।
 तद्बूचापलकेलिदोलितमनाः शृंगारवीराहुतं
 चक्रे काव्यमिदं हमीरनृपतेनव्यं नैङ्गुः कविः ॥ ४३ ॥
 हंसाः स्रुतः क येषां गुणपयसि रतिनौ रतिदोपवारि-
 प्यादर्शाः संतु किन्तु प्रतिफलति गुणो दूषणं वापि येषु ।
 तेभी तिष्ठतु दूरे कचन तितअवोदूषणं क्रीकशं ये
 विभ्रत्युच्चैरथश्चोजलगुणं समिता संचयं चिकिपति ॥ ४४ ॥
 राजानो युधिष्ठिरविक्रमरसाः कुर्वतु राज्यं मुदा
 तेषां विक्रमर्णने च कवयः शश्वद्यतंतांतमां ।
 अभ्रांतं च समुलसंखिह रसैर्वाचः सुपासेकिमाः
 स्वादुकारमिमाः पिवतु च रसास्वादेषु ये सादराः ॥ ४५ ॥
 पीला श्रीनयचंद्रवक्वरमलाविर्माविकाव्यामृतं
 कोनामामरचंद्रभेव पुरतः साक्षान्पश्येत्पुरं ।
 आदोवेव भवेदसावमरता चेत्स्य नो वापिका
 दुर्वारः पुनरेष धावतुतमां हर्षवलीविभ्रमः ॥ ४६ ॥
 ○
 ते श्रीजपसिंहसूरिशिष्यमहाकविश्रीनयचंद्रमूरिविरचिते श्रीहमीर-
 नाव्ये वीरांके कविवाक्यवर्णनोनाम चतुर्दशः सर्गः ॥ समाप्तमिदं
 भीरमहाकाव्यं ॥

कार्यान्कारणसंविदं विदध्यवे नैकात्मुख्यं य-
 तत्त्वपामिव नोपि कार्हिच्च-न किं चेतन्ध मत्ताचिकीः ।

नैवं चेन्नयचंद्रसूरिसुकर्वर्णाणि विधायामृतं
 श्रीहर्षं तमथामरं तमपि तत्किं संस्मरेयुर्बुधाः ॥ १ ॥
 काव्यानां वितयां व्यरीरचदिमां यां कालिदासः कलां
 सृष्टौ गाधिसुतस्य सार्हति न चेत्कानाम तत्रास्तु सा ।
 चक्रुर्यां कवयो नयेदुरमरो हर्षश्च नानारसैः
 सर्गे ब्रह्मण एव सा तु घटते तस्यैव संवादतः ॥ २ ॥
 नयचंद्रकवेः काव्यं रसायनमिहाद्वतं ।
 संतः स्वदते जीवांति श्रीहर्षाद्याः कवीश्वराः ॥ ३ ॥
 लालिखममरस्येव श्रीहर्षस्येव वक्रिमा ।
 नयचंद्रकवेः काव्ये दृष्टं लोकोन्तरं द्रष्टं ॥ ४ ॥
 काव्यं काव्ययशोर्थिनां रचयतां सम्यक् कृतव्यस्य नो
 भीयेतोपचयो नचाप्युपचयः कश्चित्कवीनां स्फुटं ।
 यस्माच्छुद्धमशुद्धमाहुरनयोर्विज्ञापनाकारणं
 तत्तेषां मनसैव रुद्धमभितः कुन्नावकाशस्तयोः ॥ ५ ॥
 यशोर्थिनां काव्यकृतां कवीनां पुण्यं च पापं च न किंचिदेव ।
 पुण्यस्य पापस्य च यन्निदानं मनस्तदेषां यशसैवरुद्धं ॥ ६ ॥

संवत् १९४२ वर्षे श्रावणे मासि श्रीकृष्णपिंगच्छेश्रीजियसिंहसूरिशि-
 ष्येण नयहंसेनामपठनार्थं श्रीपिरोजपुरे हर्मारमहाकाव्यं लिलिखे
 कल्याणमस्तु भद्रंभूयात्संघस्य ग्रन्थायः १५६४

